

МОЎНЫ МАНУАЛ

**Практычны даведнік
для працаўнікоў тэлеканалу “Белсат”**

Прээдыцыя
(папярэдняе выданне)

**ВАРШАВА
2008, травень**

Моўны мануал: Практычны даведнік для працаўнікоў тэлеканалу «Белсат»: Прээдыцыя (папярэдняе выданне) / Складальнік Зміцер Саўка; пры ўдзеле Настассі Мацяш. Варшава, 2008, травень. 130 с.

© Зміцер Саўка, 2008

ЗМЕСТ

Уводная частка.....	6
Аб праекце.....	6
Для чаго прызначаны гэты даведнік.....	7
Што такое прээдыцыя.....	7
Аўдыётэкст і відэатэкст.....	7
Арфаграфія.....	8
Арфаграфічны стандарт.....	8
Апорныя арфаграфічныя слоўнікі.....	9
Вымова.....	10
Галосныя.....	10
Аканне.....	10
Яканне.....	11
Рэдукцыя.....	12
Гукавае значэнне літары і.....	13
Зычныя.....	13
Прыстаўныя і ўстаўныя зычныя.....	13
Выбухны г (g).....	14
Чаргаванні.....	15
Чаргаванні заднеязычных са свісцячымі і шыпячымі.....	15
Гук <i>дж</i>	15
“Мокры шум” (вымаўленне свісцячых).....	16
Прыпадабненне (асіміляцыя).....	17
Прыпадабненне паводле мяккасці (змякчэнне цвёрдых).....	17
Прыпадабненне паводле шыпячасці.....	18
Прыпадабненне паводле свісцячасці.....	18
Прыпадабненне паводле глухасці.....	19
Аглушэнне на канцы слова.....	19
Спалучэнне «в + апостраф».....	20
Невымаўляльныя літары.....	21
Націск.....	22
Эўфанія.....	23
“Фанетычны бруд”.....	24

Выбар формаў.....	25
Назоўнік	25
Словаўтварэнне	25
Фіналі <i>-чык, -шчык і -нік</i>	25
Словазмяненне	26
Канчаткі адзіночнага ліку роднага склону	26
Канчаткі творнага склону назоўнікаў жаночага роду	27
Клічны склон	28
Утварэнне множнага ліку	29
Канчаткі множнага ліку роднага склону	29
Скланенне назоўніка <i>сябра</i>	32
З’ява нескланяльнасці	32
Скланенне назоўніка <i>ёўра</i>	33
Прыметнік	33
Словаўтварэнне	33
Складаныя прыметнікі	33
Пазбяганне “цяжкіх” спалучэнняў зычных	34
Формы з прыстаўкаю <i>за-</i>	34
Словазмяненне	35
Поўныя і кароткія канчаткі	35
Канчаткі жаночага роду творнага склону	35
Лічэбнік	35
Адрозненне мужчынскіх і жаночых формаў лічэбніка <i>два</i>	36
Спалучэнне назоўнікаў і прыметнікаў з лічэбнікамі <i>два, тры, чатыры</i>	36
Камбінаванае абазначэнне лічбаў	36
Займеннік	37
Поўная форма прыналежаўных займеннікаў	37
Дзеяслоў	37
Формы другой асобы множнага ліку з націскным канчаткам	38
Каардынацыя ліку дзеяслова да ліку назоўніка	39
Прыслоўе	39
Ступені параўнання	39
Злучнік	40
Злучнікі <i>і, ды</i>	40
Імёны і прозвішчы	41
Словазмяненне	41
Прозвішчы на ненаціскныя <i>-а/-я</i>	41
Прозвішчы на націскныя <i>-а/-я</i>	42
Прозвішчы на <i>-б</i>	42
Прыдамак	43

Геаграфічныя назвы	44
Беларусь	44
Астатні свет	45
Традыцыйныя назвы	45
Назвы краінаў.....	45
Словаўтварэнне	50
Прыметнікі ад геаграфічных назваў.....	50
Словазмяненне	50
Родны склон геаграфічных назваў.....	50
Скароты.....	52
Акронімы	52
Літарныя скароты	53
Скароты-барбарызмы.....	54
Асаблівасці ўжывання скаротаў.....	56
Аманімія скаротаў.....	57
Паўскароты	57
Кропка ў канцы скарочанага слова	58
Абзначэнне валютаў і сумаў	58
Іншамоўныя імёны і назвы ў беларускім тэксце	59
Агульныя заўвагі	59
Паходжанне наймення	60
Месца націску ў розных мовах	60
З літоўскай мовы	61
Традыцыйныя назвы	61
Алгарытм асваення	62
Транслітарацыя <i>l</i>	67
З кітайскай мовы	67
З польскай мовы	71
З японскай мовы	75
Націск	75
Расейска-беларускі слоўнік дадатковай лексікі.....	78
Спіс скаротаў і ўмоўных абзначэнняў.....	78
Дзеясловы з элементам <i>-ір-</i> : расейска-беларускі слоўнік	112

УВОДНАЯ ЧАСТКА

Аб праекце

Даведнік “Моўны мануал” – гэта прадукт моўнай службы тэлеканалу “Белсат”.

Даведнік “Моўны мануал” – доўгатэрміновы праект. З большаю ці меншаю рэгулярнасцю маюць выходзіць чарговыя выданні, абноўленыя і пашыраныя.

Даведнік “Моўны мануал” мае інтэгральны характар, спалучаючы ў сабе звесткі з розных раздзелаў мовы: арфаэпіі (правілаў вымаўлення), арфаграфіі (правапісу), граматыкі, лексікі, стылістыкі. Гэта адначасова і даведнік граматычных цяжкасцяў, і арталагічны параднік, і перакладны слоўнік, і інструкцыя для беларускага асваення іншамоўных імёнаў ды назваў.

Аднак даведнік **не замяняе сабою іншай літаратуры**, і ў выпадку, калі журналіст пераконваецца, што не падрыхтаваны ўспрымаць тыя ці іншыя звесткі, пададзеныя ў гэтай кніжцы, яму **варта звярнуцца да падставовых крыніцаў**.

Са свайго боку мы стараліся не абцяжарваць чытача спецыяльнаю тэрміналогіяй і збольшага абмежаваліся моўнымі паняткамі, знаёмымі з базавай школы. У выпадках, дзе ўзнікала неабходнасць апераваць больш складанымі тэрмінамі, мы падавалі адпаведныя тлумачэнні.

Такім чынам, мы стараліся напісаць кнігу папулярнаю моваю, імкнуліся расказаць пра складаня рэчы як мага прасцей, часам нават на шкоду навуковай дакладнасці, але наблізіць стылістыку выкладання да рэальнага карыстальніка.

Кніга разлічаная найперш на тых чытачоў, якія існуюць у расейскамоўным асяроддзі. Аднак яна будзе прыдатнаю і для тых, хто выгадаваўся на польскай мове.

П а м я т а й ц е : моўныя кансультанты каналу працуюць з вамі і для вас. Водгукі, заўвагі, удакладненні належыць дасылаць на электронны адрас: z_sauka@safe-mail.net.

Для чаго прызначаны гэты даведнік

Галоўнае прызначэнне выдання – задаць моўны канон, уласцівы менавіта тэлеканалу “Белсат”, сфармуляваць стабільныя, несупярэчлівыя моўныя нормы, выкананне якіх патрабуецца ад кожнага журналіста каналу. Гэта дазволіць пазбегчы безлічы варыянтаў, стракатасці ў моўнай плыні каналу, што – сваім парадкам – **спросціць працэс** як напісання, так і рэдагавання тэкстаў, а таксама **паспрыяе ўмацаванню іміджу** каналу як супольнасці аднадумцаў.

У даведніку звяртаецца ўвага на тыя выпадкі, якія могуць выклікаць цяжкасці ў журналістаў. У галіне лексікону рэпрэзентуецца найперш агульная лексіка, а таксама словы грамадска-палітычнай тэматыкі.

Што такое прээдыцыя

Прээдыцыя, або папярэдняе выданне, – гэта форма азнамлення са зместам кнігі зацікаўленых асобаў – яшчэ да моманту яе выдання друкарскім спосабам. Мэты прээдыцыі – атрымаць меркаванні людзей, для якіх прызначаецца кніга, каб пазней улічыць выказаныя думкі пры рыхтаванні паўнавагаснага выдання; а таксама – увесці інфармацыю аператыўна, без часавых выдаткаў на выдавецкае макетаванне і друк.

Некаторыя раздзелы і тэмы мы толькі пазначылі – у друкаваным выданні яны будуць разгорнутыя ў адпаведнасці з патрэбамі карыстальнікаў.

Аўдыётэкст і відэатэкст

Аўдыётэкст – тэкст, прызначаны для падавання голасам, аўдыёзапісу; іншымі словамі, гэта ўсё, што гучыць з вуснаў журналіста, вядоўцы, мадэратара, дыктара.

Відэатэкст – тэкст, прызначаны для падавання на экране: назвы перадачаў, сюжэтаў, подпісы, “бягучы радок”, тэле-тэкст, публікацыя ў сеціве і да т. п.).

У залежнасці ад формы падання тэксту (“для вушэй” ці “для вачэй”) тэкст па-рознаму афармляецца. Гэтая розніца адзначаецца ў адпаведных месцах даведніка.

АРФАГРАФІЯ

або правапіс, – гэта сістэма правілаў напісання словаў паводле пэўнага арфаграфічнага стандарту.

Арфаграфічны стандарт

З розных, найперш палітычных, прычынаў беларуская пісьмовая мова рэпрэзентуецца сёння двума арфаграфічнымі (правапіснымі) стандартамі.

Першы стандарт, **класічны**, з 1918 года, – усталяваўся дэ-факта, праз з’яўленне “Беларускай граматыкі для школ” Браніслава Тарашкевіча. Гутарковая назва – “тарашкевіца” (паводле імя аўтара).

Другі стандарт, **афіцыйны**, з 1933 года, – увялі дэ-юрэ, ён стаўся вынікам палітыкі русіфікацыі. Гутарковая назва – “наркамаўка” (паводле назвы органа, які фармальна прыняў пастанову пра змену правапісу, – Саўнаркаму БССР).

Канал “Белсат” карыстаецца афіцыйным стандартам. Гэта не азначае, што ў мове каналу на іншых узроўнях (граматыка, лексіка, ідыяматыка ды інш.) стасуюцца русіфікатарскія падыходы. У сваёй моўнай палітыцы канал арыентуецца на **захаванне і развіццё дзясятленняў вольнага, непадсавецкага бытавання мовы.**

Апорныя арфаграфічныя слоўнікі

Насуперак уяўленням шырэйшай грамадскасці, афіцыйны стандарт, на жаль, нельга лічыць унармаваным: так званыя “ваганні ў правапісе” датычаць сотняў словаў агульнай лексікі і тысячаў уласных назваў. Таму часта ўзнікае пытанне: якім слоўнікам карыстацца для вызначэння правапісу таго ці іншага слова?

У якасці такіх даведнікаў для журналістаў “Белсат” выступаюць нарматыўныя акадэмічныя слоўнікі. Адзіны ўласна арфаграфічны акадэмічны даведнік – гэта “**Слоўнік беларускай мовы**” (1987). Аднак у ім няма вялікага пласта як новай лексікі (кніга не перавыдавалася ўжо больш за дваццаць гадоў), так і словаў, якія на момант выдання слоўніка лічылася “нацыяналістычнымі”, а сёння без іх немагчыма ўявіць мовы беларускіх медыяў.

У якасці дадатковай крыніцы разглядаецца акадэмічны “**Беларуска-рускі слоўнік**” (выд. 3, папраўленае і дапоўненае, 2003). Калі паміж СБМ і БРС-3 узнікае разбежнасць, трэба арыентавацца на БРС-3. Прыкладам, паводле СБМ належыцца пісаць *рэнаме*, паводле БРС-3 – *рэнамэ*; апошняе напісанне і ёсць правільным.

Такія выданні, як акадэмічныя “Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” (выд. 4, 2007) і “Руска-беларускі слоўнік” (выд. 9, 2005), а таксама “Беларуская энцыклапедыя” (у 18 т., 1996–2006) маюць статус “дарадчых” крыніцаў і быць вызначальнымі пры выбары напісання не могуць – як не арфаграфічныя выданні. Гэтак, у РБС-9 мы знаходзім напісанне *менеджэр*, а ў БРС-3 – *менэджэр* (у СБМ такога слова няма). Апошняе напісанне і будзе ўмоўна правільным¹.

Даволі аб’ёмны “Слоўнік іншамоўных слоў” Аляксандра Булыкі (у 2 т., 1999) не ёсць нарматыўным акадэмічным вы-

¹ Рэч у тым, што рээстравую частку БРС-3 можна разглядаць як апошні нарматыўны арфаграфічны слоўнік, бо ён выйшаў фактычна пазней за РБС-9, які ёсць стэрэатыпам 6-га выдання (1995): у выдавецкіх звестках РБС-9 паведамляецца, што выданне ёсць стэрэатыпам РБС-8, аднак і 8-е, і 7-е выданні – стэрэатыпы выдання 6-га, у якім сапраўды пазначаецца, што яно выпраўленае.

даннем. На вялікі жаль, у ім шмат памылак і супярэчнасцяў, таму карыстацца ім можна толькі ў выпадку скрайняй неабходнасці – выключна як “дарадчаю” крыніцаю пры ўмове, што адпаведнага слова няма ні ў водным з пералічаных вышэй выданняў.

Названія тут арфаграфічныя слоўнікі, а таксама іншыя лексікаграфічныя даведнікі, якія могуць выкарыстоўвацца ў якасці арфаграфічных, рэгулююць выключна арфаграфічны бок мовы. Што да выбару формаў у галіне словазмянення і словаўтварэння, лексічных сродкаў, асваення іншамовных назваў, – дапамагчы ў такіх пытаннях і закліканы гэты даведнік. Ніжэй да пытанняў уласна арфаграфічных мы звяртацца не будзем.

ВЫМОВА

Са школьнай лаўкі бальшыня беларусаў ведае: “у беларускай мове як чуецца, так і пішацца”. **Гэта не так** (хоць класічны правапіс значна паслядоўней адлюстроўвае вымову, чым афіцыйны).

Ніжэй мы разгледзім выпадкі, калі напісанне не адпавядае правільнаму літаратурнаму вымаўленню.

ГАЛОСНЫЯ

гукі, якія вымаўляюцца з удзелам толькі голасу; рас. *гласныя*, польск. *samogłoski*.

Аканне

– важная рыса беларускае мовы, якая заўсёды паказваецца на пісьме. Аканне – пераход **о** і **э** не пад націскам у **а**.

Праўда, гэты пераход адбываецца далёка не заўсёды: у пераважнай большасці іншамоўных словаў **э** не падлягае аканню: *эканоміка, цэнтральны*. Празмернае аканне, што можа сустракацца пры вымаўленні іншамоўных словаў, – з’ява вельмі непажаданая: апроч таго, што тэкст робіцца фанетычна манатонным (“скрозь а-а-а”), гучанне шэрагу розных словаў нівелюецца ці нават пачынае супадаць, што замінае слухачу разумець тэкст: ~~элементарны~~ замест *элементарны* асацыюецца са словам *аліменты*, або пры вымаўленні ~~дэмантаж~~ замест *дэмантаж* пачатковы *дэ* блытаецца з прыстаўкаю *да-*, спараджаючы асацыяцыю з нечым, што “папярэднічае мантажу”.

Таксама нельга дапускаць вымаўлення на месцы **э** гуку **ы**: ~~тытрава~~ замест *тэраса*.

Яканне

– адна з найярчэйшых рысаў беларускае мовы – пераход **е** > **я** ў першым складзе перад націскам (*бег* – *бягу*, *век* – *вякі*), а таксама ў некаторых канчатках (*першыя*, *пяць герояў*).

Яканне не паказваецца на пісьме², аднак рэалізоўваецца пры вымаўленні ў наступных выпадках:

1. Самыя “непаслухмяны” словы з гледзішча вымовы – лічэбнікі:

<i>дзевяты</i> – [дз’яв’яты]	<i>васемнаццаць</i> – [вас’ямна́ццаць]
<i>дзесяты</i> – [дз’яс’яты]	<i>семсот</i> – [с’ямс’от]
<i>семнаццаць</i> – [с’ямна́ццаць]	<i>восемсот</i> – [вас’ямс’от]

2. Яканне мае месца пры вымаўленні адмоўнай часціцы **не** і ў прыназоўніку **без**: *н[я] ведаў*, *б[я]з срóдкаў*, у тым ліку калі **не** і **без** апынаюцца перад складам з пабочным націскам: *н[я] св’едчасóвья захады*, *б[я]з хòрмáйстра*.

² Паводле класічнага правапісу яканне ў такіх пазіцыях на пісьме адлюстроўваецца.

Недапушчальна, каб на месцы **я** вымаўляліся іншыя галосныя гукі, напрыклад **і** (так званае іканне): *л[і]ены* замест *л[я]сны*. Натуральна, нельга дапускаць таксама, каб на месцы **і** вымаўлялася **я**: такое часам адбываецца таму, што прамоўца стараецца вымавіць слова “менавіта па-беларуску” і праводзіць яканне там, дзе для рэалізацыі якання няма ўмоваў – у дачыненні зыходнага **і**. Такая з’ява называецца **гіперкарэкцыя**: *в[я]лець* замест *в[і]сіць*, *э[я]мовы* замест *з[і]мовы*.

Да таго ж не трэба забывацца, што ў некаторых беларускіх словах **я** выступае акурат там, дзе па-расейску пішацца і вымаўляецца **и**: бел. *сядзець* – рас. *сидеть*, бел. *папяроса* – рас. *папирота*, і наадварот: бел. *блішчаць* – рас. *блестеть*.

Якання няма ў пераважнай большасці запазычаных словаў: *легэнда*, *балерына*; а таксама ў становішчы перад заднеязычнымі: *герой*, *кефір*, *Генадзь*, *Херсон*.

Рэдукцыя

– аслабленне ненаціскных галосных гукаў; пры рэдукцыі яны вымаўляюцца “аслаблена” – карацей і менш інтэнсіўна, менш выразна, чым пад націскам. Часам, асабліва ў гутарковай мове, рэдукцыя можа быць настолькі моцнаю, што гук цалкам знік (поўная рэдукцыя). Такое вымаўленне ўспрымаецца як неахайнае, нелітаратурнае: *хутчэй* [хчэй], хоць дапускаецца: [хучэй] – без падаўжэння [ч].

Моцная рэдукцыя ненаціскных галосных (асабліва **о**, **а**) характэрная для расейскай мовы, напр.: *пожалуйста* [п’ажалст’а]. Але моцная рэдукцыя – непрымальная для беларускага маўлення: паводле правілаў беларускай арфаэпіі (нормаў вымаўлення), усе ненаціскныя галосныя гукі – пры пэўнай страце даўжынні і сілы ў параўнанні з адпаведнымі націскнымі – мусяць артыкулявацца так жа выразна, як пад націскам.

Гукавае значэнне літары *і*

Літара **і** можа абазначае не толькі гук [i], але і гукі [ы], [й], спалучэнне [йі]:

1) **і** (ненаціскны) = [ы] на пачатку кораня пасля прыставак або асноваў (у складаных словах) на зычны: *борт[ы]н-жынер, дэз[ы]нтэграцыя*;

2) **і** (ненаціскны) = [й] пасля галосных: *гарады [й] вёскі, заўсёды [й]снавала*;

3) **і** = [йі]:

– пад націскам на пачатку слова: *[й]ідал, [й]імпорт, [й]іскра, [й]існаць, [й]іх* (склонавая форма ад яны); *[й]інга, [й]іра, [й]іслач, [й]іўе, [й]ілля* (мястэчка);

– пасля галоснага: *каля[й]іна, нерэ[й]іда, парано[й]ік, сло[й]ік, суво[й]і; Га[й]ішча, Ка[й]іін, Укра[й]іна*;

– пасля ' (апострафа), раздзяляльнага **ь**, літары **ў**: *аб'-[й]інець, вар'[й]іраваць, сузор'[й]і, у Сар'[й]і; Ль[й]іін; вы-слоў[й]і, паў[й]імбрыка*.

Пасля літары **ў**, якая абазначае губна-губны гук у іншамоўных словах, **і** чытаецца без ётацы: *Ўільям, Гуд[й]ін*.

ЗЫЧНЫЯ

гукі, якія ўтвараюцца з удзелам як голасу, так і шуму; рас. *согласные*; польск. *spółgłoski*.

Прыстаўныя і ўстаўныя зычныя

Звычайна ўстаўныя і прыстаўныя зычныя перадаюцца на пісьме. Таму мы засяродзім увагу на выпадках, калі яны гуцаць, але не пішуцца.

Устаўны [в] узнікае на сутыку прыназоўніка **у** з наступным галосным **а**-, **о**-, **э**-: *у [в]адным, у [в]аўторак, у [в]Аршанскім раёне, у [в]Амерыцы, у [в]оперы, у [в]экстаз, у*

*[в]Эквадоры*³. Аднак трэба памятаць, што ўстаўны **[в]** вымаўляецца без акцэнтавання, як фанетычная пракладка.

Пра ўмовы ўзнікнення прыстаўнога **[й]** гл. вышэй раздзел “Тукавае значэнне літары і”.

Выбухны **г** (g)

У беларускай кірыліцы ёсць адмысловая літара для абазначэння выбухнога гуку **[г]** (знаёмага нам з расейскай, польскай або ангельскай моваў) – літара **г** (назва літары – “ге”⁴), у лацініцы гэты гук абазначаецца праз **g** (“gie”).

Існуе агульнапрынятае ўяўленне, што такі гук у беларускай мове сустракаецца толькі ў абмежаваным шэрагу старых запазычанняў (гл. ніжэй). Мусім адзначыць, што насамрэч выпадкаў, дзе мае месца гук **[г]**, значна больш. Хоць сустракаецца ён адносна рэдка і ў даволі спецыфічных умовах, аднак ён ёсць, і вымаўленне на яго месцы фрыкатыўнага (“звыклага”) **[г]** – арфаэпічная памылка.

Гук **[г]** абазначаецца літараю **г**:

1) ва ўласнабеларускіх словах – у каранёвых спалучэннях **зг, жг, дзг, джг**: *абрыз[г]лы, браз[г]аць, брыз[г]ліна, вэдз[г]аць, дж[г]аць* ‘хутка бегчы; хвастаць (дубцом)’, *дж[г’]ір* (рыба), *маз[г’]і, мяз[г]а, плявуз[г]аць, роз[г’]і, сліз[г]аць*;

2) у шэрагу даўніх, “традыцыйных” запазычанняў: *[г]анак, [г]арнец, [г]арсэт, [г]валт, [г]зымс, [г]онта, [г]юзік, ма[г’]ерка, цу[г]лі, шва[г’]ер* ды ў некаторых інш.;

3) ва ўласных назвах іншамоўнага паходжання: *[Г]аза, [Г]амбія, А[г]ра, Кыр[г]ызстан*;

4) у выклічніках, гукаперайманнях, іншых непаўназначных словах: *[г’]ер[г’]етаць, [г]а-[г]а*.

³ У некаторых словах устаўны **в** рэалізоўваецца на пісьме, прыкладам, калі прыназоўнік ператвараецца ў прыстаўку: *у [в]асобе – увасобиць, ні ў [в]адным – ні ў водным – ніводзін*.

⁴ У старабеларускай мове выбухны **г** абазначаўся спалучэннем літараў **кг**: *кганак*.

Гук [r] вымаўляецца на месцы літары **к** у становішчы перад звонкімі зычнымі ў запазычаннях: *ва[r]зал, кі[r]бокс, Ма[r]Доўэл;*

у тым ліку, у вялікай групе словаў на экз-: *э[r]зальтацыя, э[r]замэнаваць, э[r]зекуцыя, э[r]зема, э[r]зістэнцыя, э[r]зотыка, Э[r]зюперы;*

у тым ліку, перад фрыкатыўным [r]: *мар[r]граф, па[r]-гауз, Бра[r]гаўз.*

Чаргаванні

– гэта рэгулярныя замены адных гукаў другімі. Мы спынімся толькі на тых, якія могуць выходзіць за межы інтуітыўнай замены.

Чаргаванні заднеязычных са свісцячымі і шыпячымі

– ці не самая складанае з’ява з усёй беларускай граматыкі. Заднеязычныя (**г, к, х**) чаргуюцца са свісцячымі (**з, с, ц**) і шыпячымі (**ж, ш, ч**):

дарога – на дарозе – дарожны

Вольга – Вользе, Вольгін – Вальжына

Пецярбург – у Пецярбурзе

малако – у малацэ – малочны

матка – матцы – матчын

Мека – у Мецы

бандарыха – бандарысе – бандарышын

страха – страсе – стрэшка

Гук дж

У беларускай мове ёсць спецыфічны гук [дж], які ўзнікае там, дзе ў расейскай мове сустракаецца **ж**:

1) у дзеяслоўных формах і вытворных ад іх назоўніках, дзе [дж] чаргуецца з [д], [дз’]: *народ – нарадзіць – нараджу – народжаны – нараджэнне, сад – садзіць – саджу – пасаджаны – паседжанне, ход – хадзіць – хаджу – хаджэнне;*

2) невялікая група словаў з пачатковым **дж**: *джала*, *джгаць*, *джыгаць*.

Таксама **дж** сустракаецца ў шматлікіх запазычаннях і мусіць вымаўляцца як адзін непадзельны гук і ў іншамойных найменнях: [*дж*]ынсы (не *фэ-жэ-ынсы*), [*дж*]он (не *фэ-жэ-он*).

Гук [**ж**] звычайна чаргуецца з гукамі [**з**], [**з'**]: *параза* – *уразиць* – *уражу* – *уражаны* (не *ураджаны*) – *уражанне* (не *ураджанне*).

Зрэдку літарнае спалучэнне **дж** абазначае не адзін, а два гукі і вымаўляецца адпаведна – як два: *па[фэ-жэ]ойклы*.

“Мокры шум” (вымаўленне свісцячых)

– гэта метафарычная назва для абазначэння акустычнага ўражання ад беларускіх свісцячых гукаў: [**з**] – [**з'**], [**с**] – [**с'**], [**дз**] – [**дз'**], [**ц**] – [**ц'**]. У параўнанні з адпаведнымі расейскімі гукамі яны вымаўляюцца больш шумна і гэты шум “мокры” – насуперак расейскаму, вобразна кажучы, “сухому свісту”. “Шумнасць” і “мокрасць” беларускіх свісцячых асабліва выразна выяўляецца ў дачыненні мяккіх. Яны займаюць становішча паміж сваімі расейскімі і польскімі адпаведнікамі: расейскія вымаўляюцца з сухім свістам, польскія – наагул ператвараюцца ў шыпячыя гукі, а вось беларускія мяккія свісцячыя максімальна набліжаюцца да мяккіх шыпячых, аднак у іх не ператвараюцца. На расейскае вуха беларускія свісцячыя, асабліва мяккія, гучаць шапялява.

Апісанае акустычнае ўражанне дасягаецца тым, што кончык языка пры вымаўленні беларускіх цвёрдых свісцячых датыкаецца не да ніжніх зубоў (як у выпадку з адпаведнымі расейскімі гукамі), а да ніжняй дзясны тут жа пад зубамі (да альвеолаў, таму яны называюцца альвеаларнымі – у адрозненне ад расейскіх зубных). Пры вымаўленні мяккіх свісцячых кончык языка апускаецца яшчэ ніжэй і ўпіраецца ў паглыбленне сківіцы пад альвеоламі.

Няправільнае – “сухое” і “няшумнае” – вымаўленне беларускіх свісцячых вядзе да таго, што вымова асобы агулам успрымаецца як “не чыста беларуская”, “з расейскім акцэнтам”, хоць астатнія гукі будуць вымаўленыя бездакорна.

Прыпадабненне (асіміляцыя)

– гэта універсальная з’ява, якая ў большай ці меншай ступені праяўляе сябе ўва ўсіх мовах. У беларускай мове прыпадабненне мае накіраванасць “ззаду наперад”: наступныя зычныя ўплываюць на папярэднія (рэгрэсіўная асіміляцыя).

Прыпадабненне паводле мяккасці (змякчэнне цвёрдых)

– гэта своеасаблівая “лакмусавая паперка” сапраўды *правільнай беларускай вымовы*. Зыходна цвёрдыя **з, с** пад уплывам наступнага мяккага змякчаюцца ў [з’], [с’]: з[б]біраць, з[б]вяз, з[б]дзек, з[б]зелянец, з[б]нянацку, вез[б]ці, праз[б]мерна, раз[б]вітацца; с[б]вет, с[б]меце, с[б]ненне, с[б]ніс, с[б]фінкс, с[б]цяг, транс[б]ляваць, рас[б]ліна, трэс[б]ці.

Тое ж адбываецца і з цвёрдымі **д, т** у становішчы перад мяккім **в** у корані слова, якія пераходзяць у свае мяккія пары [дз’], [ц’]: дз[б]веры, дз[б]вес[б]це, Дз[б]віна; ц[б]вёрды, ц[б]вік, ц[б]вінтар, ц[б]вярозы, дранц[б]вец, ліц[б]він, чац[б]вер, Ц[б]вер, Ц[б]вірка, Мац[б]вей, Яц[б]взяць.

Гэтае правіла пашыраецца і на прыназоўнікі **з, без, праз, праз:** з[б]візаю, праз[б]лётнішча, цераз[б]сеціва,

у тым ліку перад **е, ё, ю, я**, націскным **і**: з юнаком – з[б]йунаком, без іх – б[язь]йіх, праз Ельню – праз[б]йэльнію, цераз Юравічы – цераз[б]йуравічы.

Працэс прыпадабнення адбываецца і пры збегу больш як двух зычных: бяз[б]з[б]менны (фактычна: бя[з’]менны), крьжаўз[б]дз[б]віжанне, рас[б]ц[б]в[б]вяджэньне, С[б]ц[б]в[б]віга, б[яз]з[б]с[б]лэз (фактычна: [б’ас’]лэз), з гас[б]цьмі.

Аднак з гэтага правіла ёсць **выключэнні**: мяккія [г’], [г’], [к’], [х’] “не перадаюць” сваёй мяккасці папярэднім **з** і **с**, якія **застаюцца цвёрдымі**: **згінаць, мазгі, Згіроўскі; скептык, скінуць, скіраваць, схібіць, схіл, аскепак, беларускі, маскіты, расхінуць, Скідзель** (не *Скідаль*), *Скірмунт, Эсхіл*;

у тым ліку – у выпадках з прыназоўнікамі **з, без, праз,**
цераз: *з гітараю, без кішэні, праз Геранёны, цераз Кіеў.*

Прыпадабненне паводле шыпячасці

назіраецца найчасцей на сутыку прыставак на **з/с (з-/с-, без-/бяз-/бес-/бяс-, раз-/рас-** ды інш.) з каранёвымі шыпячымі: *безжыццёвы – бе[ж]жыццёвы, бясшкодны – бя[ш]шкодны, зджаліць – [ж]джаліць, разжыцца – ра[ж]жыцца, расшыць – ра[ш]шыць, сшытак – [ш]шытак, расчараваць – ра[ш]чараваць, счарнець – [ш]чарнець.*

Прыпадабненне паводле свісцячасці

істотнае для нас у двух выпадках:

1) шыпячыя **ж, ш** у канчатку дзеяслова ў становішчы перад наступным **-ся**, дзе [ш] настолькі прыпадабняецца да [с'], што аж зліваецца з ім у адзін доўгі гук [с']⁵: *бярэшся – бярэ[сць]я, мажся – ма[сць]я, нясешся – нясе[сць]я, чуешся – чуе[сць]я;*

2) у формах назоўнікаў і ў некаторых утвораных ад іх словах – на сутыку кораня і суфікса:

– **-чцы – [ц]цы:** *аптэчцы – аптэ[ц]цы, глядачцы – гляда[ц]цы;*

– **-шцы – [с]цы**⁶: *латьшцы – лашы[с]цы, птушцы – пту[с]цы;*

– **-жцы – [с]цы**⁷ (адначасова адбываецца прыпадабненне і паводле глухасці): *нарвежцы – нарве[с]цы, лыжцы – лы[с]цы;*

– **-шце – [сь]це**⁸ (адначасова адбываецца прыпадабненне і паводле мяккасці): *нарэшце – нарэ[сь]це.*

⁵ Калі быць дакладным, тут мае месца прыпадабненне адразу паводле цэлага набору прыкметаў: апроч свісцячасці, паводле мяккасці, а для **ж** – яшчэ і паводле глухасці.

⁶ У гэтым выпадку дапускаецца і непрыпадобнае вымаўленне: [шцы].

⁷ У гэтым выпадку дапускаецца і непрыпадобнае вымаўленне: [шцы].

Прыпадабненне паводле глухасці

не выклікае складанасцяў, бо адбываецца “механічна”, без намаганняў з боку носьбітаў расейскай ці беларускай моваў.

Аднак не дапускаецца аглушэнне гуку [з] у прыназоўніках **з, праз** у становішчы перад галоснымі і санорнымі⁹: з арабамі (не [е-] арабамі), праз [ы]нтэрнэт (не пра[е-]інтэрнэт), з навінамі (не [е-] навінамі), праз раку (не пра[е-]раку), праз Ёйтні (не пра[е-]Ёйтні; у тым ліку ў становішчы перад мяккімі санорнымі: з [ь]лецішча (не [еь-]лецішча), праз Ёдкавічы (пра[зь]ц[о]дкавічы, не пра[еь-]Ёдкавічы).

Аглушэнне на канцы слова

Звонкія зычныя на канцы слова гучаць “глуха”, пераходзячы ў свае глухія пары, – інакш кажучы, аглушаюцца. На практыцы праблему выклікае толькі канцавы **г**, які мае глухую пару **х** (у адрозненне ад расейскай мовы, дзе ў якасці глухой пары для **г** выступае **к**):

⁸ У гэтым выпадку дапускаецца і непрыпадобненае вымаўленне: [шце].

⁹ Санорныя – паўгалосныя гукі, у адрозненне ад іншых зычных яны не маюць глухіх параў: [в], [в’], [й], [л], [л’], [м], [м’], [н], [н’], [р], [ў].

абсяг – абся[х] (не аб~~е~~а[х])
бераг – бера[х] (не бера~~а~~[х])
Бог – бо[х] (не Бо~~а~~[х])
Буг – Бу[х] (не Бу~~а~~[х])
ГУЛАГ – ГУЛА[х] (не ГУЛА~~а~~[х])
дойг – доў[х] (не доў~~а~~[х])

луг – лу[х] (не лу~~а~~[х])
маг – ма[х] (не ма~~а~~[х])
парог – паро[х] (не паро~~а~~[х])
працяг – праця[х] (не праця~~а~~[х])
рог – ро[х] (не ро~~а~~[х])

у тым ліку ў формах назоўнікаў:

дарог – даро[х] (не даро~~а~~[х]) крыг – кры[х] (не кры~~а~~[х])
кніг – кні[х] (не кні~~а~~[х]) ног – но[х] (не но~~а~~[х])

у тым ліку ў формах дзеясловаў:

бег – бе[х] (не бе~~а~~[х])
лёг – лё[х] (не лё~~а~~[х])
мог – мо[х] (не мо~~а~~[х])

Выключэнне складае малалікая група словаў з карэнным **зг**, дзе літара **г** абазначае выбухны гук [г], для якога глухі парны – гук [к]. Таму і вынік аглушэння – іншы:

бразг – бра[ск] (не бра~~а~~[ск])
лязг – ля[ск] (не ля~~а~~[ск])
мозг – мо[ск] (не мо~~а~~[ск])

Спалучэнне «в + апостраф»

зрэдку сустракаецца ў запазычаннях. На месцы апострафа ў ім вымаўляецца галосны [i]¹⁰: **В’етнам** – В[і]етнам, **В’етава тэарэма** – В[і]етава тэарэма, **інтэрв’ю** – інтэр-в[і]ю.

¹⁰ Знак апострафа паходзіць ад літары “ёг”, якая абазначала нескладавае і.

Невымаўляльныя літары

У адрозненне ад французскай ці англійскай моваў, невымаўляльныя літары сустракаюцца ў беларускай мове вельмі рэдка, аднак усё ж такая з’ява ёсць.

1. Літары **ж, з, ш** перад суфіксам **-ск-**:

вялі**ж**скі¹¹ – вялі[ск]і
 нясві**ж**скі – нясві[ск]і
 пары**ж**скі – пары[ск]і
 пра**ж**скі – пра[ск]і

ры**ж**скі – ры[ск]і
 кіргі**з**скі – кіргі[ск]і
 француз**з**скі – француз[ск]і
 добру**ш**скі – добру[ск]і

2. Літара **т** у спалучэнні **-стн-**, **-стц-**:

піша**ц**ца – вымаўляецца

бала**ст**ны – бала[сн]ы
 кантра**ст**ны – кантра[сн]ы
 пом**ст**нік – пом[сын]ік

Праўда, каб пазбегчы такіх “цяжкіх” спалучэнняў зычных у прыметніках, варта карыстацца іншымі іх формамі – з суфіксам **-ав-**: *баласта**в**ы, кантраста**в**ы*.

3. Літара **т** у спалучэнні **-стц-**:

звес**т**цы (ад звест**к**а) – зве[сц]ы пуст**т**цы (ад пуст**к**а) – пу[сц]ы
 ко**ст**цы (ад ко**ст**к**а**) – ко[сц]ы част**т**цы (ад част**к**а) – ча[сц]ы

4. Літара **д** у спалучэнні **-ндц-**:

гала**нд**цы – гала[ндц]ы
 ірла**нд**цы – ірла[ндц]ы
 флама**нд**цы – флама[ндц]ы

¹¹ Ад назвы г. Вяліж на Смаленшчыне.

НАЦІСК

У беларускай мове так званы свабодны націск, гэта значыць, што націск можа прыпадаць на любы галосны ў слове, праўда, у адрозненне ад расейскай мовы, ніколі не прыпадае на прыназоўнікі – менш рухомы: рас. *водá* – *вóду*, *вадá* – *вадóу*. Нярэдка ад месца націску залежыць граматычная форма: *паліць* (што рабіць) і *пáліць* (што робіць), а нават і значэнне слова: *гáды* і *гады́*, *да́мы* і *дамы́*, *спáлі* і *спалі́*. Таму памылка ў націску можа мець даволі “цяжкія наступствы”. Не кажучы, што яна вельмі лёгка заўважаецца слухачамі, што зніжае іх давер і да чалавека на экране, і да зместу паведамлення апошняга.

Правільнае “націсканне” асабліва важнае для беларускай мовы, дзе ад месца націску вельмі часта залежыць не толькі вымаўленне, але і напісанне слова. Зрэшты, нярэдка менавіта пісьмовая форма малазнаёмага слова можа стацца падказкаю для таго, хто ня ведае, на які склад мусіць прыпадаць націск, бо літары **о**, **ё** пішуцца амаль заўсёды пад націскам і таму самім фактам сваёй прысутнасці ў слове паказваюць на месца націску. Таму ў слоўніку націск на словах з літарамі **о**, **ё** ставіцца толькі тады, калі ён на іх не прыпадае, або ў слове ёсць іншыя націскныя галосныя.

Ніжэй падаем найбольш характэрныя памылкі ў націску.

бра́ла – бра́ла

бра́лі – бра́лі

бра́ло – бра́ла

бы́ла (яна) – бы́ла

бы́ла (яно) – бы́ло

бы́лі – бы́лі

вы́падак – вы́падак

да́ла (яна) – да́ла

да́ла (яно) – да́ло

да́лі – да́лі

і́рва́ла – і́рва́ла

і́рва́лі – і́рва́лі

і́сную́це – і́сную́це

і́сну́е – і́сну́е

і́сну́еш – і́сну́еш

і́сную́ем/і́сную́ём – і́сную́ем

і́сную́ю – і́сную́ю

і́сную́юць – і́сную́юць

набы́ла (яно) – набы́ло

набы́ла (яна) – набы́ла

набы́лі – набы́лі

лі́ла (яна, яно) – лі́ла, лі́ло

лі́лі – лі́лі

узя́ла (яна) – узя́ла

узя́ла (яно) – узя́ло

узя́лі – узя́лі

Самая частая памылка націску сустракаецца ў дзеясловах – у формах цяперашняга і будучага часу 2-й асобы множнага ліку (гл. падраздзел “Дзеяслоў”).

ЭЎФАНІЯ

або мілагучнасць мовы, – не апошняе патрабаванне да тэксту. Аднак у медыйным тэксце значэнне эўфаніі не настолькі вялікае, як у тэксце мастацкім, і яно вычэрпваецца патрабаваннямі чытэльнасці ды этыкі.

Што да чытэльнасці, то пажадана, каб у тэксце не было:

цяжкіх для вымаўлення збегаў гукаў, г. зн. захоўваўся пэўны **баланс паміж галоснымі і зычнымі**: каб па магчымасці рэгулярна “пракладаліся” зычныя галоснымі, а галосныя зычнымі.

Было: Збудавалі новы мост цераз Піну.

На слых можа ўспрымаецца як “цераз спіну”.

Лепш: Збудавалі новы мост цераз раку Піну¹².

манатонных, аднолькавых спалучэнняў:

Было: звярнуцца да дадатковых сродкаў

Лепш: скарыстаць дадатковыя сродкі

Для дасягнення гэтых мэтаў ёсць цэлы арсенал сродкаў. Звычайна, заўважнага эфекту можна дасягнуць мінімальнымі зменамі, перастаўляючы словы ў сказе (балазе, у беларускай мове адносна свабодны парадак словаў), замяняючы словы ды канструкцыі на сінанімічныя і г. д. Прыклады такіх зменаў мы падамо ніжэй у адпаведных раздзелах.

Што да этычных меркаванняў, то яны заслугоўваюць асобнай гутаркі.

¹² Тут прыназоўнік **з** мусіць вымаўляцца звонка, інакш узнікне новае немілагучнае спалучэнне.

“Фанетычны бруд”

– метафарычнае азначэнне для непажаданых гукавых спалучэнняў, якія могуць “пракрасіся” ў медыйны тэкст.

Парада: перш як ісці ў студию на запіс сюжэту, прачытайце свой тэкст уголас, пажадана не толькі сабе, але і калегам. Магчыма, тое, што цалкам прыстойна выглядала на паперы, акажацца непрымальным у “аўдыёабліччы”. Найчасцей гэта цяжкія для вымаўлення збегі гукаў на сутыку словаў. Такіх збегі трэба пазбаўляцца, мяняючы парадак словаў ці замяняючы самі словы або змяняючы іх граматычныя формы. Але ж найбольш непрыемна, калі на сутыку словаў утвараюцца такія гукавыя спалучэнні, якія могуць асацыявацца з табуяванаю, абсцэннаю лексікаю, напрыклад:

*Спадарыня Гофман да́сць інтэрвію.
Бабулі ўжо́ парадаваліся за ўнукаў.
Першая ба́цькава гадаванка – яблыня.*

Літары **е, ё, ю, я** (ётаванія галосныя) на пачатку слова і пасля іншых галосных абазначаюць два гукі – [йэ], [йо], [йу], [йа] адпаведна:

*Ці не маглі б вы сфармуляваць троху́ ясней?
Па перамовах уяві́м сабе выніковы дакумент.*

Глухі **с** азванчыўся перад звонкім **д**: **с + д** → [зд].

*Правапіс да́сць ўяўленне пра арфаграфічную норму.
Той запіс да́ Болатова не дайшоў.*

Звонкі **з** аглушыўся на канцы слова, ператварыўшыся ў [с].

Новы апарат як бы выгрыз ракавую пухліну.

Звонкі **г** аглушыўся на канцы словаў у гук [х].

*Не без хваляванняў і трывог уехалі навасе́лы ў новыя кватэры.
Мясцовы хірург уязджае ў адрамантаваныя апартаменты.*

Непажаданае гукавае спалучэнне паўтараецца:

Новы трэнер узначаліў каманду Катманду.

Калі на ліквідацыю “фанетычнага бруду” няма часу, у шэрагу выпадкаў дастаткова проста зрабіць на “небяспечным” сутыку лёгкую паўзу.

ВЫБАР ФОРМАЎ

НАЗОЎНІК

назвае прадметы, з’явы, паняткі; рас. *имя существительное*, польск. *rzeczownik*.

Словаўтварэнне

Фіналі **-чык**, **-шчык** і **-нік**

У беларускай мове фіналі **-чык** і **-шчык** надаюць слову значэнне памяншальнасці і маюць месца ў прозвішчах і мянушках (*Зязюля – Зязюльчык*, *Чарняўскі – Чарняўшчык*), таму іх выкарыстанне ў якасці суфіксаў назоўнікаў, якія абазначаюць асобу паводле прафесіі ці занятку (а такая практыка прадыхаваная выключна ўплывам расейскай мовы), непажаданая. Уласнабеларускім адпаведнікам для фіналяў **-чык**, **-шчык** ёсць суфікс **-нік**:

рас. водопроводчик – бел. водаправоднік

рас. перевозчик – бел. перавознік

рас. прицепщик – бел. прычэпнік

Таму **каляднік**, **калядоўнік**, а не ~~калядоўчык~~. Аднак у актыўным ужытку застаецца шэраг словаў з фіналлю **-чык**: **выкладчык**, **перакладчык** ды некаторыя інш.

Словазмяненне

Канчаткі адзіночнага ліку роднага склону

Праблему выклікаюць назоўнікі мужчынскага роду на зычны. Адно з іх маюць канчатак **-а/-я**, другія – **-у/-ю**, трэція могуць мець і адзін і другі канчаткі – у залежнасці ад значэння.

Калі максімальна спрасціць правіла ўжывання згаданых канчаткаў, то можна сказаць: **з канчаткам -а/-я пішуцца назвы тых рэчаў, якія “можна ўзяць у рукі”**.

Такім чынам, гутарка ідзе пра канкрэтныя назоўнікі, аднак і апроч іх канчатак **-а/-я** маюць некаторыя іншых групы назоўнікаў:

1) адушаўлёныя назоўнікі: *ваўка*, *каня*, *мядзведзя*, *слана*; у тым ліку асабовыя назоўнікі: *волат*, *прэзідэнта*, *спартоўца*, *чалавека*; таксама асабовыя найменні: *Андрэя Бембеля*, *Браніслава Тарашкевіча*, *Васіля Быкава*, *Джорджа Буша*; але зборныя: *людз*, *народу*;

2) назвы органаў і частак цела жывых істотаў: *лоба* (і**лба**)¹³, *локця*, *носа*, *падбароддзя*, *рота*, *хрыбетніка*, але: *твару*;

3) назвы дакладных прамежкаў часу¹⁴, месяцаў, дзён тыдня: *года*, *месяца*, *студзеня*, *чэрвеня*, *тыдня*, *дня*, *панядзелка*, *аўторка*;

4) назвы транспартных сродкаў: *аўтамабіля*, *аўтобуса*, *дэльтаплана*, *карабля*, *матацыкла*, *ровара*, *самалёта*, *трамвая*, *цягніка*;

5) большасць тэрмінаў: *дзеяслова*, *канчатка*, *сказа*; але: *ліку*, *роду*, *склону*;

¹³ Перавага аддаецца формам з беглым галосным, без прыстаўнога гуку.

¹⁴ Назвы неакрэсленых прамежкаў часу маюць канчатак **-у/-ю**: *момант* – *моманту*, *час* – *часу*.

6) адзінкі вымярэння: *ампера, вольт, герца, дэцыбела, кілаграма, метра, моля, літра, ома, пуда, фунта*;

7) група абстрактных (у тым ліку зборных і рэчыўных) назоўнікаў з націскным канчаткам: *аўса́, будана́, суда́, гурта́*;

8) некаторыя абстрактныя (у тым ліку зборныя і рэчыўныя) назоўнікі з ненаціскным канчаткам: *хлеба*.

Некаторыя назоўнікі могуць ужывацца як з канчаткам **-а/-я**, так і з канчаткам **-у/-ю** – у залежнасці ад значэння, прыкладам, назвы раслінаў:

а) як асобная расліна – **-а/-я**: *зляцеў з дуба, з клёна, з вара*;

б) як матэрыял (рэчыўны назоўнік) – **-у/-ю**: *зроблены з дубу, з клёну, з варау*.

Астатнія словы ўжываюцца з канчаткам **-у/-ю**, у тым ліку:

1) назвы абстрактных паняткаў: *закону, зместу, прынцыпу, сэнсу*;

2) назвы ўстановаў, арганізацыяў, грамадскіх інстытуцыяў: *архіву, інстытуту, музею, касцёлу, універсітэту*;

3) рэчыўныя: *каньяку, кісялю, металу, спірту, сыру*;

4) зборныя: *ансамблю, калектыву, людю, народу*; у тым ліку назвы зараснікаў: *бору, бярэзніку, гаю, хвойніку*;

5) назвы стыхіяў: *ветру, дажджу, сіверу, снегу, сухавею*, урагану;

6) назвы пабудоваў: *дому, гмаху, палацу, хмарачосу*.

7) назвы нематэрыяльных твораў: *артыкулу, балету, гімну, раману, твору, часопісу*;

8) усё, што мае значную прасторавую працягласць: *акіяну, даху, кантыненту, мямарыялу, пляжу, шляху*; але: *вострава*.

Назоўнікі ніякага роду могуць мець у родным склоне толькі канчатак **-а/-я**, а жаночага роду – толькі **-і/-ы**.

Канчаткі творнага склону назоўнікаў жаночага роду

У гэтай форме трэба выкарыстоўваць поўную форму – з канчаткам **-ою/-ёю/-аю/-яю**). Дарэчы, поўную форму ў творным склоне адзіночным ліку маюць і прыметнікавыя

словы¹⁵: *разбуральнаю навальніцаю, гэтаю з'яваю, першаю перамогаю.*

Апошні галосны ў поўным канчатку служыць тут за галосную “пракладку”, таму, калі наступнае слова пачынаецца з галоснага гуку (значыць, патрэбы ў пракладцы няма), у згаданай форме можа выступаць кароткі канчатак **-ой/-ёй/ -ай/ -яй**: з *новаю асадкаю* = з *новай асадкаю, узнагародаю ўганаравалі* = *узнагародай ўганаравалі.*

Толькі з кароткім канчаткам ужываюцца назоўнікі, якія ў пачатковай форме сканчаюцца на дзве галосныя: *абноўленаю версіяй, старажытнаю статуяй.*

Клічны склон

– сёмы склон назоўніка, які мае сваю спецыфіку: ён не адказвае на склонавыя пытанні, бо ў сказе заўсёды выконвае ролю зваротка. На жаль, у выніку русіфікацыі клічны склон амаль страціўся, супаўшы з назоўным, практычна знік з мовы літаратурнай, няма клічнага склону і ў школьнай праграме. Нават сёння яго можна зрэдку сустрэць у жывой мове вяскоўцаў, ён добра захаваўся ў фальклорных тэкстах, аднак не ўжываецца ў афіцыйных тэкстах.

У сучаснай беларускай мове форма клічнага склону большасці назоўнікаў супадае з формаю назоўнага. Адрозную ад назоўнага форму клічнага маюць толькі бесканчаткавыя (з нулявым канчаткам) назоўнікі мужчынскага роду. Канчатак клічнага склону залежыць ад характару асновы:

1) на цвёрды – **-е**: *брат* – *браце*, *пац* – *пане*, *сын* – *сыне*, *народ* – *народзе*;

2) на мяккі – **-ю**: *каваль* – *кавалю*, *конь* – *коню*, *край* – *краю*, *мядзведзь* – *мядзведзю*, *певень* – *пейню*;

3) на зацвярдзелы (шыпячыя, **-р, -дз, -ц**) і заднеязычны (**-г, -к, -х**),

– без чаргавання – **-у**: *сыноц* – *сынку*, *спадар* – *спадару*;

– з чаргаваннем – **-а**: *айцец* – *войча*, *Бог* – *божа*, *воўк* – *воўча*, *заяц* – *зайча*, *чалавек* – *чалавеча*.

¹⁵ Прыметнікавыя словы – прыметнікі, дзеепрыметнікі, прыметнікавыя займеннікі, парадкавыя лічэбнікі.

Формы “новага” клічнага склону, якія развіліся адносна нядаўна ў гутарковай расейскай мове (*Саша – Саш!, Люба – Люб!*), для беларускай мовы непрымальныя.

Рэгулярнае, абавязковае выкарыстанне клічнага склону (прыкладам, у інтэрв’ю) належыць, відаць, перспектыве каналу.

Утварэнне множнага ліку

Беларускія назоўнікі ўтвараюць множны лік практычна **адным спосабам** – да асновы адзіночнага ліку дадаецца канчатак **-і/-ы**: *берагі, браты, галасы, гарады, дактары, дзяды, дырэктары, зяці, кабелі, лясы, палі, прафесары, правілы, правы, словы, сыны, цяці*; у тым ліку назоўнікі на **-ан/-ян**: *Ашмяны, Гальшаны, Мастаўляны, Палачаны, Пружаны, акіяны, буданы, гараджаны, грамадзяны, гурманы, кабаны, курганы, партызаны, сяляны, туманы, цыганы, хуліганьы*.

Канчаткі множнага ліку роднага склону

У адрозненне ад нормаў расейскай мовы, пераважная большасць беларускіх назоўнікаў у форме множнага ліку роднага склону мае “поўны” канчатак – **-оў/-ёў (-аў/-яў)**. Найперш гэта датычыць назоўнікаў **мужчынскага і ніякага** роду: *вёдраў, вёслаў, гараджанаў, грамадзянаў, еўраў, камянёў, капытоў, крэслаў, ласосяў, літаў, мазалёў, мастацтваў, мораў, нулёў, пагадненняў, палачанаў, партызанаў, пнёў, правілаў, рамянёў, салдатаў, словаў, сонцаў, стэпаў, сялянаў, старшынёў, туркаў, цыганоў*; але: *дзён, яек*.

Калі ж вядзецца пра назоўнікі **жаночага роду**, справа выглядае менш адназначна. Більшыня іх можа мець як поўны, так і нулявы канчатак.

адз.л. Н.скл. – мн.л. Р.скл.

аснова – *асноваў/асноў*
завіруха – *завірухаў/завірух*
краіна – *краінаў/краін*

страха – *стрэхаў/стрэх*
тысяча – *тысячаў/тысяч*
яблыня – *яблыняў/яблынь*

у тым ліку, у выпадках з “беглым” галосным

аглобля – аглобляў/аглабель
вішня – вішняў/вішнь
зямля – земляў/зямель

песня – песняў/песнь
сотня – сотняў/соцнь
сястра – сёстраў/сясцёр

Перавага аддаецца формам з поўным канчаткам, бо яна лепш акцэнтуюцца на слых: гук [ў] падлягае прыпадабненні з боку наступных зычных, таму не ўдзельнічае ва ўтварэнні складаных для ўспрымання гукавых спалучэнняў. Асабліва гэта датычыць кароткіх словаў – з аднаскладовымі асновамі, якія ідэнтыфікаваць у моўнай плыні складаней, чымся словы даўжэйшыя:

гара – гораў/гор
вада – водаў/вод
крама – крамаў/крам
мара – мараў/мар
мова – моваў/моў

нота – нотаў/нот
сіла – сілаў/сіл
пляма – плямаў/плям
хата – хатаў/хат
спора – спораў/спор

Таму некаторыя з двухскладовых словаў ужываюцца толькі з поўным канчаткам:

доля – доляў
зала – залаў
паля – паляў
пядзя – пядзяў

рана – ранаў
раса – росаў
роля – роляў
руля – руляў

Толькі поўны канчатак маюць жаночыя назоўнікі:

1) з асноваю на збег (спалучэнне) зычных: багнаў, барваў, выспаў, гульняў, кавярняў, кайстраў, мытняў, нормаў, пальмаў, позваў, скаргаў, урнаў, фірмаў.

у тым ліку асабовыя: ведзьмаў, Гердаў, Магдаў;

пры гэтым **й** і **ў** інтэрпрэтуюцца як зычныя: будоўляў, войнаў, грыўнаў, крыўдаў, лядоўняў, пайзаў, траймаў

у тым ліку асабовыя: каралеўнаў, князёўнаў, Банда-роўнаў, Хоўраў.

2) III скланення¹⁶: *восяў, магчымасцяў, печай, рысяў, рэчаў, соляў, столяў*;

3) з асноваю на падоўжаныя зычныя: *ваннаў, келляў, лоддзяў, эскадрылляў*; у тым ліку асабовыя: *доннаў, дуэнняў, паннаў, сваццяў, ткалляў, Ганнаў, Жаннаў, Наталляў*;

4) з асноваю на -ж-: *агароджаў, вежаў, лыжаў, межаў, ружаў*.

Толькі нулявы канчатак маюць наступныя жаночыя назоўнікі:

1) асабовыя (без збегу зычных на канцы асновы): *бабуль, жанчын, мам, настаўніц, удзельніц*;

2) з асноваю на суфікс -к-, які чаргуецца з -ак (-ек): *іголка – іголак, нянька – нянек, зорка – зорак, цукерка – цукерак*;

3) з аднаскладоваю асноваю на -г-, -к-: *рук, ног, кніг*, але: *пугаў, сагаў*.

Варыянтнасць канчаткаў (поўны і нулявы) дае пэўныя “прэферэнцыі”: ёсць магчымасць выбіраць форму ў залежнасці ад таго, на якія гукі пачынаецца наступнае слова, і такім чынам пазбегчы немілагучнага або цяжкага для вымаўлення і/ці разумення збегу гукаў.

З іншага боку, каб пазбегчы манатоннасці, варта “пра-слайваць” формы з поўным канчаткам формамі з канчаткам нулявым – там, дзе нулявы канчатак магчымы.

Кароткі шэраг назоўнікаў (пераважна жаночага роду) мае канчатак -эй/-ей: *вачэй, гасцей, грошай¹⁷, грудзей, гусей, дзяцей, касцей, коней, людзей, мышэй, начэй, плячэй*.

¹⁶ Да III скланення належаць усе назоўнікі жаночага роду без канчаткаў у назоўным склоне.

¹⁷ Слова *грош* (грашовая адзінка ў ВКЛ і ў сучаснай Польшчы) у форме мн.л. Р.скл. мае форму *грошай*.

Скланенне назоўніка *сябра*

Каб пазбегчы ўжывання царкоўнаславянскага слова *член* – да таго ж немілагучнага праз сваю шматзначнасць – ужываюцца два беларускія словы: *сябра* і *чалец*.

Слова *сябра* трэба адрозніваць ад аднакаранёвага *сябар*, якое мае іншае лексічнае значэнне. Гэтыя словы пры словазмяненні ў большасці формаў не супадаюць (вылучана фонам):

	адз. лік		мн. лік	
Н.	сябра	сябар	сябры	сябрѣ
Р.	сябры	сябра	сябраў	сябрѣў
Д.	сябру	сябру	сябрамі	сябрамі
В.	сябру	сябра	сябраў	сябрѣў
Т.	сябрам	сябрам	сябрамі	сябрамі
М.	сябру	сябру	сябрах	сябрах
К.	сябра	сябру	сябры	сябрѣ

Слова *сябра* ўжываецца ў дачыненні арганізацыі, партыі, клубу, а *чалец* – у дачыненні ўраду, дзяржаўнага камітэту, суда, іншых афіцыйных структураў.

З’ява нескланяльнасці

– гэта ўжыванне назоўнікаў у адной нязменнай форме, незалежна ад граматычнай і сінтаксічнай функцыяў. Да нескланяльных належаць выключна словы іншамоўнага паходжання (вынятак: *маці*). У флектыўных мовах¹⁸ з’ява нескланяльнасці – непажаданая, бо яна не толькі разбурае лад мовы, уцягваючы ў “арбіту нескланяльнасці” і тыя словы, што заўсёды скланяліся, але і робіць тэксты, у якіх яны ўжываюцца, не да канца яснымі і выразнымі, бо нескланяльнасць зацямяняе граматычнае і сінтаксічнае значэнні слова.

¹⁸ Флектыўныя мовы – мовы, у якіх граматычнае значэнне выяўляецца праз канчатак (флексію). Да флектыўных моваў належаць амаль усе славянскія, часткова германскія і раманскія (найперш лацінская).

На жаль, беларускамоўныя СМІ, часам слепа пераймаючы практыку расейскай мовы, вялікую групу назоўнікаў не скланяюць. Напрыклад, бел. *кіно*, на ўзор рас. *кино* – не скланяецца, хоць польск. *kin*о скланяецца: *do kina, w kinie*). Праўда, у большасці выпадкаў такая практыка абгрунтоўвацца і падтрымліваецца акадэмічнымі слоўнікамі.

Скланенне назоўніка *еўра*

Трэба адзначыць, слова *еўра* няма ні ў водным акадэмічным слоўніку беларускай мовы, што дае нам падставы асвойваць яго самастойна, а значыць – і скланяць. Скланяецца яно як назоўнік ніякага роду на зацвярдзелы зычны – на ўзор слова *мора*:

	адз. лік		мн. лік	
<i>Н.</i>	<i>мора</i>	<i>еўра</i>	<i>моры</i>	<i>еўры</i>
<i>Р.</i>	<i>мора</i>	<i>еўра</i>	<i>мораў</i>	<i>еўраў</i>
<i>Д.</i>	<i>мору</i>	<i>еўру</i>	<i>морам</i>	<i>еўрам</i>
<i>В.</i>	<i>мора</i>	<i>еўра</i>	<i>моры</i>	<i>еўры</i>
<i>Т.</i>	<i>морам</i>	<i>еўрам</i>	<i>морамі</i>	<i>еўрамі</i>
<i>М.</i>	<i>моры</i>	<i>еўры</i>	<i>морах</i>	<i>еўрах</i>

ПРЫМЕТНІК

назвае прыкметы прадметаў, з’яваў, паняткаў; рас. *имя прилагательное*, польск. *przymiotnik*.

Словаўтварэнне

Складаня прыметнікі

Цяжкасць могуць выклікаць складаня прыметнікі, якія ўказваюць на бакі, рэпрэзентаваныя рознымі краінамі, на- родамі, мовамі і да т. п. У адрозненне ад расейскай мовы, у беларускай такія прыметнікі ўтвараюцца ад **цэлых** асноваў прыметнікаў пры дапамозе злучальнага **а**:

англійскі + беларускі > англійска-беларускі слоўнік (не ~~ангела-~~)
 брытанскі + ірландскі > брытанска-ірландскі дыялог (не ~~бры-~~
~~тана-~~)
 грэцкі + рымскі > грэцка-рымская барацьба (не ~~грэжа-~~)
 іспанскі + партугальскі > іспанска-партугальская сустрэча (не
~~іспана-~~)
 італьянскі + швейцарскі > італьянска-швейцарскія дачыненні (не
~~італа-~~)
 сербскі + харвацкі > сербска-харвацкія перамовы (не ~~сэрба-~~)
 турэцкі + армянскі > турэцка-армянскі канфлікт (не ~~туржа-~~)
 французскі + нямецкі > французска-нямецкая дамова (не ~~франжа-~~)

На гэты ж узор утвараюцца і іншыя складаныя прыметнікі: гістарычна-культурны, гістарычна-філалагічны (не ~~гісторыжа-~~).

Пазбяганне “цяжкіх” спалучэнняў зычных

Часам пры ўтварэнні прыметнікаў утваральная аснова (назоўнік) мае “цяжкую” фіналь (г. зн. сканчаецца на спалучэнне зычных), якая “абцяжарваецца” яшчэ больш у выніку далучэння суфікса, напрыклад, **-н-**.

Каб пазбегчы гэтага, варта ўтварацца прыметнікі ад такіх назоўнікаў з дапамогаю суфікса **-ов/-ав-**, тады прыметнікі лягчэй вымаўляюцца і прасцей успрымаюцца на слых:

арэнда > арэнда**вы** (не ~~арэнды~~)
 дысконт > дысконт**авы** (не ~~дысконты~~)
 канцэрт > канцэрт**авы** (не ~~канцэрты~~)
 курорт > курорт**авы** (не ~~курорты~~)
 транспарт > транспарт**авы** (не ~~транспарты~~)
 цэмент > цэмент**авы** (не ~~цэменты~~)

Формы з прыстаўкаю за-

У беларускай мове прыстаўка **за-** ў прыметніках надае слову значэнне збыткоўнасць, залішняй праявы якасці:

вялікі – **завялікі**
 шырокі – **зашырокі**
 цяжкі – **затяжкі**

Таму канструкцыя “**занадта** + прыметнік” мусіць ужываецца абмежавана.

Словазмяненне

Поўныя і кароткія канчаткі

У беларускай літаратурнай мове прыметнікі і амаль усе прыметнікавыя словы маюць выразную тэндэнцыю да ўжывання з поўнымі канчаткамі – незалежна ад сінтаксічнай ролі (ролі ў сказе).

Канчаткі жаночага роду творнага склону

Як і ў адпаведных назоўніках, у прыметніках жаночага роду творнага склону ўжываецца канчатак **-ою/-ёю/-аю/ -яю**): *даўняю мараю, звычайю прычынаю, сваю мінуўшчынаю*¹⁹.

ЛІЧЭБНІК

назвае колькасць і парадак пры злічэнні: рас. *имя числительное*, польск. *liczebnik*.

Гэта архаічная, а таму даволі складаная для ўжывання часціна мовы. Пры рыхтаванні аўдыётэксту ўсе лічэбнікі мусяць падавацца **словамі**, для відэатэксту – наадварот, усе лічэбнікі падаюцца **лічбамі**.

¹⁹ Падрабязней пра гэта гл. адпаведны пункт у падраздзеле “Назоўнік”.

Адрозненне мужчынскіх і жаночых формаў лічэбніка *два*

У беларускай мове адрозніваюцца ўсе формы мужчынскага (таксама ніякага) і жаночага роду лічэбніка *два*.

<i>муж. род</i>	<i>жан. род</i>	“мяшаны” род (<i>мужчына і жанчына</i>)
<i>Н. два мужчыны</i>	<i>дзве жанчыны</i>	двое
<i>Р. двух мужчынаў</i>	<i>дзвюх жанчын</i>	дваіх
<i>Д. двум мужчынам</i>	<i>дзвюм жанчынам</i>	дваім
<i>В. двух мужчынаў</i>	<i>дзвюх жанчын</i>	дваіх
<i>Т. двума мужчынамі</i>	<i>дзвюма жанчынамі</i>	дваімі
<i>М. двух мужчынах</i>	<i>дзвюх жанчынах</i>	дваіх

Спалучэнне назоўнікаў і прыметнікаў з лічэбнікамі *два, тры, чатыры*

Назоўнікі і прыметнікі мужынскага і ніякага роду, спалучаючыся з лічэбнікамі *два, тры, чатыры*, выступаюць у форме **множнага ліку назоўнага склону**:

*два стрыечн**ыя** брат**ы*** (не ~~*стрыечных брата*~~)
*тры каротк**ія** слов**ы*** (не ~~*каротких слова*~~)
*чатыры звышгукав**ыя** самалёт**ы*** (не ~~*звышгукавых самалёта*~~)

У некаторых назоўнікаў пры гэтым змяшчаецца націск – у параўнанні з формаю множнага ліку назоўнага склону па-за спалучэннем з названымі лічэбнікамі: *вокны*, але *тры акн**ы***; *вочы*, але *два вок**і*** (= *двое вач**ы***).

Камбінаванае абазначэнне лічбаў

Нярэдка ў відэатэксце ўзнікае неабходнасць пазначыць скланавую форму лічэбніка, абазначанага лічбаю, асабліва ў выпадку парадкавых лічэбнікаў.

<i>адз. лік</i>			<i>мн. лік</i>
<i>м. р.</i>	<i>ж. р.</i>	<i>н. р.</i>	

Н.	1-ы, 2-і	1-ая, 2-ая	1-е, 2-е	1-ыя, 2-ія
Р.	1-га, 2-га	1-й, 2-й	1-га, 2-га	1-х, 2-х
Д.	1-му, 2-му	1-й, 2-й	1-му, 2-му	1-м, 2-м
В.	1-ы (-га), 2-і (-га)	1-ую, 2-ую	1-е (-га), 2-е (-га)	1-ыя (-х)
Т.	1-м, 2-м	1-аю, 2-аю	1-м, 2-м	1-мі, 2-мі
М.	1-м, 2-м	1-й, 2-й	1-м, 2-м	1-х, 2-х

ЗАЙМЕННІК

указвае на прадметы, з’явы, паняткі, а таксама на іх прыкметы і прыналежнасць, аднак не называе іх: рас. *местоимение*, польск. *zaimek*.

Поўная форма прыналежных займеннікаў

Прыналежныя займеннікі ўказваць на асобу: *наш* (які належыць *нам*), *ваш* (належыць *вам*), *ягоны* (належыць *яму*) і да т. п.

Займеннікі 1-й і 2-й асобаў – *наш*, *ваш* – у мужчынскім родзе маюць кароткую форму, а ў жаночым і ніякім родзе, а таксама ў множным ліку – поўную: *нашая*, *вашая* краіна; *нашае*, *вашае* меркаванне; *нашыя*, *вашыя* магчымасці.

Займеннікі 3-й асобы – *ягоны*, *ейны*, *іхны* – ужываюцца ў поўнай форме звычайна тады, калі ўказваюць на прыналежнасць да жывой істоты: *ягоны* (прэм’ера) *урад*, *ейныя* (паэткі) *творы*, *іхныя* (навукоўцаў) *доследы*.

Калі ж згаданыя займеннікі датычаць нежывых з’яваў, зазвычай выкарыстоўваецца кароткая форма: *яго* (камітэту) *рашэнне*, *яе* (гары) *вяршыня*, *іх* (коштаў) *рост*.

ДЗЕЯСЛОЎ

назвае дзеянне або стан: рас. *глагол*, польск. *czasownik*.

Формы другой асобы множнага ліку з націскным канчаткам

Як адзначалася вышэй, менавіта гэтая форма выклікае пэўныя цяжкасці. Форма не самая частотная, але яна нярэдка гучыць з вуснаў тэлежурналістаў, калі яны бяруць інтэрв'ю, звяртаючыся да сваіх суразмоўцаў праз **вы**: “Як вы глядзіце на той факт, што...?” Такая фраза з гледзішча беларускай літаратурнай мовы не мае сэнсу, бо *глядзіце* – гэта форма загаднага ладу.

Такім чынам, вялікі шэраг дзеясловаў у згаданай форме мае націск на **-це**. Гэтыя дзеясловы маюць націскны канчаток ва ўсіх формах цяперашняга і будучага простага часу, што лёгка вызначыць, напрыклад, пабудавышы форму 2-й асобы адзіночнага ліку (спалучаецца з займеннікам *ты*):

калі ты б'эш	— то вы б'яце
калі ты бярэш	— то вы бераце
калі ты выйграэш	— то вы выйграяце
калі ты вядзэш	— то вы ведзяце
калі ты глядзіш	— то вы гледзіце
калі ты даэш	— то вы даяце
калі ты дасягнеш	— то вы дасягняце
калі ты жывэш	— то вы жывяце
калі ты зірнеш	— то вы зірняце
калі ты ідзеш	— то вы ідзяце
калі ты кладзеш	— то вы кладзяце
калі ты нясеш	— то вы несяце
калі ты шлеш	— то вы шляце

Тое ж адбываецца і ў выпадках, калі перад намі зваротныя дзеясловы (яны канчаюцца на *-ца, -ся*):

калі ты адгукнешся	— то вы адгукняцеся
калі ты падазраэшся	— то вы падазраяцеся
калі ты памкнешся	— то вы памкняцеся
калі ты расстаэшся	— то вы расстаяцеся
калі ты смяэшся	— то вы смяяцеся

Каардынацыя ліку дзеяслова да ліку назоўніка

Множны лік адушаўлёных назоўнікаў у спалучэнні з лічэбнікамі патрабуе таксама множнага ліку дзеяслова.

Агулам на прафесійна-псіхалагічнае сумоўе зарэгістраваліся больш за дзесяць тысячай чалавек.

Аднак калі адушаўлёныя назоўнікі аб'ядноўваюцца словамі *большасць, меншасць, частка, палова* і пад., то дзеяслоў выступае ў адзіночным ліку:

*Частка дэпутатаў не згадзілася з прапановаю.
Большасць удзельнікаў не даседзела да канца канферэнцыі.*

ПРЫСЛОЎЕ

абазначае прыкмету дзеяння або прыкмету прыкметы – з гледзішча часу, месца, спосабу дзеяння, ступені праявы прыкметы і г. д.; рас. *наречие*, польск. *przysłówek*.

Ступені параўнання

Вышэйшая ступень параўнання²⁰ ўтвараецца з дапамогаю суфікса *-эй/-ей* або дапаможных словаў *больш/болей, менш/меней* і спалучаецца з адмысловымі параўнальнымі канструкцыямі за (*каго? што?*), радзей – як, чымся, чым (*хто? што?*), ад (*каго? чаго?*):

*Новая мадэль лакаматыва рухаецца **хутчэй** за яе папярэднікаў.
На Палессі **раней**, чымся дзе яшчэ ў Беларусі, зацвітаюць сады.*

Формы з **па-** накішталт **паболеі, памени, пашырэй, павышэй, палыбей** – непрымальныя для беларускай мовы.

²⁰ Рас. *сравнительная степень*.

Найвышэйшая ступень параўнання²¹ ўтвараецца ад вышэйшай ступені з дапамогаю прыстаўкі **най-** або словаў *самы, за ўсё, чымся ўсе* ды інш.:

*Кухары саборнічалі ў тым, хто **найсмачней і найхутчэй** напячэ дранікаў.*

*Сёлетняя вясна – **самая позняя** ў гэтым стагоддзі.*

***Раней за ўсіх** да фінішу ўдалося дабрацца спартоўцу з Уганды.*

ЗЛУЧНІК

службовае слова, якое злучае словы ў сказе або часткі складанага сказа; рас. союз, польск. *spó/jnik*.

Злучнікі **і, ды**

У беларускай мове ёсць два высокачастотныя спалучальныя злучнікі – **і, ды**. У большасці выпадкаў яны ўзаемазамяняльныя²², што – у адрозненне ад расейскай мовы – дае «прастору для манёўраў» у выпадку, калі злучаюцца:

- 1) *дзе (і больш) пары аднародных:*

*Парламент **і** ўрад сустрэліся **ды** абмеркавалі... (пара аднародных дзейнікаў злучаецца праз **і**, пара аднародных выказнікаў злучаецца праз **ды**)*

- 2) *пары аднародных, першы з якіх канчаецца на **-іі, -ыі**, а/або наступны пачынаецца з **і-**: *анамаліі ды наватворы, у Італіі ды Францыі, у Алжыры ды Іспаніі* [..ры ды **йсп.**], *ды іншыя* [ды **йін.**].*

²¹ Рас. *превосходная степень*.

²² Злучнік **ды** мае адценне далучэння, а таксама можа ўжывацца як супраціўны (= *але*).

ІМЁНЫ І ПРОЗВІШЧЫ

Найменне чалавека – вельмі важная і дагклівая частка асобы. Таму памылкі ў імені²³ – недапушчальныя для журналіста. Справа ўскладняецца яшчэ і тым, што словазмяненне імёнаў можа выклікаць немалыя цяжкасці.

Словазмяненне

Прозвішчы на ненаціскныя *-а/-я*

Трэба мець на ўвазе, што паводле правілаў беларускае літаратурнае мовы скланяюцца ўсе славянскія прозвішчы, якія ў беларускім напісанні канчаюцца на *-а/-я*²⁴.

Тое самае імя скланяецца па-рознаму ў залежнасці ад таго, абазначае яно мужчыну ці жанчыну.

	ё н	я н а
<i>Н.</i>	<i>Васіль Лўста</i>	<i>Марыя Лўста</i>
<i>Р.</i>	<i>ад Васіля Лўсты</i>	<i>ад Марыі Лўсты</i>
<i>Д.</i>	<i>Васілю Лўсту</i>	<i>Марыі Лўце</i>
<i>В.</i>	<i>пра Васіля Лўсту</i>	<i>пра Марыю Лўсту</i>
<i>Т.</i>	<i>з Васілём Лўстам</i>	<i>з Марыяй Лўстаю</i>
<i>М.</i>	<i>пры Васілю Лўсту</i>	<i>пры Марыі Лўце</i>
<i>К.</i>	<i>Васілю Лўце</i>	<i>Марыя Лўста</i>

Тое ж датычыць і прозвішчаў на *-энка/-енка/-анка*:

²³ Тут і далей пад словам *імя* маецца на ўвазе таксама і прозвішча, і любое іншае найменне.

²⁴ Інерцыя іншых моваў прыводзіць да таго, што такія прозвішчы, як *Бўдзька, Варонка, Грўца, Зыба́йла, Зялёнка, Няве́ра, Сёнька, Сурві́ла, Сві́да, Слі́нка, Шы́ла, Шаўчэ́нка*, існуюць у свядомасці ці не большасці беларусаў як найменні на *-о*.

ё н

я н а

<i>Н.</i> Аляксандр Лукашэнка	Аляксандра Лукашэнка
<i>Р.</i> Аляксандра Лукашэнкаі	ад Аляксандры Лукашэнкаі
<i>Д.</i> Аляксандру Лукашэнку	Аляксандры Лукашэнцы
<i>В.</i> пра Аляксандра Лукашэнку	пра Аляксандру Лукашэнку
<i>Т.</i> з Аляксандрам Лукашэнкам	з Аляксандраю Лукашэнкаю
<i>М.</i> пры Аляксандру Лукашэнку	пры Аляксандры Лукашэнцы
<i>К.</i> Аляксандру Лукашэнка	Аляксандра Лукашэнка

Прозвішчы на націскныя -а/-я

Выключэнне складаюць імёны з націскным канчаткам -**а́**/**я́**, якія для мужчынаў і жанчын скланяюцца аднолькава, напр.: *Бядá, Журба́, Калядá, Крапіва́, Кузьма́, Лебядá, Пеляса́, Фамá; Ілля́, Парахня́.*

ё н

я н а

<i>Н.</i> Янка Серада́	Янка Серада́
<i>Р.</i> Янкаі Серада́ы	ад Янкаі Серада́ы
<i>Д.</i> Янку Серада́э	Янцы́ Серада́э
<i>В.</i> пра Янку Серада́у	пра Янку Серада́у
<i>Т.</i> з Янам Серада́ю	з Янкаю Серада́ю
<i>М.</i> пры Янку Серада́э	пры Янцы́ Серада́э
<i>К.</i> Янка Серада́	Янка Серада́

Прозвішчы на -о́

Найчасцей гэта прозвішчы паходжаннем ад назоўнікаў-характарыстык: *Глушко* (ад *глушко* 'глухі), *Гняўко* (ад *гняўко* 'гняўлівы), *Нямко* (ад *нямко* 'нямбы) ды пад. Калі такія прозвішчы належаць мужчынам, то яны скланяюцца на ўзор назоўнікаў ніякага роду, напр.: *гумно́*. Калі ж такія прозвішчы належаць жанчынам, яны не скланяюцца:

ё н

я н а

<i>Н.</i> Іва́н Сушко́	Ядві́га Сушко́
<i>Р.</i> ад Іва́на Сушко́а	Ад Ядві́гі Сушко́а

Д.	Іва́ну Сушкѹ	Ядві́зе СушкѢ
В.	пра Іва́на Сушкѧ	пра Ядві́гу СушкѢ
Т.	з Іва́нам СушкѢм	з Ядві́гаю СушкѢ
М.	пры Іва́ну Сушкѹ	пры Ядві́зе СушкѢ
К.	Іва́не СушкѢ	Ядві́га СушкѢ

Паводле гэтага ж тыпу скланяюцца іншыя славянскія прозвішчы на **-Ѣ**, напр., украінскія: *Грынько, Франко* ды пад. Аднак неславянскія прозвішчы на **-Ѣ** не скланяюцца – безадносна да таго, асобу якога полу яны называюць: з *Артурам РэмбѢ, ад СіранѢ дѢ Бэржэрака*.

Прыдомак

– гэта першая частка шэрагу шляхецкіх прозвішчаў складанай будовы, ён указвае на прыналежнасць ўладальніка прозвішча да пэўнага роду, клану, герба: *Анатоль Бонч-Асмалоўскі, Лявон Вітан-Дубейкаўскі, Мітрафан Доўнар-Запольскі, Сьмон Рак-Міхайлоўскі*.

Вонкавае падабенства з прыдомкамі маюць **прыйменкі**, якія – у адрозненне ад прыдомкаў – ёсць не традыцыйнымі, гістарычна абгрунтаванымі з’явамі, а штучнымі, прыдуманымі “ўпрыгожанямі” да сапраўдных прозвішчаў, своеасаблівымі псеўданімамі: *Станіслаў Булак-Балаховіч, Клаўдзій Дуж-Душэўскі*.

Прыдомак складае з уласна прозвішчам фанетычнае адзінства і таму не скланяецца: *Бонч-Асмалоўскаму* (не *Бончу-Асмалоўскаму*), *у Вітан-Дубейкаўскага* (не *ў Вітана...*), *з Рак-Міхайлоўскім* (не *э Ракам...*), *у Корвін-Крукоўскага* (не *ў Корвіна...*), *легіён Доўбар-Мусніцкага* (не *Доўбара...*).

Звычайна такія прозвішчы не выклікаюць складнасці пры словазмяненні. Выключэнне – прозвішча *Дунін-Марцінкевіч*, у якім першую частку (прыдомак) атаясамліваюць з прозвішчам на **-ін**²⁵ і памылкова скланяюць, чаго рабіць

²⁵ Дунін – не ад ананімнай Дуні, а ад старабеларускага слова *дунін* ‘датчанин’. Дарэчы, існуе цэлы шэраг прозвішчаў з тым жа прыдомкам: *Дунін-Баркоўскія, Дунін-Карвіцкія, Дунін-Мячынскія* і г. д.

нельга, таму трэба: да *Дунін-Марцінкевіча*, з *Дунін-Марцінкевічам*, пры *Дунін-Марцінкевічу*.

Прозвішчы з прыдомкамі і прыйменкамі належыцца адрозніваць ад так званых **падвойных** прозвішчаў славянскага паходжання, якія складаюцца з двух самастойных прозвішчаў: *песня Сокалава-Воюша*, *выступ Забэіды-Суміцкага*, *кніга Квітка-Аснаўяненкі*, *карціна Пятрова-Водкіна*.

Калі ж у склад падвойнага прозвішча ў якасці першага элементу ўваходзіць неславянскае найменне, то яно не скланяецца: *Лер-Сплавінскі*, ад *Лер-Сплавінскага*, з *Лер-Сплавінскім*.

У складаных прозвішчах іншамоўнага паходжання можа скланяцца толькі апошня частка: *Патэрсан-Лонг*, да *Патэрсан-Лонга*, з *Патэрсан-Лонгам*, пры *Патэрсан-Лонгу*.

ГЕАГРАФІЧНЫЯ НАЗВЫ

Беларусь

У мове каналу “Белсат” выкарыстоўваюцца традыцыйныя для беларусаў назвы гарадоў ды іншых геаграфічных аб’ектаў:

Бéрасце (не *Бэрасце*, *Брэст*), у *Бéрасці*, *берасце́йскі*, *Берасце́йшчына*

Віцебск (не *Вітэбск*, *Вітабск*), з *Віцебску*, з *Віцебску*

Ворша, але *арша́нскі*

Го́радня (не *Грэдня*, *Гародня*), у *Го́радні* (не ў *Го́радні*), *гарадзéнскі*,

Гарадзéниччына

Гомель, з *Гомля* (не *Гомеля*, *Гомелья*, *Гомляя*), у *Гомлі* – як з *Бягомля*, з *Лукомля*, у *Бягомлі*, у *Лукомлі*

Дзві́на (вымова: Дз[ь]віна, не *Дэна*)

Дняпрó, у Дняпры́, Падняпроўе
 Заслаўе (не ~~Заслаўль~~), заслаўскі
 Лэзна (не ~~Ліозна~~, не ~~Ліэзна~~)
 Магілёў (не ~~Магілеў~~)
 Мазы́р (не ~~Мазьр~~), з Мазыра́, у Мазыры́, мазы́рскі, Мазы́ршчына
 Мэры (не ~~Міёры~~)
 Менск (не ~~Мінек~~), з Менску, менскі, Меншчына
 Мядзел (не ~~Мядзель~~), але мядзельскі
 Наваградак (не ~~Наваградэж~~), наваградскі, Наваградчына
 Нёман (не ~~Неман~~), з Нёмна (не ~~Нёмана~~, ~~Немана~~), нёманскі, Паня-
 монне, Нёманскі край
 Нясві́ж (не ~~Неевіж~~), нясві́жскі (вымова: [нясьві́скі])

Астатні свет

Традыцыйныя назвы

Іншамоўныя назвы мусяць перадавацца максімальна блізка да свайго арыгінальнага гучання, чаму прысвечаны раздзел “Іншамоўныя імёны і назвы ў беларускім тэксьце”. Аднак гістарычна склаліся традыцыйныя назвы для шэрагу геаграфічных аб’ектаў і звязаных з імі з’яваў па-за тэрыторыяй Беларусі, прыкладам, гарадоў: *Вена* (замест *Vін*), *Кіеў* (замест *Кыйў*), *Лондан* (замест *Ландан*), *Парыж* (замест *Пары*), *Рым* (замест *Рома*), *Фларэнцыя* (замест *Фірэнца*), *Дэлі* (замест *Дылли*); краінаў: *Вугоршчына* (замест *Маг’ярашаг*), *Нямеччына* (замест *Дойчлянд*), *Славаччына* (замест *Словэнска*), *Фінляндыя* (замест *Суомі*); народаў: *грузіны* (замест *картвэлі*), *кітайцы* (замест *хань*), *немы* (замест *дойчы*) і г. д.

Назвы краінаў

Назвы падаюцца паводле афіцыйнага выдання Прадстаўніцтва ААН у Беларусі на беларускай мове²⁶:

²⁶ Доклад аб чалавечым развіцці 2004: Культурная свабода ў сучасным разнастайным свеце. Мн., 2004.

Аб'яднанае Каралеўства (= Вялікабрытанія)
Аб'яднаныя Арабскія Эміраты
Азербайджан
Акупаваныя палестынскія тэрыторыі (= Палестынская аўтаномія)
Албанія
Алжыр
Аман
Ангола
Антыгуа і Барбуда
Аргентына
Арменія
Аўстралія
Аўстрыя
Багамскія Астравы
Балгарыя
Балівія
Бангладэш
Барбадос
Батсвана
Бахрэйн
Беліз
Бельгія
Бенін
Боснія і Герцагавіна
Бразілія
Бруней-Дарусалам
Буркіна-Фасо
Бурундзі
Бутан
Вануату
Венгрыя (трад. Вугоршчына)
Венесуэла
В'етнам
Габон
Гаіці
Гамбія
Гана
Гандурас
Гаяна
Гватэмала
Гвінея
Гвінея-Бісаў

Гон-Конг (Сян-Ган), Кітай (САР)
Грузія
Гренада
Грэцыя
Дамініка
Дамініканская Рэспубліка
Данія
Джыбуці
Дэмакратычная Рэспубліка Конга
Егіпет
Замбія
Зімбабвэ
Злучаныя Штаты Амерыкі
Ізраіль
Інданезія
Індыя
Іран
Ірландыя
Ісландыя
Іспанія
Італія
Іарданія
Емен
Каба-Вердэ
Казахстан
Калумбія
Камбоджа
Камерун
Каморскія Астравы
Канада
Карэя, Рэспубліка
Катар
Кенія
Кіпр
Кітай
Конга
Коста-Рыка
Кот-Дывуар
Куба
Кувейт
Кыргызстан
Лаос
Латвія
Лесота

*Ліван
Лівійская Арабская Джамахірыя
Літва
Люксембург
Мадагаскар
Мазамбік
Македонія
Малаві
Малайзія
Малдова
Малі
Мальдывскія Астравы
Мальта
Манголія
Марока
Маўрытанія
Маўрыкій
Мексіка
М'янма
Намібія
Нарвегія
Непал
Нігер
Нігерыя
Нідэрланды
Нікарагуа
Новая Зеландыя
Нямеччына
Пакістан
Панама
Папуа-Новая Гвінея
Парагвай
Партугалія
Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка
Перу
Польшча
Расійская Федэрацыя
Руанда
Румынія
Саламонавы Астравы
Сальвадор
Самоа (Заходняе)
Сан-Томэ і Прынсіпі
Саудаўская Аравія*

Свазіленд
Сейшиэльскія Астравы
Сенегал
Сінгапур
Сірыя
Славакія (трад. Славацчына)
Славенія
Судан
Сурьнам
Сьера-Леонэ
Сэнт-Вінсэнт і Грэнадыны
Сэнт-Кітс і Нэвіс
Сэнт-Люсія
Таджыкістан
Таїланд
Танзанія
Тога
Тонга
Трынідад і Табага
Туніс
Туркменістан
Турцыя
Уганда
Узбекістан
Украіна
Уругвай
Фіджы
Філіпіны
Фінляндыя
Францыя
Харватыя
Тымор-Лестэ
Цэнтральна-Афрыканская Рэспубліка
Чад
Чылі
Чэхія
Швейцарыя
Швецыя
Шры-Ланка
Эквадор
Экватарыяльная Гвінея
Эрытрэя
Эстонія
Эфіопія

Ямайка
Японія

Словаўтварэнне

Прыметнікі ад геаграфічных назваў

Ніжэй падаем некаторыя прыметнікі, утвораныя ад геаграфічных назваў, якія могуць выклікаць цяжкасці:

(Вялікая) Брытанія – брытанскі (не ~~брытаныскі~~)²⁷

Вільня – віленскі (не ~~віленскі~~)

Іўе – івэйскі (не ~~іўеўскі~~)

Латвія – латышскі (вымова [латыскі], указанне на нацыянальнасць), латвійскі (указанне на краіну, не ~~лацвейскі~~)

Коўна (ніякі род) – ковенскі

Грэцыя – грэцкі (не ~~грэчаскі~~)

Канада – канадскі (не ~~канадзійскі~~)

Ад пашыраных у Беларусі назваў на **-ічы/-ычы** прыметнікі ўтвараюцца на **-іцкі/-ыцкі** (не ~~-ічскі/-ычскі~~):

Баранавічы – баранавіцкі

Бунічы – буніцкі

Парычы – парыцкі

Пухавічы – пухавіцкі

Смалявічы – смалявіцкі

Цімкавічы – цімкавіцкі

Формы накішталт *баранайскі, пухайскі, цімкайскі* лічацца прастамоўнымі.

Словазмяненне

Родны склон геаграфічных назваў

Тапонімы²⁸ мужчынскага роду на зычны маюць канчаток **-а/-я**:

²⁷ Рэкамендуецца шырэй выкарыстоўваць *Брытанія* (замест *Англія*), *брытанец* (замест *англічанін*), *брытанскі* (замест *англійскі*), але *англійская мова*.

1) беларускія, а таксама славянскія з фіналямі **-оў/-эў/-аў/-ёў/-еў, -ін/-ын:**

Востраў – з *Вострава*
Заблудаў – з *Заблудава*
Кіеў – з *Кіева*
Кракаў – з *Кракава*
Львоў – са *Львова*
Магілёў – з *Магілёва*

Мсціслаў – са *Мсціслава*
Сноў – са *Снова*
Шклоў – са *Шклова*
Жлобін – са *Жлобіна*
Столін – са *Століна*
Шчэцін – са *Шчэціна*

2) з фіналямі **-мель/-мль, -ўль:**

Бягомль – з *Бягомля*
Гомель – з *Гомля*
Крэмль – з *Крамля*

Лукомль – з *Лукомля*
Пуціўль – з *Пуціўля*
Яраслаўль – з *Яраслаўля*

3) з націскным канчаткам: *Мазыр* – *Мазыра́*, *Сож* – *Сажá*,
Мір – *Міра́*.

Астатнія тапонімы маюць канчатак **-у/-ю:**

Бабруйск – з *Бабруйска*
Байкал – да *Байкала*
Віцебск – з *Віцебска*
Друцк – з *Друцка*
Клецк – з *Клецка*
Лондан – з *Лондана*
Менск – з *Менска*
Нёман – з *Нёмана*
Нью-Йорк – з *Нью-Йорка*

Нясвіж – з *Нясвіжа*
Парыж – з *Парыжа*
Пінск – з *Пінска*
Полацк – з *Полацка*
Рым – з *Рыма*
Слуцк – са *Слуцка*
Урал – да *Урала*
Цюрых – з *Цюрыха*
Цянь-Шань – да *Цянь-Шаня*

у тым ліку небеларускія, таксама неславянскія тапонімы на **-ін/-ын:**

Берлін – з *Берліна*
Бруклін – з *Брукліна*

Пекін – з *Пекіна*
Турын – з *Турына*

Небеларускія і неславянскія тапонімы на **-ў** звычайна не скланяюцца: да *Гуан-Чжоў*, каля *Рэйнбоў*, з *Цвікаў*.

²⁸ Тапонім – назва геаграфічнага аб’екту.

СКАРОТЫ

або абрэвіятуры, заўважна палягчаюць працу журналіста, бо даюць магчымасць хутка, з выкарыстаннем мінімальнага сродкаў пераказаць вялікі аб'ём інфармацыі. Аднак скароты маюць і свае мінусы: паскараючы камунікацыю, яны робяць яе больш складанаю, патрабуючы ад гледача імгненнай ідэнтыфікацыі. Але ж калі такой ідэнтыфікацыі не адбываецца – тэкст “правальваецца”, г. зн. застаецца не да канца зразуметым.

Тут мы разгледзім толькі ініцыяльныя скароты (з першых літараў словаў), якія складаюць асноўную групу ўсіх абрэвіятураў і выклікаюць найбольш клопату. Яны падзяляюцца на два тыпы: акронімы і літарныя скароты.

Акронімы

– ініцыяльныя скароты, якія звычайна маюць у сваім складзе хоць адзін галосны і сканчаюцца на зычны, таму яны фактычна ператварыліся ў звычайныя словы, неакронімы, і могуць чытацца як словы. Такім чынам, акронімы – найбольш зручныя, найбольш прыдатныя для выкарыстання абрэвіятуры.

Некаторыя акронімы перасталі ўспрымацца як скароты яшчэ ў на “роднай глебе” – у мове-крыніцы – і прыйшлі ў беларускую як “нармальныя” назоўнікі ды падпарадкоўваюцца ўсім правілам, характэрным для назоўнікаў мужчынскага роду на зычны: *дом* (рас. ДОТ – долговременная **о**гневая **т**очка), *лазер* (анг. **L**ASER – **l**ight **a**mplification by **s**timulated **e**mission of radiation).

Акронімы маюць шэраг асаблівасцяў, якія абумоўліваюцца іх памежным становішчам паміж астатнімі ініцыяльнымі скаротамі і нескаротамі:

1. Найбольш частотныя акронімы могуць скланяцца: *МАЗ*, з *МАЗу* (з прадпрыемства), з «*МАЗа*» (з аўтамабіля), на *МАЗе* (на прадпрыемстве), на «*МАЗе*» (на аўтамабілі); але: *ААН* (*Арганізацыя Аб'яднаных Нацыяў*), з *ААН*, пры *ААН*.

2. Калі акронім сканчаецца на звонкі, яго – насуперак правілам арфаэпіі для звычайнай лексікі – не варта «аглушаць» (вымаўляць глуха), інакш губляецца гукавая сувязь з зыходным словам: *БелАЗ*, *ЗАЗ*, *КамаЗ*, *МАЗ* – [белаз], [заз], [камаз], [маз] (не [бел~~а~~е], [за~~а~~е], [кама~~а~~е], [ма~~а~~е]), бо «завод».

3. У месным склоне акронімы на -д, -т у выніку дзекання-цекання падлягаюць зменам, што адбіваецца на іх напісанні: *БАД* – у *БАДзе*, *СОТ* – у *СОце*.

Літарныя скароты

– складаюць большую групу ініцыяльных скаротаў: *АПП*, *АПК*, *БДУ*, *БРСМ*, *КПП*, *НАК*, *ПБНФ*, *ПКБ*, *РБ*, *ФСК* і г. д.

Некаторыя скароты, якія ў расейскай мове маюць форму акронімаў, у якасці беларускіх адпаведнікаў маюць літарныя скароты, што адбіваецца на іх чытанні, бо яны не могуць быць вымаўленыя як словы з прычыны наяўнасці ў іх “забароненых” спалучэнняў²⁹, таксама яны перастаюць скланяцца і ўтвараць вытворныя словы:

рас. *ВУЗ* (*высшее учебное заведение*) – бел. *ВНУ* (*вышэйшая навучальная ўстанова*) – [вэ-эн-у], акронім распаўся, бо (1) у беларускай мове не існуе спалучэння **вн**, (2) слова сканчаецца на галосны -у, г. зн. мае фанетычнае аблічча, характэрнае для нескланяльных (іншамоўных) назоўнікаў на ўзор кенгуру.

рас. *РИВШ* (*Республиканский институт высшей школы*) – бел. *РІВШ* (*Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы*) – [эр-і-вэ-ша] (не [р’іўш]), бо ў беларускай мове не магчымыя спалучэнні **р’і**, **івш**.

рас. *РИКЗ* (*Республиканский институт контроля знаний*) – бел. *РІКВ* (*Рэспубліканскі інстытут кантролю ведаў*) – [эр-і-ка-вэ], бо **в** не можа існаваць на канцы слова.

²⁹ Трэба мець на ўвазе: нярэдка ўстанова называецца пэўным чынам з улікам таго, што скарот ад гэтага наймення мусіць складацца ў акронім, а пры перакладзе акронім можа разбурыцца.

рас. ТЮЗ (*театр юного зрителя*) – бел. ТЮГ (*тэатр юнага глядача*) – [тйуг] (не [тнѳж]), бо ў беларускай мове не існуе спалучэння **тнѳ**, да таго ж **г** у гэтым выпадку не мусіць аглушацца ў [х].

Зразумела, калі б пералічаныя ў папярэдніх прыкладах установы называліся на беларускай глебе, зыходзячы з перспектывы іх далейшай акранімізацыі, то яны наўрад былі б настолькі непрыдатнымі для ўжывання ў беларускім тэксце. Прыкладамі называння “пад акранімізацыю” могуць быць такія найменні як: *Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне – БАЗА*, *Беларуская экалягічная партыя зялёных – БЭЗ*.

Часам у акранімічных паводле гучання скаротах пры “перасаджванні” на беларускую глебу выяўляюцца так званыя “забароненыя” спалучэнні – спалучэнні літараў, якія ў беларускай мове не могуць суседзіць. У такім выпадку адбываецца частковая дэакранімізацыя: “забароненыя” спалучэнні прачытваюцца як асобныя літары, напрыклад: *ПАРЕ (Парламенцкая Асамблеі Рады Еўропы)* – [парйэ] (не [наре]).

Працэс утварэння беларускіх формаў скаротаў не пазбаўлены і такой матывацыі, як з’яўляюцца. Прыкладам, *ПРА – проціракетная абарона* (не *СРА – супрацьракетная абарона*).

Скароты-барбарызмы

Барбарызм – слова іншамоўнага паходжання, якое захавала сваю сувязь з арыгінальнаю формаю і не адаптавалася ў беларускай мове: літары ў іх чытаюцца ў адпаведнасці з гучаннем у мове-крыніцы: англ. *U2/“Ю-ту”* (а не “У-ту”, “У-два”), нямецк. *V-1/“Фаў-адзін”* (а не “Вэ-адзін”)³⁰.

Сярод скаротаў-барбарызмаў ёсць акронімы, якія, аднак, у адрозненне ад іншых акронімаў, не скланяюцца і не маюць вытворных. Іх варта пакідаць у лацінскай форме, каб пазбегчы “спакусы” праводзіць у іх фанетычныя змены, якія фактычна ў іх з розных прычынаў не адбыліся (напрыклад,

³⁰ У гэтым выпадку назіраем камбінаваны спосаб называння: літара падаецца паводле нямецкага гучання, а лічба – паводле беларускага.

аканне): *NASA* [на́са], *NATO* [на́то], *OPEC* [опэ́к], *UNAIDS* [юнэй́ц], *UNESCO* [юнэ́ско].

Літарныя скароты-барбарызмы ўжываюцца ў абодвух абліччах – лацінічным (у відэатэкстах) і кірылічным (у аўдыётэкстах). У кірылічным напісанні літары “расшыфроўваюцца”, пры гэтым верхні рэгістр (вялікая літара) выкарыстоўваецца для таго, каб паказаць асноўную літару, а ніжні рэгістр – каб пазначыць дапаможны галосны; калі літару называе цэлы склад, верхнім рэгістрам падаецца першы кампанент склада: англ. *I* = бел. “Ай”.

BBC / “*Бі-Бі-Сі*”

CIA / “*Сі-Ай-Эй*” (нароўні з ЦРУ [цэ-эр-у])

CNN / “*Сі-эН-эН*”

DHL / “*Ды-эй-Ч-эл*”

FBI / “*эФ-Бі-Ай*” (нароўні з ФБР [фэ-бэ-эр])

TDK / “*Тэ-Дэ-Ка*”

WTO / “*дабл-Ю-Тэ-О*” (не [вэ-тэ-о], бо не ~~VTΘ~~)

Сярод скаротаў-барбарызмаў нямала русізмаў:

ГУМ (государственный **у**ниверсальный **м**агазин)

ЛТП (лечебно-**т**рудовой **п**рофилакторий)

ОНТ (Общ**е**национальное **т**елевидение)

ЦУП (Ц**е**н**т**р **у**правления **п**олетами)

Звычайна яны ёсць рэаліямі і ярка характарызуюць умовы і час свайго ўзнікнення. Іх асваенне шляхам перакладу на беларускую мову ўскладніць камунікацыю, бо новаўтвораныя скароты будуць непазнавальныя ў беларускім тэксце.

Аднак скароты, якія існуюць на беларускай глебе (нават калі пачаткова яны ўзніклі на аснове расейскай мовы) і часта выкарыстоўваюцца, трэба падаваць у беларускай форме: *ЕЗ*, *КДБ*, *МЗС*, *МУС*, *ПУП* (прыватнае унітарнае прадпрыемства), *САЗ* (Сусветная арганізацыя здароўя, не *ВОЗ*, бо гэта міжнародная арганізацыя *WHO* – World Organization of Health), *СПА* (супрацьпаветаная абарона).

Асаблівасці ўжывання скаротаў

1. Пажадана першы раз у тэксце скарыстоўваць не скарот, а поўнае найменне з’явы, якою скарот называецца:

*Прэзідэнт **Злучаных Штатаў** выступіў са зваротам да нацыі.
У **ЗША** застаецца актуальным...*

2. Літарныя скароты варта ўжываць ў граматычных функцыях толькі тых склонаў (а неакронімы не скланяюцца), дзе гэтыя функцыі будуць празрыстымі. Звычайна гэта назоўны і вінавальны скланы, радзей – родны:

Калі ёсць неабходнасць ужыць неакронім у іншым склоне, то варта:

1) або дадаць прыметнікавае слова – каб указаць на яго граматычную форму;

2) або змяніць граматычную форму на тую, што патрабуе прыназоўніка, які выразней укажа на граматычную форму;

3) або ўсё ж такі перабудаваць тэкст такім чынам, каб скарот аказаўся ў больш “празрыстай” склонавай форме.

Калі ўсе пералічаныя захады не даюць ўпэўненага эфекту, варта адмовіцца ад выкарыстання скароту, а ўжыць поўную форму.

*Было: Апеляцыйная рада вынесла рашэнне – вярнуць **МТС** яго таварны знак.*

*Лепш: Апеляцыйная рада вынесла рашэнне – вярнуць **кампаніі МТС** яго таварны знак.*

3. Часам узнікае патрэба шмат разоў ужыць у тэксце скарот, не замацаваны яшчэ ў свядомасці гледачоў, або ўвесці новы скарот. У такім выпадку пры першым згаданні трэба падаць поўную форму і тут жа пасля яе – скарот, а далей ужываць толькі скарот:

*Маніторынг доследаў фінансуе **Сусветная арганізацыя зда-роўя (САЗ)**. Адмыслоўцы **САЗ** наведваюць шпіталі і навуковыя цэнтры...*

Аманімія скаротаў

Як і ў свеце “звычайных” словаў, у свеце скаротаў мы часта сутыкаемся з аманіміяй – той самы скарот можа расшыф-роўвацца колькімі спосабамі: *НББ – 1) Нацыянальная бібліятэка Беларусі; 2) Народны банк Беларусі; 3) Нацыянальны банк Беларусі.*

Нашая сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што беларускія скароты ўступаюць у аманімічныя дачыненні са значна лепш знаёмымі большасці гледачоў скаротамі расейскімі: бел. *МНС (Міністэрства надзвычайных сітуацыяў РБ)* блытаецца з рас. *МНС (Министерство по налогам и сборам РБ)*, прытым абодва міністэрствы – у Беларусі.

Бывае, беларускаму скароту аманімічныя некалькі скаротаў расейскіх: бел. *ВПС (ваенна-паветраныя сілы)* – рас. *ВПС (врожденный порок сердца, внутриванковская платёжная система, Всероссийское педагогическое собрание, Всемирный почтовый союз).*

Таму пры напісанні тэксту трэба ўзважыць, ці варта выкарыстоўваць настолькі неадназначныя скароты, ці будуць яны адэкватна ўспрыняты гледачом.

Паўскароты

– гэта словы, утвораныя ад словазлучэнняў, першы кампанент якіх рэпрэзентуецца пачатковым складам, другі – падаецца цалкам:

дзяржаўны дэпартамент > дзярждэпартамент
дзяржаўны бюджэт > дзяржбюджэт
Еўрапейскі Звяз > Еўразвяз

Сам спосаб утварэння такіх словаў нельга назваць натуральным для беларускай мовы, тым больш што часта ўтварэння такім спосабам найменні ніяк нельга назваць мілагучнымі і арганічнымі беларускай фанетыцы: *грацзнакі, дыппрадстаўніцтва, мінабароны*. Таму выкарыстанне паўскаротаў трэба максімальна абмяжоўваць.

Кропка ў канцы скарочанага слова

Скароты варта адрозніваць ад скарочанага напісання словаў: *баз. вел.* (**ба**завая **вел**ічыня), *в.* (**в**ёска), *г.* (**г**од, **г**о-рад), *тыс.* (**т**ысяча), *тэл.* (**т**элефон).

Без кропак пішуцца скароты, якія сканчаюцца на тую ж літару, што і поўнае слова: *др* (**до**ктар), *млн* (**мі**льён), *млрд* (**мі**льярд).

Абазначэнне валютаў і сумаў

Калі тэхнічныя магчымасці дазваляюць, назвы валютаў падаюцца ўмоўнымі знакамі, якія ставяцца перад лічбаю, што абазначае суму:

60 еўраў – € 60

5000 долараў – \$ 5000 або \$ 5 тыс.

900 000 брытанскіх фунтаў – £ 900 тыс. або £ 0,9 млн

2 800 000 енаў – ¥ 2,8 млн

3 500 000 000 беларускіх рублёў – Br 3,5 млрд

14 300 000 расейскіх рублёў – RUR 14,3 млн

8 650 польскіх злотых – PLN 8 650 або PLN 8,65 тыс.

ІНШАМОЎНЫЯ ІМЁНЫ І НАЗВЫ Ў БЕЛАРУСКІМ ТЭКСЦЕ

Агульныя заўвагі

Штодня журналіст, асабліва навіннік, сутыкаецца з пытаннем, як падаць тое ці іншае небеларускае найменне па-беларуску. Цалкам здавальняльна гэтую праблему можна развязаць самастойна, без наяўнасці шырокіх лінгвістычных ведаў – з дапамогаю падрабязных інструкцыяў.

Трэба адзначыць, што да сённяшняга дня працэс асваення іншамоўных імёнаў і назваў адбываецца стыхійна, несістэмна, супярэчліва, і ўвогуле такія праблемы пакуль знаходзяцца па-за межамі зацікаўлення акадэмічнай навукі. Сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што асваенне іншамоўных словаў адбываецца амаль выключна праз расейскую мову – без уліку магчымасцяў беларускай фанетыкі. Прыкладам, нярэдка гукі беларускай мовы могуць лепш адлюстраваць гучанне таго ці іншага наймення з трэцяй мовы, чымся гукі мовы расейскай. Такім чынам, механічны перанос расейскіх прынцыпаў асваення іншамоўных фанетычных з’яваў на беларускую глебу часам скажае імёны і назвы іншамоўнага паходжання, так аддалае іх ад арыгінальнага гучання, што яны робяцца непазнавальнымі з гледзішча мовы-крыніцы. Нярэдка памылковае асваенне прыводзіць да таго, што два розныя словы ў беларускім абліччы супадаюць: напр., край *Уэльс (Wales)*, мае быць *Ўэйлз*) і пісьменнік *Уэльс (Wells)*, мае быць *Ўэлз*). Паказальнае і тое, што форма *Уэльс* далёкая ад арыгінальнай вымовы і ў якасці назвы краю, і ў якасці прозвішча.

Паказальна, што на BBC існуе адмысловы аддзел (**Pronunciation Research Unit**), у якім працуюць 4 чалавекі, прытым 3 з іх – мовазнаўцы.

Паходжанне наймення

Працэс асваення таго ці іншага слова наўпрост звязаны з пытанне пра паходжанне гэтага слова. І таму перш як брацца за трансляцыю імя ці назвы на беларускую глебу, трэба высветліць, з якой мовы яно паходзіць. Галоўная крыніца такой інфармацыі – кантэкст, аднак у асобных сітуацыях кантэкст не падказвае рашэння. У такім выпадку найлепш звярнуцца да моўнага кансультанта.

Месца націску ў розных мовах

Для правільнага беларускага асваення іншамоўных назваў важна ведаць, на які склад прыпадае націск у арыгінальнай назве.

Мова – месца націску

Азербайджанская – амаль заўсёды на апошні склад

Албанская – на перадапошні склад

Англійская – звычайна на 1-ы склад

Арабская – часцей 3-і склад з канца, радзей на перадапошні склад

Балгарская – нефіксаванае

Венгерская – звычайна на 1-ы склад

Грузінская – у 1- і 2-складовых словах – на 1-ы склад; у 3- і больш-складовых словах – на 3-і склад з канца.

Грэцкая – нефіксаванае, на адзін з трох апшніх складоў

Дацкая – на каранёвы склад (звычайна на 1-ы, радзей на 2-і склад)

Зулуская (Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка) – на перадапошні склад

Ірландская – звычайна на 1-ы склад

Ісландская – заўсёды на 1-ы склад

Іспанская – на апошні склад – калі слова канчаецца на зычны, на перадапошні склад – калі слова канчаецца на галосны або на **-n**, **-s**, калі слова мае іншы націск, то гэты націск ставіцца над адпаведным галосным.

Італьянская – звычайна на перадапошні склад

Іўрыт (Ізраіль) – звычайна на апошні склад, радзей на перадапошні

Кітайская – гл. адмысловы раздзел пра асваенне кітайскіх назваў

Курдская – звычайна на апошні склад

- Латышская** – на 1-ы склад
Лацінская – на перадапошні, радзей на 3-і ззаду (калі перадапошні склад – кароткі)
Літоўская – нефіксаванае
Нідэрландская – звычайна на 1-ы склад
Нямецкая – звычайна на 1-ы склад
Панджабі (пенджабі, Пакістан, Індыя) –
Польская – на перадапошні склад
Расейская – нефіксаванае
Сербская – нефіксаванае, можа быць некалькі ў адным слове
Славацкая – на 1-ы склад
Суахілі – на перадапошні склад
Турэцкая – амаль заўсёды на апошні склад
Украінская – нефіксаванае
Урду (Пакістан, Індыя) – калі ў слове толькі кароткія галосныя, то на 1-ы склад
Фарсі (Іран) – звычайна на апошні склад
Фінская – на 1-ы склад
Французская – на апошні склад
Харвацкая – нефіксаванае, можа быць некалькі ў адным слове
Хіндзі – нефіксаванае
Чэшская – на 1-ы склад
Шведская – звычайна на 1-ы склад; часта ў слове бывае два націскі, першы з які асноўны, другі – пабочны
Эстонская – на 1-ы склад
Японская – гл. адмысловы раздзел пра асваенне японскіх назваў

3 літоўскай мовы

Традыцыйныя назвы

Пры трансляцыі на беларускую мову літоўскія тапонімы, трэба ўсведамляць, што Беларусь і Літва гістарычна тварылі адзіную дзяржаву, у якой старабеларуская мова была дзяржаўнаю. Таму ў беларускай мове склаліся і выкарыстоўваюцца традыцыйныя назвы для цэлага шэрагу тапанімічных аб'ектаў на тэрыторыі сучаснай Літоўскай рэспублікі, напр.:

літоўскае напісанне	літоўскае гучанне (спрошчаная транскрыпцыя)	беларуская традыцыйная форма
Alytus	алітус	Аліта

Druskininkai	дру́скінінкай	Друскéнікі
Kaunas	коўнас	Коўна (н. р.)
Marijampolė	марыямпале	Марыямпаль
Nemunas	нямунас	Нёман
Neris	няріс	Вяллія
Pabradė	пабра́де	Падброддзе
Šalčininkai	шаль ³¹ чiнінкай	Салéчнікі
Šiauliai	пяўляй	Шаўлі
Švenčionys	швьяньчэніс	Свянціяны
Varėna	варéна	Ара́ны ³²
Vievis	віэвіс	Ёўе
Vilnius	вільнюс	Вільня (ж. р.)

Націск у літоўскай мове можа прыпадаць на любы склад і нават на некаторыя зычныя гукі – на **l**, **m**, **n**, **r**. Аднак пры беларускім асваенні націск з зычных належыць перамяшчаць на папярэдні галосны гук.

Алгарытм асваення

	a, a	ai	au
пачатковы	a, a = a-	ai = ай-	au = аў-
ізаляванае становішча³³			
b = б	ba, ba = ба	bai = бай	bau = баў
c = ц	ca, ca = ца	cai = цай	cau = цаў
[ch]³⁴ = х	[cha, cha] = ха	[chai] = хай	[chau] = хаў
č = ч	ča, ča = ча	čai = чай	čau = чаў
d = д	da, da = да	dai = дай	dau = даў
dž = дж	dža, džā = джа	džai = джай	džau = джаў
[f]³⁵ = ф	fa, fa = фа	fai = фай	fau = фаў

³¹ Націск на **ль**.

³² У Менску ёсць вуліца Аранская – назва ўтвораная ад беларускай, а не літоўскай формы.

³³ У т. л. на канцы слова.

³⁴ Сустракаецца толькі ў запазычаннях, выклічніках і гукаперайманнях.

³⁵ Сустракаецца толькі ў запазычаннях, выклічніках і гукаперайманнях.

g = г ³⁶	ga, gɑ = га	gai = гай	gau = гаў
[h] ³⁷ = г	[ha, hɑ] = га	[hai] = гай	[hau] = гаў
j ³⁸ = й	ja, jɑ = я	jai = яй	jau = яў
k = к	ka, kɑ = ка	kai = кай	kau = каў
l = л	la, lɑ = ла	lai = лай	lau = лаў
m = м	ma, mɑ = ма	mai = май	mau = маў
n = н	na, nɑ = на	nai = най	nau = наў
p = п	pa, pɑ = па	pai = пай	pau = паў
r = р	ra, rɑ = ра	rai = рай	rau = раў
s = с	sa, sɑ = са	sai = сай	sau = саў
š = ш	ša, šɑ = ша	šai = шай	šau = шаў
t = т	ta, tɑ = та	tai = тай	tau = таў
v = в	va, vɑ = ва	vai = вай	vau = ваў
z = з	za, zɑ = за	zai = зай	zau = заў
ž = ж	ža, žɑ = жа	žai = жай	žau = жаў

e, ė	ei	eu	é
e-, ė- = э-	ei- = эй-	[eu-] ³⁹ = эў-	é- = э-
be, bė = бя	bei = бяй	beu ⁴⁰ = бяў/бяў ⁴¹	bé = бе
ce, cė = ця	cei = цяй	[ceu] = цэў	cé = це
[che, chė] = хя	[chei] = хяй	[cheu] ⁴² = хеў	[ché] = хе
če, čė = ча	čei = чай	[čeu] = чэў	čé = чэ
de, dė = дзя	dei = дзяй	[deu] = дэў	dé = дзе
dže, džė = джа	džei = джай	[džeu] = джэў	džé = джэ
[fe, fė] = фя	[fei] = фей	[feu] = феў	[fé] = фе
ge, gė = гя	gei = гяй	[geu] = геў	gé = ге

³⁶ У спрошчанай падачы – г.

³⁷ Сустракаецца толькі ў запазычаннях, выклічніках і гукаперайманнях.

³⁸ Пры перадаванні спалучэння губных **b, p** з наступнымі “**j** + галосны” ўзнікае апостраф: *Bjaurus* – *Б’яўрус*, *Pjové* – *П’еве*, *Rug-pjutis* – *Ругн’юціс*.

³⁹ У працакутных дужках падаюцца спалучэнні, якія сустракаюцца толькі ў запазычаннях і вытворных ад іх словах.

⁴⁰ Ва ўласналітоўскіх словах сустракаецца выключна на сутыку прыстаўкі **be-** і ўтваральнай асновы на **u-**.

⁴¹ Характар асваення залежыць ад таго, ці **u–y** – націскны.

⁴² У працакутных дужках падаюцца спалучэнні, якія сустракаюцца толькі ў запазычаннях і вытворных ад іх словах.

[he, hɛ] = гя	[hei] = гей	[heu] = геў	[hè] = ге
je, jɛ = я	jei = яй	[jeu] = еў	jè = е
ke, kɛ = кя	kei = кяй	[keu] = кеў	kè = ке
le, lɛ = ля	lei = ляй	[leu] = леў	lè = ле
me, mɛ = мя	mei = мяй	[meu] = меў	mè = ме
ne, nɛ = ня	nei = няй	neu ⁴³ = няў/няў	nè = не
pe, pɛ = пя	pei = пяй	[peu] = пеў	pè = пе
re, rɛ = ра	rei = рай	[reu] = рэў	rè = рэ
se, sɛ = ся	sei = сяй	[seu] = сеў	sè = се
še, šɛ = ша	šei = шай	[šeu] = шаў	šè = шэ
te, tɛ = ця	tei = цяй	[teu] = тэў	tè = це
ve, vɛ = вя	vei = вяй	[veu] = веў	vè = ве
ze, zɛ = зя	zei = зяй	[zeu] = зеў	zè = зе
že, žɛ = жа	žei = жай	[žeu] = жэў	žè = жэ

i, ĭ, y	ia, iȧ	iai	ie
i-, ĭ-, y- = i-	–	–	ie- = e-
bi, bj, by = бі	bia, biȧ = бя	biai = бяй	bie = бие
ci, cj, cy = ці	cia, ciȧ = ця	ciai = цяй	cie = цие
[chi, chĭ, chy] = хі	[chia, chiȧ] = хя	[chiai] = хяй	[chie] = хие
či, čĭ, čy = чы	čia, čiȧ = ча	čiai = чай	čie = чые
dĭ, dĭj, dy = дзі	[dia] = дыя	{diai} ⁴⁴ = дзяй	die = дзіе
džĭ, džĭj, džy = джы	džĭa, džĭȧ = джа	džĭai = джай	džĭie = джые
[fi, fĭ] = фі	[fia, fiȧ] = фя	[fi ai] = фяй	fie = фие
gi, gj, gy = гі	gia, giȧ = гя	giai = гяй	gie = гие
[hi, hĭ, hy] = гі	[hia, hiȧ] = гя	[hia i] = гяй	hie = гие
ji, jĭ, jy = і	–	–	jie = ие
ki, kj, ky = кі	kia, kiȧ = кя	kiai = кяй	kie = кие
li, lj, ly = лі	lia, liȧ = ля	liai = ляй	lie = лие
mi, mj, my = мі	mia, miȧ = мя	miai = мяй	mie = мие
ni, nj, ny = ні	nia, niȧ = ня	niai = няй	nie = ние
pi, pj, py = пі	pia, piȧ = пя	piai = пяй	pie = пие
ri, rj, ry = ры	ria, riȧ = ра	ri ai = рай	rie = рые
si, sj, sy = сі	sia, siȧ = ся	siai = сяй	sie = сие
ši, šĭ, šy = шы	šĭa, šĭȧ = ша	šĭ ai = шай	šĭie = шые

⁴³ Ва ўласналітоўскіх словах сустракаецца выключна на сутыку прыстаўкі **ne-** і ўтваральнай асновы на **u-**.

⁴⁴ У фігурных дужках спалучэнні, якія амаль не сустракаюцца ва ўласналітоўскіх словах.

ti, t̃i, ty = ци	[tia] = цыя	{tiai} = цяй	tie = ціе
vi, ṽi, vy = вi	via, vi̇ = вя	viai = вяй	vie = віе
zi, z̃i, zy = зi	zia, zi̇ = зя	ziai = зяй	zie = зіе
ži, ž̃i, žy = жы	žia, ži̇ = жа	žiai = жай	žie = жые

io націскны: iò, ió, iõ і на канцы слова	io ненаціскны (не на канцы слова)	iu, iu̇, iũ
[io-] = ië-	[io-] = iя-	–
bio = бѐ	bio = бя	biu, biu̇, biũ = бю
cio = цѐ	cio = ця	ciu, ciu̇, ciũ = цю
[chio] = хѐ	[chio] = хя	[chiu, chiu̇, chiũ] = хю
ċio = чо	ċio = ча	ċiu, ċiu̇, ċiũ = чу
[dio] = дыѐ	[dio] = дыя	d̃iu, d̃iu̇, d̃iũ = дзюу
džio = джо	džio = джа	džiu, džiu̇, džiũ = джуу
[fio] = фѐ ⁴⁵	[fio] = фiя ⁴⁶	[fiu, fiu̇, fiũ] = фю
gio = гѐ	gio = гя	giu, giu̇, giũ = гю
[hio] = гѐ ⁴⁷	[hio] = гiя	[hiu] = гю
kio = кѐ	kio = кя	kiu, kiū, kiũ = кю
lio = лѐ	lio = ля	liu, liū, liũ = лю
mio = мѐ	mio = мя	miu, miū, miũ = мяу
nio = нѐ	nio = ня	niu, niū, niũ = ню
p̃io = пѐ	p̃io = пя	p̃iu, p̃iū, p̃iũ = пю
rio = ро	rio = ра	riu, riū, riũ = рю
sio = сѐ	sio = ся	siu, siū, siũ = сю
šio = шо	šio = ша	šiu, šiū, šiũ = шу
[tio] = цыѐ	[tio] = цыя	t̃iu, t̃iū, t̃iũ = цю
vio = вѐ	vio = вя	viu, viū, viũ = вю
zio = зѐ	zio = зя	ziu, ziū, ziũ = зю
žio = жо	žio = жа	žiu, žiū, žiũ = жу

iuo націскны: iúo, iuõ і на канцы слова	iuo ненаціскны	o націскны: ò, ó, õ	o ненаціскны
–	–	o- = o-	o- = a-
biuo = бюо	biuo = бюа	bo = бо	bo = ба

⁴⁵ У фіналях склонавых формаў.

⁴⁶ Напр., *Fioletinis sodas* – **Фiя**лецініс содас.

⁴⁷ У фіналях склонавых формаў.

ciuo = цюо	ciuo = цюа	co = цо	co = ца
–	–	[cho] = xo	[cho] = xa
čiuo = чуо	čiuo = чуа	čo = чо	čo = ча
diuo = дзюо	diuo = дзюа	do = до	do = да
džiuo = джуо	džiuo = джуа	džo = джо	džo = джа
–	–	[fo] = фо	[fo] = фа
giuo = гюо	giuo = гюа	go = го	go = га
–	–	[ho] = го	[ho] = га
–	–	jo = ё	jo = я
kiuo = кюо	kiuo = кюа	ko = ко	ko = ка
liuo = люо	liuo = люа	lo = ло	lo = ла
miuo = мяо	miuo = мяа	mo = мо	mo = ма
niuo = нюо	niuo = нюа	no = но	no = на
piuo = пюо	piuo = пюа	po = по	po = па
riuo = рюо	riuo = рюа	ro = ро	ro = ра
siuo = сюо	siuo = сюа	so = со	so = са
šiuo = шуо	šiuo = шуа	šo = шо	šo = ша
tiuo = тюо	tiuo = тюа	to = то	to = та
viuo = вюо	viuo = вюа	vo = во	vo = ва
ziuo = зюо	ziuo = зюа	zo = зо	zo = за
žiuo = жуо	žiuo = жуа	žo = жо	žo = жа

u, ŭ, ū	uo націскны: úo, uŏ і на канцы слова	uo ненаціскны
u-, ŭ-, ū- = y-	uo- = yo-	uo- = ya-
bu, bŭ, bū = by	buo = byo	buo = bya
cu, cŭ, cū = cy	cuo = cyo	cuo = cya
[chu, chŭ, chū] = xy	[chuo] = xyo	chuo = xya
ču, čŭ, čū = chy	čuo = chy	čuo = chya
du, dŭ, dū = dy	duo = dyo	duo = dya
džu, džŭ, džū = dzy	džuo = dzyo	džuo = dzya
[fu, fŭ, fū] = fy	[fuo] = fyo	fuo = fya
gu, gŭ, gū = gy	guo = gy	guo = gya
[hu, hŭ, hū] = hy	huo = hy	huo = hya
ju, jŭ, jū = jy	juo = jyo	juo = jya
ku, kŭ, kū = ky	kuo = ky	kuo = kya
lu, lŭ, lū = ly	luo = ly	luo = lya
mu, mŭ, mū = my	muo = my	muo = mya
nu, nŭ, nū = ny	nuo = ny	nuo = nya
pu, pŭ, pū = py	puo = py	puo = pya

ru, rų, rū = ру	ruo = руо	ruo = руа
su, sų, sū = су	suo = суо	suo = суа
šu, šų, šū = шу	šuo = шуо	šuo = шуа
tu, tų, tū = ту	tuo = туо	tuo = туа
vu, vų, vū = ву	vuo = вуо	vuo = вуа
zu, zų, zū = зу	zuo = зуо	zuo = зуа
žu, žų, žū = жу	žuo = жуо	žuo = жуа

Транслітарацыя I

Літара I у становішчы перад мяккімі (у арыгінальнай форме) зычнымі абазначае мяккі [ль]:

Avigalyis – Авігальвіс

Būdakalnis – Будакальніс

Dilbis – Дзільбіс

Gulbinas – Гўльбінас

Elmė – Эльме

Elnias – Эльняс

Kulpė – Кульпе

Maldis – Мальдзіс

Veļys – Вяльжыс

Vilnia (рака ў Вільні) – Вільня

у тым ліку перад перад г, к:

Algis – Альгіс

Dulkė – Дульке

Dilginis – Дзільгініс

Smilgiai – Смільгай

3 кітайскай мовы

У кітайскай мове націску ў звыклым для беларусаў сэнсе няма, але традыцыйна пры асваенні націск ставіцца на апошні склад; праўда, дзеля захавання **o** нязменным націск ставіцца на ім: *Гон-Конг*.

Тапанімічныя назвы звычайна ўключаюць два склады: *Сянган, Цянь-Шань, Шанхай*; у уласныя імёны – тры: першы – кшталт прозвішча, другі і трэці (у літарным афармленні іх пажадана пісаць не разам, а праз злучок) – імя.

За аснову для перадавання па-беларуску бярэцца раманізаваная (лацінізаваная) форма паводле сістэмы піньіна.

А			
a – а	ai – ай	an – ань	ang – ан
ao – аў			

В			
ba – ба	bai – бай	ban – бань	bang – бан
bao – баў	bei – бэй	ben – бэнь	beng – бэн
bi – бі	bian – бянь	biao – бяў	bie – бе
bin – бінь	bing – бін	bo – бо	bu – бу
С			
ca – ца	cai – цай	can – цань	cang – цан
cao – цаў	ce – цэ	cen – цэнь	ceng – цэн
ci – цы	cong – цун	cou – цоў	cu – цу
cuan – цуань	cui – цуй	cun – цунь	cuo – цо
СН			
cha – ча	chai – чай	chan – чань	chang – чан
chao – чаў	che – чэ	chen – чэнь	cheng – чэн
chi – чы	chong – чун	chou – чоў	chu – чу
chuai – чуай	chuan – чуань	chuang – чуан	chui – чуй
chun – чунь	chuo – чо		
Д			
da – да	dai – дай	dan – дань	dang – дан
dao – даў	de – дэ	dei – дэй	deng – Дэн
di – дзі	dia – дзя	dian – дзянь	diao – дзяў
die – дзе	ding – дзін	diu – дзю	dong – дун
dou – доў	du – ду	duan – дуань	dui – дуй
dun – дунь	duo – до		
Е			
e – э	ei – эй	en – энь	eng – эн
er – эр			
Ф			
fa – фа	fan – фань	fang – фан	fei – фэй
fen – фэнь	feng – фэн	fo – фо	fou – фоў
fu – фу			
Г			
ga – га	gai – гай	gan – гань	gang – ган
gao – гаў	ge – гэ	gei – гэй	gen – гэнь
geng – гэн	gong – гун	gou – гоў	gu – гу
gua – гуа	guai – гуай	guan – гуань	guang – гуан
gui – гуй	gun – гунь	guo – го	
Н			
ha – ха	hai – хай	han – хань	hang – хан
hao – хаў	he – хэ	hei – хэй	hen – хэнь
heng – хэн	hm – хм	hng – хнг	hong – хун
hou – хоў	hu – ху	hua – хуа	huai – хуай
huan – хуань	huang – хуан	hui – хуэй	hun – хунь

huo – хо			
Ж			
ji – цзі	jia – цзя	jian – цзянь	jiang – цзян
jiao – цзяў	jie – цзе	jīn – цзінь	jīng – цзін
jiōng – цзюн	jiu – цзю	ju – цзюй	juan – цзюань
jue – цзюэ	jun – цзюнь		
К			
ka – ка	kai – кай	kan – кань	kang – кан
kao – каў	ke – кэ	ken – кэнь	keng – кэн
kong – кун	kou – коў	ku – ку	kua – куа
kuai – куай	kuan – куань	kuang – куан	kui – куй
kun – кунь	kuo – ко		
Л			
la – ла	lai – лай	lan – лань	lang – лан
lao – лаў	le – лэ	lei – лэй	leng – лэн
li – лі	lia – ля	lian – лянь	liang – лян
liao – ляў	lie – ле	lin – лінь	ling – лін
liu – лю	long – лун	lou – лоў	lu – лу
lü – люй	luan – луань	lüe – люэ	lun – лунь
luo – ло			
М			
m – м	ma – ма	mai – май	man – мань
mang – ман	mao – маў	me – мэ	mei – мэй
men – мэнь	meng – мэн	mi – ми	mian – мянь
miao – мяо	mie – ме	min – мінь	ming – мін
miu – мяу	mm – м	mo – мо	mou – моў
mu – му			
Н			
n – н	na – на	nai – най	nan – нань
nang – нан	nao – наў	ne – нэ	nei – нэй
nen – нэнь	neng – нэн	ng – нг	ni – ни
nin – нінь	ning – нін	niu – ню	nong – нун
nu – ну	nü – нюй	nuan – нуань	nüe – нюэ
nuo – но			
О			
o – о	ou – оў		
Р			
pa – па	pai – пай	pan – пань	pang – пан
paο – паў	pei – пэй	pen – пэнь	peng – пэн
pi – пі	pian – пянь	piao – пяў	pie – пе
pīn – пінь	ping – пін	po – по	pou – поў
pu – пу			

Q			
qi – ці	qia – ця	qian – цянь	qiang – цян
qiao – цяў	qie – це	qin – цінь	qing – цін
qiong – цюон	qiu – цю	qu – цюй	quan – цюань
que – цюэ	qun – цюнь		
R			
ran – жань	rang – жан	rao – жао	re – жэ
ren – жэнь	reng – жэн	ri – жы	rong – жүн
rou – жоў	ru – жу	ruan – жуань	ruì – жуї
run – жүнь	ruo – жо		
S			
sa – са	sai – сай	san – сань	sang – сан
sao – саў	se – сэ	sen – сэнь	seng – сэн
si – сы	song – сун	sou – соў	su – су
suan – суань	sui – суй	sun – сунь	suo – со
SH			
sha – ша	shai – шай	shan – шань	shang – шан
shao – шаў	she – шэ	shei – шэй	shen – шэнь
sheng – шэн	shi – шы	shou – шоў	shu – шу
shua – шуа	shuai – шуай	shuan – шуань	shuang – шуан
shui – шуй	shun – шунь	shuo – шо	
T			
ta – та	tai – тай	tan – тань	tang – тан
tao – таў	te – тэ	ten – тэнь	teng – тэн
ti – ці		tian – цянь	
tiao – цяў	tie – це	ting – цін	
tong – тун	tou – тоў	tu – ту	tuan – туань
tui – туй	tun – тунь	tuo – то	
W			
wa – ўа	wai – ўай	wan – ўань	wang – ўан
wei – ўэй	wen – ўэнь	weng – ўэн	wo – ўо
wu – ўу			
X			
xi – сі	xia – ся	xian – сянь	xiang – сян
xiao – сяў	xie – се	xin – сінь	xing – сін
xiong – сюон	xiu – сю	xu – сюй	xuan – сюань
xue – сюэ	xun – сюнь		
Y			
ya – я	yan – янь	yang – ян	yao – яў
ye – е	yi – і [йі]	yin – інь	ying – ін
yong – юн	you – ю	yu – юй	yuan – юань
yuе – юэ	yun – юнь		

Z			
za – цза	zai – цзай	zan – цзань	zang – цзан
zao – цзаў	ze – цзэ	zei – цзэй	zen – цзэнь
zeng – цзэн	zi – цзы	zong – цзун	zou – цзоу
zu – цзу	zuan – цзуань	zui – цзуй	zun – цзунь
zuo – цзо			
ZH			
zha – чжа	zhai – чжай	zhan – чжань	zhang – чжан
zhao – чжао	zhe – чжэ	zhei – чжэй	zhen – чжэнь
zheng – чжэн	zhi – чжи	zhong – чжун	zhou – чжоу
zhu – чжу	zhua – чжуа	zhuai – чжуай	zhuang – чжуань
zhuang – чжуан	zhui – чжуй	zhun – чжунь	zhuo – чжо

3 польскай мовы

Націск у польскіх імёнах і назвах заўсёды прыпадае на перадапошні склад.

польск.	бел.	прыклады
a	а	<i>Radom – Ра́дам</i>
ą (націскны)	он	<i>Sącz – Со́нч</i>
ą (націскны) + b, p	ом + б, п	<i>Goląbek – Га́ломбэк,</i> <i>Kąpa – Ка́па</i>
ą (ненаціскны)	ан	<i>Mączewski – Ма́нчэўскі</i>
ą (ненаціскны) + b, p	ам + б, п	<i>Dąbrowski – Да́мбрóўскі,</i> <i>Wąpierski – Ва́мпіэрскі</i>
b	б	<i>Bartek – Ба́ртэк</i>
c	ц	<i>Wacław – Ва́цлаў,</i> <i>Racibórz – Ра́цібу́рж</i>
ch	х	<i>Stachura – Стаху́ра</i>
ch + rz	хш	<i>Chrzyszczuk – Хры́шччык</i>
-chy	хі	<i>Tychy – Ты́хі</i>
cz	ч	<i>Łęczycza – Лэнчы́ца</i>
ć	ць	<i>Ćwiek – Цьвеек</i>
d	д	<i>Sieradz – Сэра́дз</i>
e	э	<i>Elk – Э́лк,</i> <i>Robert – Ра́бэрт</i>

ę	ЭН	<i>Częstochowa</i> – Чэнстахóва
ę + b, p	ЭМ + б, п	<i>Dębiński</i> – Дэмбіньскі, <i>Kępa</i> – Кэмпа
f	Ф	<i>Rafał</i> – Рафал
g	Г	<i>Gdańsk</i> – Гданьск
h	Х	<i>Halina</i> – Халіна
i	І	<i>Irena</i> – Ірэна
ia	я / ія/ья/ья/’я (у запазычан- нях)	<i>Gdynia</i> – Гдыня, <i>Zofia</i> – Зóф’я
ią (націскны)	ён	<i>Wiącek</i> – Вёнцэк
ią (націскны) + b, p	ём + б, п	<i>Ziąbka</i> – Зёмбка
ią (ненаціскны)	ян	<i>Ciążynski</i> – Цяжыньскі
ią (ненаціскны) + b, p	ям + б, п	<i>Ziąbkowski</i> – Зямбкоўскі, <i>Ciąpała</i> – Цямпала
ie	е / іе/ье/ье/’е (у запазычан- нях)	<i>Agnieszka</i> – Агнешка, <i>Gabriela</i> – Габрыэля <i>Daniel</i> – Даньель = Даниэль
ię	ен	<i>Miękiewicz</i> – Менткэвіч
ię + b, p	ем + б, п	<i>Siębor</i> – Сёмбар, <i>Ciępka</i> – Цёмпка
io (націскны)	ё / іё/ьё/ьё/’ё (у запазычан- нях)	<i>Piórków</i> – Пётркаў, <i>Fiol</i> – Фіэль
io (ненаціскны)	я / ія/ья/ья/’я (у запазычан- нях)	<i>Ziókowski</i> – Зялкоўскі, <i>Dionizy</i> – Дыянізы
ió	ю	<i>Wiórek</i> – Віорэк
-iów (прыметніка- вага паходжання)	-еў	<i>Goleniów</i> – Галенеў
iu	ю / ію/ью/ью /’ю (у запазы- чаннях)	<i>Basiura</i> – Басюра, <i>Pius</i> – Піюс, <i>Dariusz</i> – Дар’юш
j	й	<i>Wojciech</i> – Вóйцех
ja	я	<i>Jabłoński</i> – Яблоньскі
ją (націскны)	ён	<i>Zajączek</i> – Заёнчэк
ją (ненаціскны)	ян	<i>Zajączkowski</i> – Заянчкоўскі
je	е	<i>Jerzy</i> – Ёжы
ję	ен	<i>Jędrzejewski</i> – Енджэўскі

jɛ + b, p	ем + б, п	<i>Jębrzycki – Ембжэыцкі</i>
jo (націскны)	ё	<i>Żmijowski – Жміёўскі</i>
jo (ненаціскны)	я	<i>Bajor – Баяр</i>
jó	ю	<i>Józef – Юзэф</i>
-jów (прыметніка-вага паходжання)	-еў	<i>Sulejów – Сулёеў</i>
ju	ю	<i>Justyna – Юстына</i>
k	к	<i>Marek – Марэк</i>
k + rz	кш	<i>Krzysztof – Кушыштаф</i>
l + зычны	ль + зычны	<i>Olshyn – Ольштын</i>
-l	ль	<i>Karol – Караль</i>
la	ля	<i>Fulara – Фуляра</i>
la (націскны)	лён	<i>Pląder – Плёндэр</i>
la (націскны) + b, p	лём + б, п	<i>Głaba – Глёмба, Szłapek – Шлёмпэк</i>
la (ненаціскны)	лян	<i>Cielątkowski – Целянткоўскі</i>
la (ненаціскны) + b, p	лям + б, п	<i>Głębikowski – Глямбікоўскі, Kłarczyński – Клямчынскі</i>
le	ле	<i>Lem – Лем</i>
leɕ	лен	<i>Ślęzak – Сьлэнзак</i>
leɕ + b, p	лем + б, п	<i>Łębijewski – Лембіёўскі, Kłepka – Клёмпка</i>
li	лі	<i>Natolin – Натолін</i>
lia ⁴⁸	ляя	<i>Liana – Льяна</i>
lie ⁴⁹	лье	<i>Lieban – Льебан</i>
lio (націскны)	льё	<i>Walioszczyk – Вальёшчык</i>
lio (ненаціскны)	ляя	<i>Milion – Мільян</i>
lio (на канцы слова)	льё	<i>Filio – Фільё</i>
liu	лью	<i>Liufa – Льюфа</i>

⁴⁸ Спалучэнні «l + i + галосны» ў польскай мове сустракаюцца толькі ў словах іншамоўнага паходжання і ў вельмі абмежаванай групе прозвішчаў грамадзянаў Польшчы.

⁴⁹ Спалучэнне *lie* можа чытацца як [i] ў прозвішчах нямецкага паходжання: *Lietz – Літц*.

lo (націскны)	лѐ	<i>Kieślowski</i> – Кесьлѐўскі
lo (ненаціскны)	ля	<i>Lorentowicz</i> – Лярэнтóвіч
łó	лю	<i>Ślósarczyk</i> – Сьлюсáрчык
-łów (прыметніка-вага паходжання)	леў	<i>Ćmielów</i> – Цьмѐлеў
lu	лю	<i>Lublin</i> – Лѐблін
ł	л	<i>Ślupsk</i> – Слупск
m	м	<i>Mińsk-Mazowiecki</i> – Мiньск-Мазавѐцкі
n	н	<i>Konin</i> – Кóнін
ń	нь	<i>Kaczyński</i> – Качы́ньскі
o (націскны)	о	<i>Opoczno</i> – Апóчна
o (ненаціскны)	а	<i>Kołobrzeg</i> – Калóбжэг
ó	у	<i>Król</i> – Круль
-ów (прыметніка-вага паходжання)	аў	<i>Gorzów</i> – Гóжаў
p	п	<i>Opole</i> – Апóле
r	р	<i>Ryszard</i> – Ры́шард
rja	р'я/р/ья	<i>Walerian</i> – Валѐр'ян
rz	ж	<i>Rzeszów</i> – Жэ́шаў
s	с	<i>Tusk</i> – Ту́ск
sja	сья	<i>Kasjan</i> – Кáсьян
sju	сью	<i>Eudoksjusz</i> – Эўдóксьюш
sz	ш	<i>Szymborska</i> – Шы́мбóрска
ś	сь	<i>Kwaśniewski</i> – Квасьнѐўскі
t	т	<i>Toruń</i> – Тóрунь
t + rz	т + ш	<i>Trzebnica</i> – Туэ́бніца
u	у	<i>Urszula</i> – Урш́ўля
галосны + u (ненаціскны)	галосны + ў	<i>Ireneusz</i> – Ирѐнэўш
w + галосны	в + галосны	<i>Warszawa</i> – Варшáва
-w- + зычны	ў + зычны	<i>Inowrocław</i> – Інаўрóцлаў
w- + зычны	в- + зычны	<i>Wrocław</i> – Врóцлаў, <i>Wronski</i> – Врóнскі
-w	ў	<i>Bronisław</i> – Браніслаў
y	ы	<i>Wojtyła</i> – Вайтѐбла
z	з	<i>Poznań</i> – Пóзнань
zja	зья	<i>Dionizja</i> – Дыянізья
zju	зью	<i>Teodozjusz</i> – Тэадóзьюш
ź	зь	<i>Gózdź</i> – Гузѐдзь
ż	ж	<i>Żerań</i> – Жэ́рань

Каментарыі

1. Пры беларускім асваенні польскіх назваў у большасці выпадкаў выкарыстоўваецца транскрыпцыя, аднак асобныя літары і гукі перадаюцца ў адпаведнасці з іх этымалогіяй. Напр., літара **ł** ў сучаснай польскай мове абазначае гук, блізкі да [ў], аднак перадаецца ён ў адпаведнасці з гістарычным паходжаннем – як **л**.

2. Уласныя назвы Баласточчыны маюць адпаведную беларускай мове форму: *Беласток* (*Białystok* [Бялысток]), *Гайнаўка* (*Hajnówka* [Хайнуфка]).

3. Агульныя для беларускай і польскай моваў фіналь назваў **-ów** (паходжаннем ад суфікса кароткіх прыналежных прыметнікаў) перадаецца як **-аў** (**-еў**): *Kraków* (вымаўляецца: [Кракуф]) > *Кракаў*.

4. Таксама традыцыйную – неадпаведную польскай вымове – форму маюць некаторыя іншыя назвы з астатняй тэрыторыі Польшчы: *Лодзь* (*Łódź* [Луць]), часам гэта праўляецца ў захаванні характэрнага для беларускай формы націску: *Альфóнс* (*Alfons* [Альфонс]).

5. Асобнай увагі заслугоўваюць выпадкі, калі дзеля захавання зыходнага **o** (**ё**) ненаціскныя **a**, **o** перадаюцца як націскныя: *Elbląg* – *Эльблёнг*, *Grudziądz* – *Грудзёндз*.

6. Скланяюцца польскія назвы як адпаведныя беларускія нават у тых выпадках, калі маюць нехарактэрныя для беларускай мовы фіналі: *Siedlce* – *Сёдльцэ*, з *Сёдльцаў*, у *Сёдльцах* (на ўзор назоўніка множнага ліку на **-цы**); *Zakopane* – *Закапанэ*, з *Закапанэга*, у *Закапаным* (на ўзор прыметніка ніякага роду на **-ае**).

3 японскай мовы

Націск

У японскай мове, падобна да кітайскай, націску ў звычайным для беларусаў сэнсе няма, таму пры асваенні:

1) націск ставіцца на **о/ё**;

2) калі ж у слове няма **о/ё**, але ёсць канцавыя спалучэнні -**ай, -ан, -ой, -уй, -эй**, то націск ставіцца на іх;

3) калі ж у слове няма ні **о/ё**, ні канцавых спалучэнняў -**ай, -ан, -ой, -уй, -эй**, то націск ставіцца на перадапошні склад (але не на **і ці у** паміж глухімі зычнымі – тады націск мусіць ставіцца таксама на апошні склад);

4) калі **о** ці **ё** сустракаюцца ў слове некалькі разоў, то націск ставіцца на апошні з іх.

За аснову для перадавання па-беларуску бярэцца рамані-заваная (лацінізаваная) форма паводле сістэмы Гэлбэрна.

	a – a	e – э	i – і	o – o	u – у
b – б	ba – ба	be – бэ	bi – бі	bo – бо	bu – бу
ch – ць	cha – ця		chi – ці	cho – цё	chu – цю
d – д	da – да	de – дэ		do – до	
f – ф					fu – фу
g – г	ga – га	ge – гэ	gi – гі	go – го	gu – гу
h	ha – ха	he – хэ	hi – хі	ho – хо	
j	ja – дзя		ji – дзі	jo – дзё	ju – дзю
k – к	ka – ка	ke – кэ	ki – кі	ko – ко	ku – ку
m – м	ma – ма	me – мэ	mi – мі	mo – мо	mu – му
n – н	na – на	ne – нэ	ni – ні	no – но	nu – ну
p – п	pa – па	pe – пэ	pi – пі	po – по	pu – пу
r – р	ra – ра	re – рэ	ri – ры		ru – ру
s – с	sa – са	se – сэ	ro – ро	so – со	su – су
sh – сь	sha – ся		shi – ці	sho – сё	shu – сю
t – т	ta – та	te – тэ		to – то	
ts – ц					tsu – цу
w – ў	wa – ўа			wo – ўо	
y – й	ya – я			yo – ё	yu – ю
z – з	za – дза	ze – дзэ		dzo – зо	zu – дзю

	ya – я	yo – ё	yu – ю
b – б	bya – бя	byo – бё	byu – бю
g – г	gya – гя	gyo – гё	gyu – гю
h	hya – хя	hyo – хё	hyu – хю
k – к	kya – кя	kyo – кё	kyu – кю
m – м	mya – мя	myo – мё	myu – мю
n – н	nya – ня	nyo – нё	nyu – ню
p – п	pya – пя	pyo – пё	pyu – пю

г – р	гуа – р’я	гуо – р’ё	гуи – р’ю
-------	-----------	-----------	-----------

Каментарыі

1. Традыцыйныя напісанні застаюцца нязменнымі – нягледзячы на іх рэальнае вымаўленне: *Токіо* (замест *Токё*), *Якагама* (замест *Якохама*).
2. У японскай мове ёсць гукі, характэрныя для беларускай мове, аднак не характэрныя ні для расейскай, ні для англійскай: [дз’], [ц’], [с’]. Таму іх беспасярэдняе беларускае асваенне аказваецца менш звыклым (асабліва трансляваным праз раманізаваную форму, фактычна – праз англійскую фанетыку), аднак бліжэйшым да арыгінальнага: *Міцубісі*, *Санё*, *Тосіба*.
3. Падвойныя зычныя перадаюцца адною літараю.
4. У спалучэнні “галосны + і” на канцы слова **і** пераходзіць у **й**, у сярэдзіне слова – перадаецца нязменна.

РАСЕЙСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК ДАДАТКОВАЙ ЛЕКСІКІ

На жаль, акадэмічныя слоўнікі не адлюстроўваюць ні багацця, ні сучаснага стану беларускага лексікону і таму не заўсёды могуць быць надзейнымі дарадцамі ў выбары адпаведных лексічных сродкаў.

Ніжэй прапаноўваем слоўнік, які, вядома ж, не замяняе сабою поўнафарматных лексікаграфічных даведнікаў, аднак можа служыць да іх дадаткам.

Спіс скаротаў і ўмоўных абазначэнняў

<i>1 ас</i>	<i>1-я асоба адзіночны лік</i>
<i>1 мн</i>	<i>1-я асоба множнага лік</i>
<i>2 ас</i>	<i>2-я асоба адзіночны лік</i>
<i>2 мн</i>	<i>2-я асоба множнага лік</i>
<i>3 ас</i>	<i>3-я асоба адзіночны лік</i>
<i>3 ас =</i>	<i>форма 3-й асобы адзіночнага ліку супадае з інфінітывам</i>
<i>адз.л.</i>	<i>адзіночны лік</i>
<i>анат.</i>	<i>анатомическое</i>
<i>архаич.</i>	<i>архаичное</i>
<i>ас</i>	<i>асоба</i>
<i>бел.</i>	<i>беларускае</i>
<i>в знач.</i>	<i>в значении</i>
<i>воен.</i>	<i>военное</i>
<i>деепртч.</i>	<i>деепричастие</i>
<i>дипломат.</i>	<i>дипломатическое</i>
<i>ДМ</i>	<i>давальны склон</i>
<i>ед.</i>	<i>единственное число</i>
<i>жс.р.</i>	<i>женский род</i>
<i>жен.</i>	<i>женская форма</i>
<i>зоол.</i>	<i>зоологическое</i>
<i>истор.</i>	<i>историческое</i>
<i>К</i>	<i>кличны склон</i>
<i>католич.</i>	<i>католическое</i>
<i>компьют.</i>	<i>компьютерное</i>

<i>лингв.</i>	<i>лингвистическое</i>
<i>М</i>	<i>мужской склон</i>
<i>м.р.</i>	<i>мужской род</i>
<i>междом.</i>	<i>междометие</i>
<i>муж.</i>	<i>мужская форма</i>
<i>мн, мн.л.</i>	<i>множны лік</i>
<i>нар. календ.</i>	<i>народный календарь</i>
<i>нар.</i>	<i>народное</i>
<i>научн.</i>	<i>научное</i>
<i>нескл.</i>	<i>несклоняемое имя существительное</i>
<i>несов.</i>	<i>несовершенный вид</i>
<i>перен.</i>	<i>переносное значение</i>
<i>правосл.</i>	<i>православное</i>
<i>пренебр.</i>	<i>пренебрежительное</i>
<i>прил.</i>	<i>имя прилагательное</i>
<i>прич.</i>	<i>причастие</i>
<i>прост.</i>	<i>просторечное</i>
<i>Р</i>	<i>родны склон</i>
<i>р.</i>	<i>род</i>
<i>рас.</i>	<i>расейская</i>
<i>религ.</i>	<i>религиозное</i>
<i>Рмн</i>	<i>родны склон множны лік</i>
<i>сказочн.</i>	<i>сказочное</i>
<i>сленг.</i>	<i>сленговое</i>
<i>собир.</i>	<i>собирательное</i>
<i>сов.</i>	<i>совершенный вид</i>
<i>спорт.</i>	<i>спортивное</i>
<i>суц.</i>	<i>имя существительное</i>
<i>униатск.</i>	<i>униатское</i>
<i>эвф.</i>	<i>эвфемизм</i>

аборт спарожа *РДМ* -жы *Рмн* -жаў, спарон *Р* -ну
аванга́рдный аванга́рдавы
автосто́п *сленг.* самаспы́н, спын *Р* -ну
актёр актор *Р* -ра *М* -ру
акт́рыса акторка *Р* -ркі *ДМ* -рцы *Рмн* -рак
анекдо́т показка *Р* -зкі *ДМ* -зцы *Рмн* -зак
аре́ндный арэ́ндавы
ареста́нтская *суц.* арыштоўня *РДМ* -ні *Рмн* -няў
ателье́ майста́рня *РДМ* -ні *Рмн* -няў ◊ **швейное а.** краўцоўня
РДМ -ні *Рмн* -няў, краве́цкая, шва́цкая майста́рня

- бабочка** (галстук) мятлік *P* -ка *M* -ку
- байстрыок** банкарт *P* -рта *M* -рту *K* -рце, байстрык *P* -ука *M* -уку
K -ўча
- балагур** байкар *P* -ра *M* -ру *K* -ру
- банний** лазенны \diamond **б. день** лазбіны *PMH* -наў.
- барин** *истор.* пан *P* -на *MK* -не \diamond **молодой, неженатя б.** паніч
P -ча *M* -чў *K* панічу
- бархат** аксаміт, сонат *P* -ту *M* -це
- барыня** *истор.* пані *нескл.* \diamond **молодая, незамужняя б.** панна
P -нны *M* -нне [-нън-] *PMH* -ннаў
- барышня** *истор.* панёнка *P* -нкі *DM* -нцы *PMH* -нак
- бастоваць** *несов.* страйкаваць **3 ас** -кўе
- бегло** пабэжна.
- бездомный** бесхацінец *P* -нца *M* -нцу
- безотрадность** нэмарасць [-сьц-] *РДМ* -ці
- березовый** бярозавы \diamond **б. лес** бярэзнік [-зьн-] *PM* -ку, гай *P* гаю
M гаі [-айі] *PMH* гаёў \diamond **б. сок** бярозавік *PM* -ку
- библиотека** бібліятэка *P* -экі *DM* -эцы *PMH* -эк(аў), кнігазбор
P -ру *P* -ры, кніжня *РДМ* -ні *PMH* -няў
- бизнесмен** бізнесовец [-знэс-] *P* -оўца *MK* -оўцу
- билет** (напр. на концерт) квіток *P* -тка *M* -тку
- бирюзовый** тургусовы
- Благовещенье** *правосл.* Дабравешчанне [-нън-] *P* -ння;
католич. Звеставанне [зьв-нън-] *P* -ння *M* -нні
- благословенный** богаславёны, добраславёны
- благословить** *сов.* багаславіць, дабраславіць **1 ас** -аўлю
3 ас -авіць **2 мн** -авіце
- благословлять** *несов.* богаслаўляць, добраслаўляць **3 ас** -яе
- богатырь** асілак *P* -лка *MK* -лку; *сказочн.* вярнідуб *P* -ба *M* -бу
K -бе
- боговдохновение** *религ.* боганатхнённе [-нън-] *P* -ння *M* -нні
- богословенный** *религ.* боганатхнёны
- богослужение** багаслужба *P* -бы *PMH* -баў, набажэнства *P* -ва
мн -вы *PMH* -ваў
- божья коровка** *зоол.* андрэйка *m.* *P* -кі *DM* -ку

- болельщик** заўзятар *P* -ра *МК* -ру
болеть 'быть болельщиком' *несов. спорт.* заўзэць **3** *ас* -эе,
 заўзімацца **2** *ас* -аешся [-ссь-] **3** *ас* -аецца
- болеутоляющий** бөлеспатольны
больница лякарня *РДМ* -ні *Рмн* -няў, больніца *РДМ* -цы
Рмн -ц(аў), (в т. ч. и для гражданских) шпіталь *P* -лю *M* -лі
Рмн -ляў! *рас.* гóспиталь, лазарэт (только для военных) =
 бел. лазарэт
- бомбардировщик** *воен.* бамбавальнік *P* -ка *M* -ку, бамбавік
P -ка *M* -ку
- бомбить** бамбаваць **3** *ас* -ўе
- брак** (*негодное*) поглум *P* -му
- браслет** *разг.* апаска, апаёска *P* -скі *ДМ* -сцы *Рмн* -сак
- Брест** Бэрасце [-сць-] *P* -ця *M* -ці
- брестчанин** бераспеец [-сцье-] *P* -цэйца *МК* -цэйцу
- брестчанка** бераспэйка [-сцье-] *P* -цэйкі *ДМ* -цэйцы *Рмн* -цеек
- будущий: в будущем году** налёта
- бутерброд** лусцэнь [-сць-] *P* -цяні *M* -цяні *Рмн* -цянёў, лўсцік
 [-сць-] *P* -ка *M* -ку
- в любое время** хоць калі, хоць у які час
- в хóде** у часе, падчас
- вагонка** шалёўка *P* -ўкі *ДМ* -ўцы
- ведущая** *сущ.* вядоўца *РДМ* -цы *Рмн* -цаў
- ведущий** 'лидирующий' асноўны, праводны
- ведущий** *сущ.* вядоўца *P* -цы *ДМ* -цу *Рмн* -цаў
- ведя́** ведучы́
- везя́** везучы́
- верзи́ла** *прост.* бамбіза *P* -зы *м.:* *ДМ* -зу, *ж.:* *ДМ* -зе; бэйбус
P -са *M* -су
- верительная гра́мота** *дипломат.* давэрчы ліст *P* -ста́ *M* -спэ́
 [-сць-] *мн* -сты́ *Рмн* -стоў
- вэ́рования** вэранні [-ннь-] *Рмн* -нняў
- вероу́чение** наву́ка вэры
- вэру́щая** вэрни́ца *РДМ* -цы *Рмн* -ц
- вэру́щий** вэрни́к *P* -ка *МК* -ку

верфь карабэльня *РДМ* -ні *Рмн* -няў
вести (вечер, банкет и под.) *несов.* маршалкаваць **3 ас** -кўе
вечэра вячэра *РДМ* -ры \diamond **тайная в.** таёмная вячэра
вещание трансляванне [-сьл-ньн-] *Р* -ння *М* -нні
вещательный трансляцыйны [-сьл-]
вещать *несов.* трансляваць [-сьл-] **3 ас** -любе
взрослый чалавек укор, дзіцячы бацька
викарий (*католический*) вікарыі *Р* -ыя *М* -ью
Вилейка г. Вялейка *Р* -йкі *ДМ* -йцы
Вилья р. Вялія [-льл-] *РДМ* -ллі
Вильнюс Вільня *РДМ* -ні
вильнюсец віленец *Р* -нца *МК* -нцу
вильнюска віленка *Р* -нкі *ДМ* -нцы *Рмн* -нак
вильнюсский віленскі
витебчанин віцяблянін *Р* -яніна *М* -яніну *мн* -яны *Рмн* -янаў
витебчанка віцяблянка *Р* -нкі *ДМ* -нцы *Рмн* -нак
вклад унёсак *РМ* -ску \diamond **большой в. в искусство** вялікі ўнёсак у мастацтва
внепний вонкавы \diamond **внепняя політика** вонкавая палітыка
Р -ыкі *ДМ* -ыцы
водитель кіроўца муж.: *Р* -цы *ДМ* -цу *Рмн* -цаў жан.: *РДМ* -цы
Рмн -цаў
воздушный 'легкий' пухкі
вознесение (*правосл.*) узнясёне [-ньн-] *Р* -ння *М* -нні *мн* -нні
Рмн -нняў, (*католич.* - *еще*) унебаўзьяцце [-цьц-] *Р* -цця
М -цці *мн* -цці *Рмн* -ццяў
вознесенский: Вознесенская цэрковь царква Узнясёння
 \diamond **Вознесенский костел** касцёл [-сьц-] Унебаўзьяцця
возродитель адраджальнік *Р* -ка *МК* -ку, (участник
национального возрождения) адраджэнец *Р* -нца *МК* -нцу
волноваться *несов.* пераймацца **2 ас** -аешся [-сьс-] **3 ас** -аецца,
хвалявацца **2 ас** -любешся [-сьс-] **3 ас** -любецца
вольнка дудá *ДМ* -дзэ *мн* дўды *Рмн* -даў
вольнщик дудар *Р* -ра *М* -рў
вольнщицкий дударскі
вороватый памаўзлівы [-зьл-]

- ворота** спорт. брама *P* -мы *РМН* -м(аў)
- воспитатель** выхавальнік *P* -ка *M* -ку
- воспитательница** выхавальніца *РДМ* -цы *РМН* -ц
- восходящий** узыходны ◊ **в. поток воздуха** узыходная плынь паветра ◊ **восходящая звезда** узыходная зорка
- врасплох: застать в.** сов. знячэвіць (каго)
- вратарь** спорт. брамкар *P* -ра *M* -ру *РМН* -роў
- временщик** дачаснік [-сн-] *P* -ка *M* -ку
- встречаемый** сустраканы
- выигрыш 1.** (*выгода*) вьйгранка ◊ **в. от этого небольшой** вьйгранка з гэтага невялікая. **2.** спорт. перамога *P* -оги *ДМ* -озе
- выкинуть** (*о выкидье*) сов. звэргнуць [зв-] **3** ас -гне прош. -г ж.р. -гла ! рас. свэргнуть = бел. зрынуць
- выматывающий** жмудны ◊ **выматывающая работа** жмудная праца *РДМ* -цы
- выражаемый** выказаны
- выраженный** вьказаны
- выспавшийся** вьспаны
- выставка** выстава *P* -вы *РМН* -(ва)ў
- высыпка**, высыпание, сыпъ жычка, жыгучка *P* -чки *ДМ* -ццы [-ццы]
- выход 1.** вьхад *P* -ду *M* -дзе. **2.** перен. вьйсце [-сц-] *P* -ця *M* -ці ◊ **в. из создавшегося положения** вьйсце са (з цяпэрашняга) становішча
- выходной** суц. вьходны
- вьше I** прилаг., сравн. степ. от **высокий** вьшэйшы ◊ **Дочь вьше матери** Дачка вьшэйшая за маці
- вьше II** прич., сравн. степ. от **высоко** вьшэй ◊ **Птица взлетела еще вьше** Птушка ўзляцела яшчэ вьшэй
- Вьетнам** В'етнам [в'е-] *P* -му
- вьюк** табол *P* -ла *M* -ле
- газон** траўнік *РМ* -ку
- гамак** рэзгіны [-зг-] *РМН* -наў *только мн.*
- гардероб** апранальня *РДМ* -ні *РМН* -няў

гвоздь цвік [цъв-] *P* -ка *M* -кú, (деревянный) гвозд *P* гвзздá
M -здзе [-зъдз-] *PМН* -доў

глаз не сомкнúть не злажыць вачэй

голандка (*печь*) груба *P* -бы, грубка *P* -бкі *ДМ* -бцы

Гомель Гомель *P* -мля *M* -млі

гомельчáнин гомелец *P* -льца *M* -льцу

гомельчáнка гамяльчанка *P* -нкí *ДМ* -нцы *PМН* -нак

горячая тóчка зона канфліктаў

господín спадáр *P* -ра́ *M* -рú *K* -ру, *истор.* пан *P* -на *M* -ну *K* -не
 ◇ **молодой, неженатый г.** спадáрыч *P* -ча *МК* -чу, *истор.*
 панíч *P* -ча́ *M* -чú *K* -чу

госпожá спадáрыня *PДМ* -ні́ *PМН* -нъ, *истор.* панí *нескл.*
 ◇ **молодая, незамужняя г.** спадáрычна *P* -ны́ *ДМ* -не
PМН -наў, *истор.* пánна *P* -нны́ *ДМ* -нне [-нън-] *PМН* -ннаў

гостíная (комната) *сущ.* гаспёўня [-сыц-] *PДМ* -ні́ *PМН* -няў

готовить: Вы готóвите? Вы гатавáльнiк? Вы варéннiк? [-нън-] *P*
 —ка *M* —ку ◇ ! бел. варэ́нiк = рус. вареник

гра́мотно (со знанием дела) налёжны

гродненец гарадзéнец *P* -нца́ *M* -нцу

гродненка гарадзéнка *P* -нкí *ДМ* -нцы́ *PМН* -нак

громáдина спарúда *P* -ды́ *ДМ* -дзе́ *PМН* -д(аў)

дать добрó *сов.* згадзiцца (на што) **2 ас** згодзiцца [-сыс-]
3 ас -iцца, даць згоду

дáча 1. *истор.* маёнтак *PМ* -тку. **2.** лецiшча *P* -ча́ *M* -чы́ *МН* -чы́
PМН -чаў

двор 'усадыба' дворышча *P* -ча́ *M* -чы́ *МН* -чы́ *PМН* -чаў

дворня́га двара́к *P* -ка́ *M* -кú

Дед Морóз 1. *миф.* Ледзяны́ Дзед *P* -да́ *ДМ* -ду. **2.** (*новогодний персонаж*) святы́ [сыв-] Мiкала́й *P* -ая́ *МК* -аю, Мiкола́ *P* -лы́
ДМ -лу́ *K* -ле

десни́ца 'правая рука' *архаич.* прáвица *PДМ* -цы́ *PМН* -ц(аў)

дéтская (комната) *сущ.* дзiцячы пако́й *P* -ою́ *M* -оí [-оií]

добрó: не к добру́ не на дабро, не на добрае

долговя́зый цыба́ты

домосéд дамара́д *P* -да́ *M* -ду́ *K* -дзе́, сядúн *P* -на́ *M* -нú́ *K* -не

дорогóго стóбит шмат чаго вартае

доска́: **мемориальная д.** мемарыяльная табліца *РДМ* -цы
РМН -ц(аў)

доста́ча *сленг.* даку́ка *Р* -ўкі *ДМ* -ўцы

дуэ́нья дуэ́ння [-нън-] *РДМ* -нні *РМН* -нняў

дю́на вѣдма *Р* -мы *РМН* -маў

дядя́ дзя́дзька *Р* -кі *М* -ку *МН* -кі *РМН* -коў

евре́й габрэ́й, габра́й *Р* -рэя, -ра́я *М* -рэю, -ра́ю

евре́йский габра́йскі, габра́йскі

э́вро *нескл.* еўра *Р* -ра *М* -ры *МН* -ры *РМН* -раў

еда́ *только ед.* ежа *РДМ* -эжы, е́міна *Р* -ны

епа́рхія (*католич.*) дыяцэ́зія *РДМ* -зіі [-ііі] *РМН* -зіяў, *истор.*
 біскупства *Р* -ва *МН* -вы *РМН* -ваў

епа́скоп (*католич.*) біскуп *Р* -па *М* -пу

епископа́т (*католич.*) біскупства *Р* -а *РМН* -ваў

есть! = **так точно!** рэ́й!

жа́рко́е смажані́на *Р* -ны, сма́жанка і сма́жонка *Р* -нкі
ДМ -нцы

жа́ла́ние жада́нне \diamond **непреодоли́мое, стра́стное ж.** корцэ́
РДМ -ці *РМН* -яў

жа́ир: **ж. топлéный** тлушч, тоўшч *Р* -чу *М* -чы; за́таўка *Р* -ўкі
ДМ -ўцы

жре́ц бажэ́ннік [-нън-] *Р* -ка *МК* -ку

жри́ца бажэ́нніца *РДМ* -цы *РМН* -ц, свята́рыня [сѣв-] *Р* -ні
РМН -нь \diamond **ж. любви** *эвф.* свята́рыня каха́ння

забасто́ва́ть *сов.* застрайка́ваць **З ас** -куе

забасто́вка страйк *РМ* -ку

забасто́вочный страйкавы \diamond **з. комите́т** страйкавы камітэ́т
Р -эту *М* -эце, *сокр.* страйка́м *Р* -му *М* -ме

забасто́вщик страйковец *Р* -оўца *МК* -оўцу

забасто́вщица страйкоўніца *РДМ* -цы *РМН* -ц

забасту́ющая *сущ.* страйкоўніца *РДМ* -цы *РМН* -ц

забасту́ющий *сущ.* страйковец *Р* -оўца *МК* -оўцу

забы́ться 'выпасть из памяти' *безлич.* задáўніца **З ас** =

зава́ривать (чай) *несов.* мацава́ць (што) **З ас** -цѣе, запáрваць
 (што) **З ас** -вае

завари́ть (чай) *сов.* намацава́ць **З ас** -цѣе, запáрыць **З ас** =

заварка (чайная) мацунак *PM* -нку
заварник (для чая) імбрычак [йі] *P* -чка *M* -чку ! не путать бел.

імбрык = рас. чайник

завесить (окно) *сов.* запнуць **3** ас -не

завешивать (окно) *несов.* запінаць **3** ас -ае

загодя заранёў, папярэдне

загодя папярэдне, заранёў

задавацца вопросом ставіць сабе пытанне; высока нэсціся

задавацца *несов.* выстаўляцца **2** ас -яешся [-ссь-] **3** ас -яецца

задавацца *несов.* маршалкавацца

задавацца *несов. перен.* маршалкавацца **2** ас -ўешся [-ссь-]

3 ас -ўецца

задействовано: в операции з. у аперácii ўдзельнічае, -аюць

задэргивать (шторы) *несов.* запінаць **3** ас -ае

задёрнуть (шторы) *сов.* запнуць **3** ас -не

задремать *сов.* замгнуць **3** ас -не **2** мн -няць

задремать *сов.* прыснуць **3** ас -сне [-ссь-]

закройщик кравец *P* -аўца *P* -аўцу

закрыть *сов.* **1.** (двери) зачынць **3** ас -бініць. **2.** (на замок)

замкнуць **3** ас -не **2** мн -няць. **3.** (глаза) заплюшчыць **3** ас =.

4. (книгу) загарнуць **3** ас -горне. **5.** (бутылку) закаркаваць

3 ас -кю

залив *дееприч.* заліўшы; (*затопив*) затапіўшы

залив *суц. геогр.* затока *P* -окі *DM* -оцы *PMN* -окаў

замерев замёршы

замёрзнув замёрзшы [-шш-]

заморозок зазімак *PM* -мку *PMN* -мкаў

замужняя *в знач. суц.* замужніца *РDM* -цы *PMN* -ц

зап'ска **1.** цэдўла *P* -лы *DM* -ле *PMN* -лаў/-л, цэдўлка *P* -лкі

DM -лцы *PMN* -лак. **2.** паданне [-ннь-] *P* -ння *M* -нні *мн* -нні

PMN -нняў ♦ **служебная з.** службовае паданне

♦ **обяснительная з.** тлумачальнае паданне ! *еще бел.*

паданне = *рас.* преданіе

заподобренный запасочаны

заподобрить *сов.* запасочыць **1** ас -чу **3** ас -чыць

- заседáтель** засядáльнiк *P*-ка *M*-ку, *истор.* лаўнiк *P*-ка -ку
 ◇ **судебный з.** судовы лаўнiк
- заявiтель** заяўнiк *P*-ка *M*-ку
- звездопáд** зоркапáд *P*-ду *M*-дзе
- зверiнец** жывёльнiк *PM*-ку, звярбiнец [звв-] *P*-цу *M*-цы
- звонiть** *несов.* (по телефону) тэлефанавáць **З** *ас*-нуе
- звонóк** (телефонный) тэлефанавáнне [-нън-] *P*-ння *M*-ннi
мн-ннi *Рмн*-нняў
- здáние** будынак *PM*-нку, пабудова, збудова *P*-вы *Рмн*-(ва)ў
- здоровiяк** бурвáлак *P*-ка *M*-ку
- зевáка** пуштацiкáвец *P*-áўца *M*-áўцу
- зелье:** **приворотное з.** любiзнiк [-зън-] *PM*-ку
- землемёр** каморнiк *P*-ка *МК*-ку
- землемерный** каморны ◇ **землемерная служба** каморная
 слўжба
- землемёрский** камбрнiцкi
- землеустроiтель** каморнiк *P*-ка *МК*-ку
- землеустроiтельный** каморны ◇ **землеустроiтельная служба**
 каморная слўжба
- зiмний: з. пост** пiлiпаўка *P*-ўкi *ДМ*-ўцы *нар.*
- зiмóвка** зiмóўля *РДМ*-лi
- знаменáтельный** значэнны, знамэнны ◇ **заменáтельная дата**
 знамэнная дата *P* дáты *M* дáце *Рмн* дáт(аў)
- зомбiрование** замбавáнне [-нън-] *P*-ня *M*-нi, iндактрынáцыя
P-ыi [-ыйi]
- зоопáрк**
- зоосáд** жывёльнiк *PM*-ку, звярбiнец [звв-] *P*-цу *M*-цы
- идтi** iсцi [-сыц-] **З** *ас* iдзе **2** *мн* iдзяцэ *загад.* **1** *мн* хадзэм
 (iдзэм - *абвес.*) ◇ **идёт дождь** iдзе дождж ◇ **идёт снег** пáдае
 снег [сьнех]
- извращéнец** вычварэнец *P*-нца *МК*-нцу, *нар.* вiбвараецень
P-атня *МК*-атню
- изголодáвшийся** *сов.* згаладнéлы
- изголодáться** *сов.* згаладнéць **З** *ас*-éе
- измáтывающий** жмудны ◇ **измáтывающая рáбота** жмудная
 праца *РДМ*-цы

изумруд смарагд [-хт] *P* -да (отдельный камень) -ду (материал)

M -дзе

изумрудный смарагдавы

иметь ввиду мець на ўвазе

и'мпортный імпартовы

имя імя *PВ* імя *ДМ* імі *мн* імі = імёны *Рмн* імяў = імёнаў

иностранец замежнік *P* -ка *M* -ку

институционный інстытуцыйны

Иоан Предтеча / Креститель Ян Хрысціцель *P* -ля *M* -лю

Иордан *христ. нар.* Ярдань *РДМ* -ні

иск позва *P* -вы *Рмн* -ваў, пазоў *P* -ову *Рмн* -оваў

исполін асілак *P* -лка *МК* -лку; *сказочн.* вярнідуб *P* -ба *M* -бу

К -бе

исполнитель (поручания, заказа) выканальнік *P* -ка *M* -ку

исполняющий: и. обязанности выканальнік *P* -ка *M* -ку

абавязкаў

испуг ляк, пераляк *РМ* -ку ! *бел.* ляк = *рус.* росол, маринад

истец пазоўнік *РМК* -ку, пазоўца *P* -цы муж.: *T* -цам *ДМ* -цу

жен. *T* -цаю *ДМ* -цы

к *предл.* пад \diamond **пошёл к школе** пайшоў пад школу

калінковичский калёнкавіцкі

картофель бўльба *P* -бы, *регион.* картопля *РДМ* -лі, картоплі

Рмн -ляў

картофельный бульбяны, *регион.* картапляны \diamond **картофельное**

поре таўканіца *РДМ* -цы, *нар.* камы *P* -моў *только мн.*;

(запеченное) камяк *P* -ка *M* -ку \diamond **картофельная оладья**

дранік *P* -ка *M* -ку \diamond **картофельная запеканка** драчона

P -ны, (бульбяная) бабка *P* -бкі *ДМ* -бцы

картошка *разг.* бўльба *P* -бы, *регион.* картопля *РДМ* -лі,

картоплі *Рмн* -ляў

кастриоля рондаль *P* -длі *M* -длі *Рмн* -дляў, рандзэль *P* -дзялі

M -дзялі *Рмн* -дзялёў

катание (на коньках) *спорт.* коўзанне [-нн-] *РДМ* -ні

\diamond **фигурное к.** мастацкае коўзанне [-нн-] *РДМ* -ні

кататься *несов.* 1. (по полу и под.) качацца 2 *ас* -аешся [-сься].

2. вазіцца 2 *ас* возішся [-сьс-] 3 *ас* -іцца, важыніцца

- 2 ас -яешся яёцца. 3. (на коньках) коўзацца 2 ас -аешся
[-сьс-] 3 ас -аецца
- каток** спорт. коўзанка Р -нкі ДМ -нцы РМН -нак
- католік** каталік Р -ка М -ку МН -кі РМН -коў
- католік** каталік Р -ка М -ку МН -кі РМН -коў
- качаць** (информацию) *компьют. сленг. несов.* пампавáць
3 ас -пўе
- кача́ться** (на качелях, в гамаке) *несов.* гўшкацца 2 ас -аешся
[-сьс-] 3 ас -аецца, люляцца 2 ас -яешся [-сьс-] 3 ас -яёцца
- квіта́нция** квіт Р -іта М -іце, квіток Р -тка М -тку
- ке́йтеринг** кухтава́нне [-ньн-] Р -ння М -нні ◊ **занима́ться**
ке́йтерингом кухтава́ць 3 ас -тўе
- киргиз** кіргіз Р -за РМН -заў
- Киргизия** Кыргызста́н Р -ну
- кисть** (руки) пясць [-сьць] РДМ -ці РМН -цяў
- кладовая** сущ. камора РДМ -ры, шопа Р -ы; (*особенно для*
продуктов) сцёпка Р -пкі ДМ -пцы, варыўня́ РДМ -ні
- кладовка** камора РДМ -ры, шопа Р -ы; (*особенно для*
продуктов) сцёпка Р -пкі ДМ -пцы РМН -пак, варыўня́
РДМ -ні МН варыўні РМН -няў
- книго́чэй** кніжнік Р -ка М -ку
- коври́жка** мядовік РМ -ку
- коке́тка** малімотка Р -ткі ДМ -тцы [-цц-] РМН -так
- коке́тничать** *несов.* малімоцць 3 ас =
- коке́тство** малімоцтва Р -ва
- коко́тка** вальжа́нка Р -нкі ДМ -нцы РМН -нак
- коктéйль** *истор.* тру́нак РМ -ку
- колéно** *пренебр.* кокашня́ РДМ -ні РМН -няў
- комфо́рка** фаэ́рка Р -ркі ДМ -рцы РМН -рак
- конверти́руемый** канвертава́ны
- конец**: в **конце** у канцы, пры канцы, напрыканцы ◊ в **конце**
концов урэшце [-сьце] і [-шце]
- консе́рж** адзвэрнік [-дзэв-] Р -ка М -ку, адзвэрны
- консе́ржка** адзвэрніца [-дзэв-] РДМ -цы РМН -ц, адзвэрная
- конте́кстный** кантэкста́вы
- контра́кстный** кантракта́вы

канфірма́цыя 1) (у католиков) пабіра́нне, бежмава́нне [-нн-]
Р -ння *М* -нні; 2) (у протэстантов) канфірма́цыя *РДМ* -цы
канце́ртны́й канце́ртавы
коордына́тор каардына́тар *Р* -ра *М* -ру
корешо́к 1. (кнігі) хрыбет *Р* -бта *М* -бце; 2. (уменьш. от корень)
 карэ́ньчык *Р* -ка *М* -ку
кори́чневы́й руды́; **светло-к.** му́ры
коробе́йник *истор.* піліпон *Р* -а *М* -ну
котле́та: ру́бленая к. сяка́нец *Р* -нца *М* -нцы
краеуго́льны́й (камень) нарожны
крах покрыш
крепы́ш бурва́лак *Р* -ка *М* -ку
крепы́ш маца́к *Р* -ка́ *М* -ку́ ! *еще бел. маца́к = рас. шу́пальце*
Кресті́тель Хрысці́цель [-сыц-] *Р* -ля *М* -лю
крестовоздві́жение узнясе́нне крыжа́, крыжаздзві́жанне
 [-зъдзъв-нн-] *Р* -ння *М* -нні *МН* -нні *РМН* -нняў
Креше́ние *религ., нар. календ.* Вадохрышча *Р* -ча *М* -чы
креще́ние хрост *Р* -сту *М* -сце [-сыц-]
кросбо́рд крыжавáнка *Р* -нкí *ДМ* -нцы *РМН* -нак
кружи́ть на кры́льях *несов.* крыля́ць *З* *ас* -яе
крупнозерні́сты́й: к. песо́к жві́р *Р* -ру *М* -ры
ку́зов (автомобіля) кодаўб *Р* -ба
кума́ч кармазы́н *Р* -ну
кур кур'я́н *Р* -на
кури́ть (табак) тыту́ніць *З* *ас* = палі́ць *З* *ас* палі́ць
куха́рка ку́харка *Р* -ркі *ДМ* -рцы
ку́хня ку́хня *РДМ* -ні, *нар.* варо́нная *как прил.*
лак ла́кер *Р* -ру *М* -ры. ! *бел.* ляк = *рус.* I. испуг; II. рассол
латифунди́ст абша́рнік *Р* -ка *М* -ку
ле́гкие *сущ. анат.* кнігі *только мн. Р.* кніг(аў)
ле́жа ле́жачы
лес ле́с *Р* -су *М* -се *МН* лясы́ ◇ **берэзо́вы́й л.** гай *Р* гаю́ *М* гаі
 [-айі] *РМН* гаёў, бярэ́знік [-зын-] *РМ* -ку ◇ **дубо́вы́й л.**
 дубова *Р* -вы *РМН* -(ва)ў ◇ **осино́вы́й л.** асі́ннік [-нн-]
РМ -ку ◇ **сосно́вы́й л.** бор *Р* -ру *М* -рбы́ *РМН* -роў
лі́вень залéва *Р* -вы *РМН* -(ва)ў

- ло́дка** чайка *P* -йкі *ДМ* -йцы ! *рас.* чайка = *бел.* (птушка)
 мартын *P* -на *M* -не
- ло́дка** чайка *P* -йкі *ДМ* -йцы ◊ **подводная л.** падводны човен
P чаўна *M* -не *MH* -ны
- ложі́ть** (*стену, кладку*) мурава́ць **3** *ас* -рэ
- ло́жка** лы́жка *P* -жкі *ДМ* -жцы [-сцы] і [-шцы] *РМН* -жак
 ◊ **столовая л.** лы́жка ◊ **чайная л.** лы́жачка *P* -чкі *ДМ* -чцы
 [-ццы] *РМН* -чак
- лу́зер** *сленг.* уломак *P* -мка *M* -мку, в́ыскрабак *P* -бка *M* -бку
- лу́нка** **1.** я́мка *P* я́мки *ДМ* я́мцы *РМН* я́мак. **2.** *спорт.* копка
P -пкі *ДМ* -пцы. **3.** ‘отверстие во льду́ проламка *P* -мки
ДМ -мцы *РМН* -мак, палонка *P* -нкі *ДМ* -нцы *РМН* -нак. **4.**
 (зубная) я́мка
- лы́жа** *спорт.* ірта [йі-] *P* ірты *ДМ* ірце *РМН* іртаў. *СД*
- магазі́н** кра́ма *P* -мы *РМН* -маў/-м ! *не путать бел.* крам = *рас.*
 поку́пная ткань (*в противоположность* домашняя ткань =
 бел. зрэ́бная ткані́на, зрэ́бе) ! бел. магазы́н = *рас.* склад,
 складское помещение
- май** тра́вень *P* -аўня *M* -аўні, *устар.* май *P* ма́я *M* ма́і [-айі]
- ма́йка** тышпортка *P* -рткі *ДМ* -ртцы [-рцы] *РМН* -ртак
- ма́льчик-с-па́льчик** *сказ.* пакаці́гарошак *P* -ка *МК* -ку
- март** сакаві́к *P* -ка́ *M* -кú, *устар.* марц, марац *P* ма́рца *M* ма́рцы
- ма́ртовский** сакаві́цкі ◊ **м. кот** (кот-)марцúн *P* -на́ *M* -ну/-не
- масс-медиа** *нескл.* (мас-)ме́дыі *P* -ыяў *ед.* ме́дыя
- мастери́ть** (наскоро, кое-как) *разг. несов.* мэ́дзіць **1** *ас* мэ́джу
3 *ас* мэ́дзіць. *РБС, БРС-2*
- мастерская́** *сущ.* майсте́рня, (*творческая*) майстроўня *РДМ* -ні
РМН -няў ◊ **портня́жная м.** краўцоўня *РДМ* -ні *РМН* -няў
- ме́бельный** мэ́блевы
- ме́бельщик** мэ́блевік, мэ́блеўнік *P* -ка -*M* -ку. *ЗС*
- ме́диа** ме́дыі *РМН* -ыяў, *ед.* ме́дыя *РДМ* -дыі [-ыіі]
- ме́дный** мядзя́ны
- Ме́кка** г. Ме́ка *P* Ме́кі *ДМ* Ме́цы
- мелководье** *только ед.* то́ня *РДМ* -ні *РМН* -няў
- ме́ра** за́хада *P* -ды *ДМ* -дзе *РМН* -даў ! бел. за́хад = *рас.* за́пад

мероприятіе 1. (общественное) а́кция РДМ -ыі Рмн -ыяў. 2. (вечер, концерт и под.) імпрэза Р -зы Р -заў/-з. 3. (действие с определенной целью) захада Р -ды ДМ -дзе Рмн -даў

◇ **Правительство предприняло меры с целью предотвращения последствий катастрофы** Урад зрабіў захады дзеля пераадолення наступстваў катастрофы

мэсто: место, на котором находилось:

ячмённое поле ячнішча
картофельное поле бульбянішча
костёл касцёлішча [-сьц-]
ржанбе поле іржышча
цёрковь царковішча
уса́дба, родовое гнездо котлішча

металлоискатель 1. (прибор) металашукач Р -ча М -чы. 2.

(человек) металашукальнік Р -ка М -ку

милиционер міліцыянт Р -та М -ту

Минск Менск РМ -ку

мину́та 1. (60 секунд) хвіліна Р -ны Рмн -н(аў). 2.

(неопределенный промежуток времени - еще) хвіля
РДМ -лі Рмн -ляў/-ль

минчанин мянчук Р менчукá М -кú

минчанка мянчанка Р -нкі ДМ -нцы Рмн -нак

митингующий мітынговец Р -оўца М -оўцу

мнітельный сумнеўлівы

мнітельный сумнеўлівы ! не путать с бел. сумнеўны = рас. сомнітельный

мно́гие шмат хто ◇ **м. интересуются** шмат хто цікавіцца ◇ **м.**

го́ды шмат гадоў

могилевчанин магілёвец Р -ёўца М -ёўцу

могилевчанка магілёўка Р -ёўкі ДМ -ёўцы Рмн -ёвак

молитвенный дом (баптистов, евангелистов) малельны дом

Р -му, малельня РДМ -ні Рмн -няў

молоде́жный моладзевы

молодо́й челове́к маладзён Р -на М -ну

молоко́ малако Р -ака М -ацá

- монасты́рскі́й** *правосл.* манасты́рскі; *католіч.* кля́штарны, кляшторны
- монасты́р** *правасл.* манасты́р *P* -ра *M* -бы; *каталіцк.* кля́штар
P -у *M* -ры
- морози́льнiк** лядоўня *PДМ* -ні *Pмн* -няў
- мо́стик** масток *P* -тка *M* -тку ◊ **капіта́нскі́й м.** капіта́нскі масток
- мо́стовая́** *сущ.* брук *PM* -ку; брукава́нка *P* -нкі *DM* -нцы
- мошкара́** заедзь *PДМ* -дзі, го́мас *P* -су *M* -се
- му́скул** цягліца *PДМ* -цы *Pмн* -ц(аў)
- мбы́тарь** мбы́тнік *P* -ка *M* -ку
- мяч** *нар.* апу́ка *P* -ўкі *DM* -ўцы *Pмн* -ўк(аў)
- накле́йка** налёпка *P* -пкі *DM* -пцы *Pмн* пак, цэ́тлік *P* -ка *M* -ку
- налі́в:** **бе́льы́ н.** (*сорт яблoк*) папярoўка *P* -ўкі *DM* -ўцы
- налогообложэ́ние** ападаткава́нне [-нън-] *P* -ння *M* -нні
- напі́ток** напой *P* -ою *M* -oi [-ойі], тру́нак *PM* -нку
- напрямую́** наўпрост
- наравне́** нароўні
- насеко́мое** жамэрына *P* -ны *Pмн* -н(аў), кузу́рка *P* -ркі
DM -рцы *Pмн* -рак, *научн.* інсэ́кт *P* -кта *M* -кце
- насеко́мые** *собр.* жамяра́ *PДМ* -ры
- насле́дник** спадчы́ннік [-нън-] *P* -ка *M* -ку, спадкае́мец *P* -мца
M -цу *Pмн* -мцаў, спадкае́мца *P* -цы *M* -цу
- насле́дница** спадчы́нніца [-нън-], спадкае́міца *PДМ* -цы
Pмн -ц
- насто́ятель** (*католический*) проба́шч *P* -ча *M* -чу
- натуралізо́вацца** 'получить гра́жданство' уграмадзя́ніца
2 ас -ішся [-сься]
- Науэ́йи Вильня́** (р-н г. Вильнюса) Новая Вяле́йка *P* -йкі
DM -йцы
- наха́льно** у вачэй у саба́кі пазы́чыць
- не́бо** *анат.* не́ба *P* -ба *M* -бе *мн* -бы *Pмн* -баў, паднябе́нне
[-нън-] *P* -ння *M* -нні *мн* -нні *Pмн* -нняў
- негр** му́рын *P* -на *M* -ну
- недопо́нима́ние** неўразуме́нне [-нън-] *P* -ня *Pмн* -няў
- недоразуме́ние** неўразуме́нне [-нън-] *P* -ня *Pмн* -няў

неисчисли́мый: неисчисли́мое мно́жество незьлічоны [-зьл-]
 лік
неосуществи́мый неажыццяўляльны
непони́ма́ние неразу́менне [-нън-] *P* -ня *Pмн* -няў
непосре́дственно беспасяра́дне
непосре́дственный беспасяра́дні; *перен.* шчы́ры; наіўны [-айі-]
неправо́мерно няпраўна
неправо́мерный няпраўны
непревзойде́нный неперасяга́льны
непреодоли́мый: непреодоли́мое **жела́ние** корць *PДМ* -ці
Pмн -яў
непроизноси́мый *прил.* невымаўляльны
несу́щий *архит.* апорны
неся́ несучы
неуда́чник нікчэмнік *P* -ка *M* -ку
неуда́чник уломак *P* -мка *M* -мку, віскрабак *P* -бка *M* -бку
неудовлетвори́тельно незадавальня́льна
нове́йший: нове́йшая історыя найноўшая гісторыя
Новови́льня (р-н г. Вильнюса) Новая Вялёйка *P* -йкі *ДМ* -йцы
Новогра́дск г. Наваградак *PM* -ку
новогра́дский наваградскі
нога́ *пренебр.* лыга *P* лыгі *ДМ* лы́зе *Pмн* лыгаў
ночь ноч *PДМ* -чы *T* -ччу *Pмн* -начэй ◊ **глубо́кая** **ночь** са́мая
 ноч, **глубо́кой** **но́чью** са́мае начы
ночь: **этой но́чью, в э́ту** **ночь** сёначы
обвини́тель абвінаваўца *P* -цы муж.: *T* -цам *ДМ* -цу жен.
T -цаю *ДМ* -цы
обе́д (*ранний*) полудзень *P* -дня *M* -дні; (*поздний*) абед *P* -ду
M -дзе
обе́дать *несов.* палуднаваць **3 ас** -нуе
обезжи́ренный абястлушчаны, худы ◊ обезжи́ренное молоко́
 худое, сівое малако *P* -ака́ *M* -ацэ́ *нар.*
обезжи́рить *сов.* абястлушчыць **3 ас** =
обезья́нник (*в отделении милиции*) *жарг.* малпоўнік *PM* -ку
обеспе́чить: о. безопа́сность гарантава́ць бяспэку
область вобласць [-сыц-] *PДМ* -ці *Pмн* -цяў

обозна́ться *сов.* упадобніць **3 ас** = **♦ я обознался** я ўпадабніў
 вас/яго/яе

обольща́ться чаравáцца **3 ас** -руéцца **♦ не обольща́йся** не
 чару́йся

обрыви́стость стромасць [-сьць] *РДМ* -ці

общество 1. грамадства *Р* -ва *Рмн* -ваў. 2. супольнасць [-сьць]
РДМ -ці *Рмн* -цяў **♦** гражданское о. грамадзянская
 супольнасць. 3. ‘общественная организация’ тавары́ства
Р -ва *Рмн* -ваў, задзіночанне [-ньн-] *Р* -ння *М* -нні *мн* -нні
Рмн -нняў, злучнасць [-сьць] *РДМ* —ці *Рмн* —цяў, звяз
Р -зу *М* -зе

община́ грамада́ *Р* -ды́ *МД* -дзэ́ *Рмн* грамадаў/-д, супольнасць
 [-сьць] *РДМ* -ці́ *Рмн* -цяў, суполка *Р* -лка́ *ДМ* -лцы́ *Рмн*-лак
♦ ара́бская община́ Франци́ ара́бская супольнасць
 Франці́ **♦ иуде́йская община́ Пи́нска** юдзэ́йская грамада́,
 суполка Пінску

объедини́ть *сов.* паядна́ць **3 ас** -на́е

объём абъймо́ *Р* -ма́ *М* -ме́ *Рмн* -моў

объяви́ть: о. в ро́зыск пада́ць у в́ышук (каго), абвэ́сціць вы́шук
 (каго)

огнестре́льный агняв́ы **♦ огнестре́льное ору́жие** агнява́я зброя
РДМ -оі [ойі]

огорча́ть *несов.* сму́ціць **1 ас** -учу́ **3 ас** -у́ціць

однополча́нин аднапалковец *Р* -оўца́ *М* -оўцу́

одр *устар. поэт.* ложышча́ *Р* -ча́ *М* -чы́ *мн* -чы́ *Рмн* -чаў́ **♦ на**
смертно́м одре́ на ложышчы́ сьмерці́

окружа́ющий навако́льны **♦ окружа́ющая среда́** навако́льнае
 асяроддзе́ *Р* -ддзя́ *М* -ддзі́ **♦ всё окружа́ющее** усё навока́л

ола́дья ала́дка́ *Р* -дкі́ *М* -дцы́ **♦ карто́фельная о.** дра́нік *Р* -а
Р -ку́ **♦ карто́фельная о. с мясно́й начинко́й** калду́н *Р* -на́
Р -не́ *Рмн* -ноў

организова́ть *несов. и сов.* (з)арганізо́ўваць **3 ас** -ае́ *несов.*,
 зарганізава́ць -зу́е́ *сов.*

о́стров в́ыспа́ *Р* -спы́ *ДМ* -спе́ [-сьп-] *Рмн* -спаў́

отде́лать *сов.* адстро́іць **3 ас** =

отде́лка адстрой *Р* -ою́ *М* -оі́ [ойі́]

отдэлы́вать *несов.* адстройваць **3 ас** -ае
открыва́ть (бутылку) адкаркоўваць **3 ас** -ае
отчы́таться ‘представить отчет’ *сов.* адсправаздáчыцца
1 ас -чуся **2 ас** -чышся [-ссь-] **3 ас** -чышца, здаць спра́ву
отчы́тываться ‘представлять отчет’ *несов.* справаздáчыцца
1 ас -чуся **2 ас** -чышся [-ссь-] **3 ас** -чышца, здава́ць спра́ву
оформі́тель афармляльнік *P* -ка *M* -ку
оча́г **1.** агме́нь *P* -мяню́ *M* -мяні́. **2.** асяродак *PM* -дку
оча́яние не́марасць [-сьц-] *РДМ* -ці
очередні́к чаргавік *P* -ка́ *M* -ку́
пала́та (парламента) гаспода *P* -ды *ДМ* -дзе
па́лец; большо́й п. (руки) корх *P* -ха *M* -ху
па́луба масты́ *только мн.*
па́сха кулін. па́ска *P* -скі́ *M* -сцы́ *Рмн* -скаў́! *не путать с бел.*
 па́скаў́ (*Рмн* *от пасак = рас. по́яс*)
Па́сха *религ. (христианская)* Вялі́кдзень *P* -кадня́ *M* -кадні́,
 (*идейская*) Па́йсax *PM* -ху, *нар.* Ку́чкі *только мн.* *Рмн* -чак
пельме́ни калду́нікі *Рмн* -каў́, *ед.* калдунік *P* -ка! *бел.*
 калдуні́ = *рас.* картофельные оладьи с мясной начинкой
переговора́щик перамоўнік *P* -ка *M* -ку, перамоўца *м.р.:* *P* -цы
ДМ -цу *Рмн* -цаў́ *ж.р.:* *РДМ* -ўцы́ *Рмн* -цаў́
перада́ча *тех.* пасува́нне [-нън-] *P* -ння́ *M* -нні́ *мн* -нні́
Рмн -нняў́ ◊ **пони́женная п.** па́ніжанае пасува́нне
перапі́сываться ‘иметь переписку’ *несов.* лістава́цца
2 ас -ту́ешся [-ссь-] **3 ас** -ту́ецца
перапу́т ляк, пераля́к *PM* -ку
пересека́ть (*напр.* границу) *несов.* міна́ць **3 ас** -а́е
пересече́ние (*напр.* границы) міна́нне [-нън-] *P* -ння́ *M* -нні́
пересе́чь (*напр.* границу) *сов.* міну́ць **3 ас** -не́ **2 мн** -няце́
периоді́ческий: **периоді́ческое изда́ние** перые́дык *P* -ка *M* -ку
перку́сия *муз. мн.* бу́бны *Рмн* -наў́
песнопэ́ние песняспэў́ [-сьн-сьп-] *P* -эву́ *Рмн* -еваў́
песча́ница пясочня́ *РДМ* -ні́ *Рмн* -няў́

- печь** печ *РДМ* -чы *Т* -ччу *Рмн* -чаў ◊ **голландская п., пёчка**
 груба *Р* -бы *Рмн* -баў, грубка *Р* -бкі *ДМ* -бцы *Рмн* -бак
 ◊ **ру́сская п.** хлёбная, варанная п.
- пивзаво́д** бровар *Р* -ру *М* -ры
- писа́ть** (письма) *несов.* лістава́ць **3 ас** -ту́е
- племя́нник** нябога *Р* -гі *ДМ* -гу *К* -жа нар., (со стороны сестры)
 сёстранец *Р* -нца *МК* -нцу
- по́вар** кúхар *Р* —ра *М* -ру
- поваре́нок** падкúхцік *Р* -ка *М* -ку
- повари́ха** кúхарка *Р* —ркі *ДМ* -рцы
- повелі́тель** уладар, валадар *Р* -ра *Р* -ру́
- повелі́тельница** уладарыня, валадарыня *РДМ* -ні, *Рмн* -нь
- повествова́ние** аповед *Р* -ду *М* -дзе
- пода́рок** (от крестных крестнику) валачонае *как прил.*
- подверга́ть** паддава́ць **3 ас** -дае́ **2 мн** -даяце́ ◊ **п. ана́лізу**
 паддава́ць ана́лізу
- подверга́ться** *несов.* падляга́ць **3 ас** -ае́
- подвергну́ться** *сов.* падле́гчы **1 ас** -ля́гу **3 ас** -ля́жа, *пр.вр.*
 падле́г ж.р. -ле́гла *мн* -леглі
- подви́жник** рупліўца, дбайца *Р* -цы *ДМ* -цу *Рмн* -цаў
- подви́жница** руплівіца, дбайніца *РДМ* -цы *Рмн* -ц
- подде́рживающий** падтрыма́льны ◊ **подде́рживающие**
меропри́ятия падтрыма́льныя за́хады
- позо́реть** *несов.* запачосва́ць **3 ас** -ае́
- позо́ряться** *несов.* запасочва́цца **2 ас** -аешся [-сьс-]
3 ас -аецца
- позо́ре́ние** запасочанне, (*процесс*) запасочванне [-ньн-] *Р* -ння
М -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў
- подоко́нник** падвако́нне [-ньн-] *Р* -ння *М* -нні *мн* -нні
Рмн -нняў
- подтя́жки** (для брюк) шлёйкі *только мн.* *Р* шлёе́к
- по́езд** цягнік *Р* -ка́ *ДМ* -ку́
- позапро́шлый: в позапрошлом году** залета́сь, пазалета́сь
- пока́зчик** пака́знік [-зьн-] *РМ* -ка
- по́лдник** падвячорак *РМ* -рку
- по́лднича́ть** *несов.* падвячоркава́ць **3 ас** -куе́

- полицейский** *суц.* паліцыянт *P* -та *M* -ту
- полк** *истор.* гуф *P* -фу
- положение** 1. становішча. 2. *юрид. норма; (документ)*
палажэнне [-нън-] *P* -ння *M* -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў
- помещик** *истор.* пан *P* -на *M* -ну *мн* -ны *Рмн* -ноў
- помочи** *только мн.* шлэйкі *P* -ёек
- понос** *разг.* мыт *P* -ту *M* мыце. Гарэцкі, *груб.* дрбыля [-сьл-]
РДМ -лі, срачка *P* -чкі *ДМ* -чцы [-ццы]
- понятие** панятак *РМ* -ткү
- порожное** цестка *P* -ка *M* -ку *мн* -кі *Рмн* -каў, (с кремом)
крэмаўка *P* -аўкі *ДМ* -аўцы *Рмн* -авак
- поросший** зарослы
- портачить** *несов. разг.* партоліць 3 *ас* =
- портняжный: портняжная мастерская** краўцоўня *РДМ* -ні
T -няю *P* -няў
- портё** (*мужчина*) адзвёрнік [-дзъв-] *P* -ка *M* -ку, адзвёрны
[-дзъв-]; (*женщина*) адзвёрніца [-дзъв-] *РДМ* -цы *Рмн* -ц,
адзвёрная [-дзъв-]
- поручень** паручына *P* -ны *M* -не *Рмн* -н(аў), парэнча *РДМ* -чы
Рмн -чаў
- посетитель** наведнік *P* -ка *M* -ку, візітант *P* -та *M* -ту
- последствие** 1. наступства *P* -ва *M* -ве *мн* -вы *Рмн* -ваў; вынік
M -ку. 2. спараджэнне [-нън-] *P* -ння *M* -нні *мн* -нні
Рмн -нняў
- посол** амбасадар *P* -ра *МК* -ру, пасол *P* -сла *M* -слу
- посольство** амбасада *P* -ды *ДМ* -дзе *Рмн* -даў/-д, пасольства
P -ва *мн* -вы *Рмн* -ваў
- посредник** пасярэднік *P* -ка *M* -ку
- пост: зимний п.** піліпаўка *P* -ўкі *ДМ* -ўцы *нар.*
- постробить** *воен. сов.* спыхтаваць 3 *ас* -тўе
- построби́ться** *воен. сов.* спыхтавацца 2 *ас* -тўешся [-сьс-] 3
ас -тўецца
- потаскүха** прасталытка *P* -ткі *ДМ* -тцы [-цц-] *Рмн* -так
- пóходя** між іншага [йі-]
- почитаемый** шанаваны
- пошлина** мьта *P* -та *M* мьце *мн* мьты *Рмн* -таў

- пóшлость** плюгкасць [-хк-сьць] *РДМ* -ці *Рмн* -цяў
- пóшлый** плюгкі [-хк-]
- пра́вить** ‘властвовать’ *несов.* уладарыць **3 ас** =, валадарыць
3 ас = панавáць **3 ас** пану́е, (*королевством*) каралява́ць
3 ас -лю́е, (*царством*) царавáць **3 ас** -ру́е
- правлéние** уладáранне, валадáранне, панавáнне, (*королевское*)
каралява́нне, (*царское*) царавáнне [-нън-] *Р* -ння *М* -нні
- правовéд** праўнік *Р* -ка *М* -ку
- пра́здный**: **п. зевáка** пуштацікавец *Р* -аўца *М* -аўцу
- прэбывáние** **1.** побыт *Р* -ьту *М* -ьце; перабывáнне [-нън-]
Р -ння *М* -нні; быццё [-цьц-] *Р* -цця *М* -цці. **2.** жытлава́нне
[-нън-] *Р* -ння *М* -нні. НН. 1996. №18(56). 22 ліпеня. С. 4. Сл.
ніз. А. 1.8. ... за гады **жытлава́ньня** на лецішчы...
- превосхо́дительство** эксцэпленцыя *РДМ* -ьі [-ый]
- превосхо́дно** fáйна, *сравн. степ.* fáйнэй, *превосх. степ.*
найфáйнэй
- превосхо́дный** fáйны, *сравн. степ.* fáйнэйшы, *превосх. степ.*
найфáйнэйшы
- превѣ́ше всего́** вышэй за ўсё, па-над усім, па-над усё
- предводі́тельствова́ть** (в дворянском собрании) *несов. истор.*
маршалкава́ць **3 ас** -кўе
- предотврати́ть** (что) *сов.* перадухіліць (*што*) **3 ас** -хіліць
- председáтельствова́ть** *несов.* старшынява́ць **3 ас** -нёе, *истор.*
маршалкава́ць **3 ас** -кўе
- предъяви́ть** *сов.* паказа́ць **3 ас** -кажа, прадеманстрава́ць
3 ас -ру́е; пада́ць **1 ас** -да́м **2 ас** -дасі́ **3 ас** -дасць [-сьць]
1 мн -дамо́ **2 мн** -дасце́ [-сьц-] **3 мн** -даду́ць; аказа́ць
3 ас -кажа; вы́ставиць **1 ас** -аўлю́ **3 ас** -авіць ◊ **предъяви́ть**
обвинéние в́ыставиць абвінава́чанне
- предъявля́ть** *несов.* паказва́ць **3 ас** -ае, дэманстрава́ць
3 ас -ру́е; падава́ць **1 ас** -да́м **2 ас** -дасі́ **3 ас** -дасць [-сьць]
1 мн -дамо́ **2 мн** -дасце́ [-сьц-] **3 мн** -даду́ць; аказа́ць
3 ас -кажа; вы́ставиць **1 ас** -аўлю́ **3 ас** -авіць ◊ **предъяви́ть**
обвинéние в́ыставиць абвінава́чанне

преображэ́ние 1. ператварэ́нне; пераўтварэ́нне [-нън-] *P* -ння

M -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў. **2.** *религ.* перамяне́нне [-нън-]

P -ння *M* -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў

преображэ́нский: Преображэ́нская цэ́рковь царкв́а

Перамяне́ння

преосвяще́нство эксцэленцыя *РДМ* -ыі

прэ́сны́й: прэ́сная вода́ салодкая вада́ *P* -ды *B* -ду́ *M* -дзе́

претенде́нт спаборнік, спашука́льнік *P* -ка *M* -ку ! *не пута́ць с*

бел. спакуша́льнік = *рас.* иску́ситель

прі́тча пры́шавесць [-сьць] *РДМ* -ці *Рмн* -цяў

прибе́днѧ́ться *несов.* убажа́цца **2 ас** -аешся [-сьс-] **3 ас** -аецца

прыве́т *междом.* прывіта́нне, віта́ю, віта́ем

прыве́тствие віта́нне, прывіта́нне, павіта́нне [-нън-] *P* -ння

M -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў

прыворо́т прырабле́нне [-нън-] *P* -ння *M* -нні

прыворо́тны́й 1) (*находящийся у ворот*) прыбра́мны,

прываро́тны. **2)** (*служащий для привотора*) прыробны,

любі́зны ◊ **прыворо́тное зэ́лье** любі́знік [-зьн-] *PM* -ку

прывра́тнік (*у дверей*) адзвэ́рнік [-дзэв-] *P* -ка *M* -ку, адзвэ́рны

[-дзэв-]; (*у ворот*) бра́мнік *P* -ка *M* -ку

прывра́тніца (*у дверей*) адзвэ́рніца *РДМ* -цы *Рмн* -ц,

адзвэ́рная; (*у ворот*) бра́мніца *РДМ* -цы *Рмн* -ц

прид্রেма́ть *сов.* замгну́ць **3 ас** -не́ **2 мн** -няце́

прид্রেмену́ть *сов.* замгну́ць **3 ас** -не́ **2 мн** -няце́

пріе́м 1. прыня́цце [-цьц-] *P* -цця *M* -цці *мн* -цці *Рмн* -ццяў; **2.**

(*аудиенция - еще*) прыймо́ *P* -ма́ *M* -ме́ *мн* пры́ймы

Рмн -маў, аўдые́нцыя *РДМ* -ыі [-ыйі-] *Рмн* -ыяў

пріе́мная (комната) *сущ.* прыймо́вы пакой *P* -ою *M* -оі [-ойі]

прізвѧ́ние пакліканне [-нън-] *P* -ння *M* -нні *мн* -нні *Рмн* -нняў

◊ **свяще́нническое п.** свята́рскае п., (*католич.* - *еще*)

капла́нскае п.

прызна́ться (в чем) *сов.* прызна́цца (*у чым, да чаго*) **2 ас** -аешся

[-сьс-] **3 ас** -аецца

прыко́л *жарг.* прышпі́л *P* -лу ◊ **по прыко́лу** дзеля прышпі́лу

прыко́льна *жарг.* прышпі́льна

- прико́льный** жарг. прышпільны
- приоткрыва́ть** несов. прачыняць 3 ас -яе
- приоткрыва́ться** несов. прачыняць 3 ас -яецца
- приоткры́ть** сов. прачыніць 3 ас -чыніць
- приоткры́ться** сов. прачыніцца 3 ас -чыніцца
- присо́бка** прысмочка Р -чкі ДМ -чцы [-ццы] РМН -чак
- приста́нице** асэдак РМ -дку
- прихо́жая** (комната) сущ. вітальня РДМ -ні РМН -няў
- проголода́вшийся** сов. згаладнёлы
- проголода́ться** сов. згаладнёць 3 ас -ёе
- продавец 1.** (наемный работник) прадавач Р -ча М -чў К -чу
 ◇ п. **книг** кнігáр Р -ра М -рэ К -ру ◇ п. **запрещенных к.**
 кніганоша Р -шы ДМ -шу РМН -шаў. 2. (фирма) прадавец
 Р -аўца М -аўцў
- продащи́ца** прадавачка Р -чкі ДМ -чцы [-щц-] РМН -чак ◇ п.
книг кнігáрка Р -ркі ДМ -рцы РМН -рак ◇ п. **запрещенных к.**
 кніганоша РДМ -шы РМН -ш
- продолжа́ющийся:** **продолжа́ющееся издание** серыйнае
 выданне
- продукт: продукты пита́ния** ежа *только ед.* РДМ ёжы, ёміна
 Р -ны, харч Р -чу М -чы, харчаванне [-нён-] Р -ння М -нні
- проездной** (билет) сущ. праэзны
- проём** выйма Р -мы РМН -маў, виймо Р -ма МН выймы
 РМН -маў
- произноси́мый** прич. вымаўляны
- пройдо́ха** прайдзісвёт [-св-] Р -эта М -эту/-эце
- прока́т** (услуга) пазычанне [-нён-] Р -ння М -нні ◇ **пункт**
прока́та пазычальня РДМ -ні РМН -няў ◇ **брать на п. несов.**
 пазычаць 3 ас -ае, браць у пазычальні ◇ **взять на п. сов.**
 пазычыць 3 ас =, узяць у пазычальні
- проли́в** сущ. геогр. пратока Р -окі ДМ -оцы РМН -окаў
- простегу́ющий** пратэстовец Р -оўца М -оўцу
- протестный** пратэставы ◇ **протестные настроения** пратэставыя
 настроі [-ойі]
- протяже́ние** цягласць [-сьць] РДМ -сці ◇ **на протяжении** цягам,
 на працягу

проходзімец прайдзісвёт [-сыв-] *P* -эта *M* -эту/-эце
прохожый *сущ.* мінак *P* -ка *M* -кў
процэнт адсотак *P* -тка *M* -тку *P**МН* -ткаў
прошлы́й: в прошлом году лётась
прямо проста, наўпрост
прямой просты, наўпроставы **♦ п. эфир:** наўпроставы, жывы
 эфір *P* -ру *M* -ры
пугало пўдзіла *P* -ла *M* -лу
пуга́ть *несов.* 1. палохаць **3 ас** -ае, лякаць **3 ас** -ае, пужаць
 3 -ае. 2. (полошыць, *напр.* ворон) пўдзіць **1 ас** пужу
 3 ас -дзіць 2. (страцать) страшыць **3 ас** =, застрашваць
 3 ас -ае
пуга́ться *несов.* лякацца **2 ас** -аешся [-сыв-] **3 ас** -аецца
пугливы́й палахлівы, пужлівы, пудлівы, ляклівы
пурé пурэ **♦ картофельное п.** таўканіца *P* -цы, таўпéня
РДМ -ні, камбы *только мн.* *P* -моў, (запеченное) камяк *P* -ка
M -кў
развэдка вўвед *P* -ду *M* -дзе, вўведка *P* -дкі *ДМ* -дцы
развэдчик вўвэднік *P* -ка *МК* -ку
развэдчица вўвэдніца *РДМ* -цы *РМН* -ц
развивающий развіццёвы [-зв-цыц-]
раздевалка апранальня *РДМ* -ні *РМН* -няў
размазня уломак *P* -мка *M* -мку, вўскрабак *P* -бка *M* -бку
размещаться *несов.* мясціцца [-сыв-] **1 ас** мяшчўся **2 ас**
 мэсцішся [-сыв-] **3 ас** -іцца
размóкший размяклы
распина́ть *несов.* укрыжоўваць **3 ас** -ае
распіска ‘подтверждение получения, возврата паквітаванне
 [-нўн-] *P* -ння *M* -нні *МН* -нні *РМН* -нняў
распространéние 1. распаўсўд *P* -ду *M* -дзе. 2. пашырэнне,
 шўбранне [-нўн-] *P* -ня, *M* -ні
распространéнный распаўсўджаны; пашўбраны
распространитель распаўсўднік, пашыральнік *P* -ка *M* -ку
распятие укрыжаванне [-нўн-] *P* -ння *M* -нні *МН* -нні
РМН -нняў

- распяць** *несов.* укрыжаваць **3** ас -ўе
- расстраіваць** (огорчаць) смуціць **1** ас -учу **3** ас -ўціць
- расстраівацца** 'огорчацца' *несов.* смуціцца **1** ас -учуся
2 ас -ўцішся [-ссь-] **3** ас -ўціцца
- ревноваць** зайздраваць **3** ас -руе
- рэзка** рэзь *РДМ* -зі
- Рейтэрс** Ройтэрз *Р* -зу *М* -зе
- ровэсник** раўналётак *Р* -тка *МК* -тку, раўнагодак *Р* -дка
МК -дку, (с *одного года* - *еще*) адналётак *Р* -тка *МК* -тку,
аднагодак *Р* -дка *МК* -дку
- родной, родимый дом** котлішча *Р* -ча *М* -чы *мн* -чы *Рмн* -чаў
- Рождество** (Хрыстова) *правосл.* Раство (Хрыстова) *Р* -ва *М* -вэ,
католич. Божае Нараджэнне [-нн-] *Р* -ння *М* -нні, *нар.*
календ. Каляды *Рмн* -даў, Каляда *Р* -дзі *М* -дзэ, Батлэі
[-ейі] *Р* -еяў
- розыск** вьшпук *РМ* -ку
- россиянин** расяянін *Р* -на *мн* -ны *Р* -наў
- россиянка** расяянка *Р* -нкі *ДМ* -нцы *Рмн* -нак
- роцца** гай *Р* гаю *М* гаі [-айі] *Рмн* гаёў
- русская** *сущ.* расейка *Р* -сейкі *ДМ* -сейцы *Рмн* -сеек
- русские** *сущ. истор. нар.* маскалі *Рмн* -лёў, маскальства *Р* -ва
М -ве
- русский** *прил.* расейскі, ругат. маскальскі, кацапскі
- русский** *сущ.* расеец *Р* -сейца *М* -сейцу *мн* -сейцы, ругат.
маскаль *Р* -ля *МК* -лю *Рмн* -лёў, кацап *Р* -па *М* -пу/-пе
- русский: русская печ** хлёбная, варэнная печ
- рыночный** рынкавы
- рэчка 1.** (дверная) клямка *Р* -мкі *ДМ* -мцы *Рмн* -мак. **2.** (для
письма) асв'дка *Р* -дкі *ДМ* -дцы *Рмн* -дак. **3.** (лопаты,
сковороды и подобн.) чэран *Р* -а *М* -не, ас'дка, тронак
Р -нка *М* -нку *Рмн* -нкаў. **4.** (мясорубки, кофемолки и
подобн.) млён *Р* -на
- рюкзак** заплэчнік *Р* -ка *М* -ку
- ряженые** (на Рождество) калядоўнікі, каляднікі *ед* калядоўнік,
каляднік *Р* -ка *МК* -ку; (на Пасху) валачобнікі *ед*
валачобнік *Р* -ка *МК* -ку

сад: зоологі́ческий с. жывёльнік *PM* -ку
сва́стика *только ед.* ярга *P* яргі *DM* ярзэ
свёргну́ть сов. зрынуць *З ас* -не
сверже́ние зрынáнне [-нън-] *P* -ння *M* -нні *MH* -нні *PMH* -нняў
сві́нка (болезнь) заву́шніца *РДМ* -цы
Свято-: Свято-Нико́льская це́рковь царкв́а святога [сѡв-]
 Мікала́я, **Свято-Преображенская ц. ц.** (Святога)
 Перамяне́ння [-нън-]
свяще́нник святáр [сѡв-] *P* -ра́ *M* -рэ \diamond **с.-женщи́на** святáрыня
 [сѡв-] *P* -ні *PMH*. -нь
свяще́нничество *сборн.* святáрства *P* -ва *M* -ве
свяще́нничество святáрства [сѡв-] *P* -ва
священноде́йствовать святáрыць [сѡв-] *З ас* =, перен. чарава́ць
З ас -ру́е
священнослужі́тель святáр [сѡв-] *P* -ра́ *M* -ру́; (яшчэ) *католич.*
 ксе́ндз *P* ксяндза́ *MH*. ксяндзы́; *униатск.* па́рох *P* -ха *M* -ху
свяще́нный святáрны, свѣ́тасны [сѡв-]
свяще́нство святáрства [сѡв-] *P* -ва
сдба́ мякота *P* -оты *DM* -оце
селезе́нка *анат.* касá *P* -сы *MH* косы́ *PMH* -саў/-с
сестри́чка сѣ́странка *P* -нкі *DM* -нцы́ *PMH* -нак. Нача. Т.
 Сяшці́лка. 2005. *Струбі́, сѣ́странка!*
сі́дя сѣ́дзячы
СИЗО арыштоўня *РДМ* -ні́ *PMH* -няў
ска́мья лава, (в помеще́нии - е́ще) э́дадь *P* -для́ *M* -длі́ \diamond **с.**
подсудимых ла́ва па́дсудных
сканво́рд шыхтава́нка *P* -нкі́ *DM* -нцы́ *PMH* -нак
скача́ть комп. сленг. спампава́ць *З ас* спампу́е
скве́рна гнюсь *РМД* -сі
скла́д магазы́н [г] *P* . -ну
слава́ богу дя́зкуй бо́гу
сле́жка соч *P* -чу́ *M* -чы
слезато́чывый слезаце́чны [сѡл-]
сливо́вка (напиток) сліва́нка [сѡл-] *P* -нкі́ *DM* -нцы́
сливовый сліва́ны [сѡл-]

- служанка 1.** чалядка *P* -дкі *ДМ* -дцы [-щцы] *Рмн* -дак. **2.**
пакаёўка *P* -ёўкі *ДМ* -ёўцы *Рмн* -ёвак
- служашый** службовец *P* -оўца *M* -оўцу
- смежить:** с. **глаза, веки** замгнуць
- СМИ** мёдыя *РДМ* -дыі [-ыйі] *мн* -дыі *Рмн* -ыяў
- собака** *комп. слэнг.* слімак [сьл-] *P* -ка *M* -ку
- собачка** *комп. слэнг.* слімак [сьл-] *P* -ка *M* -ку
- собеседование** суразмоўе, сумоўе *P* -ўя *M* -ўі [ўйі] *мн* -ўі
Рмн -ўяў
- собрание:** с. **книг** кнігазбор *P* -ру *M* -ры \diamond с. **сочинений** збор твораў
- совет 1.** (*орган*) рада *P* -ды *ДМ* -дзе *Рмн* -даў; савет *P* -ту *M* -це
(*толькі ў назвах савецкіх і постсавецкіх інстытуцыяў*)
 \diamond **государственный с.** дзяржаўная рада, *истор.* (*в ВКЛ*)
паны-рада *P* паноў-рады \diamond **научныйс.** навуковая рада
 \diamond **Совет Безопасности ООН** Рада Бяспэкі [-сьп-] ААН
 \diamond **Совет Безопасности Беларуси** Савёт Бяспэкі [-сьп-]
Беларусі \diamond **Совет Европы** Рада Еўропы \diamond **Совет Министров**
РБ Савёт Міністраў РБ. **2.** 'рэкамендацыя' парада, рада
- соискатель** спаборнік *P* -ка *M* -ку
- соискатель** спашукальнік *P* -ка *M* -ку. Роднае слова (Мн.).
№4(208). Красавік. У звестках пра аўтараў. ! *не путать с бел.* спакушальнік = *рас.* іскусітель
- солдат:** с. **российской армии** *истор.* маскаль *P* -ля *M* -лёў
Рмн -лёў
- солдатский** (в отношении русской армии) *истор.* маскальскі
- сомневаться** сумнявацца **1 ас** -няюся **2 ас** -няёся [-сьс-] **3 ас** -няёцца **1 мн** -няёмся **2 мн** -няёцца
- сомнительный** сумнёўны ! *не путать с бел.* сумнёўлівы = *рас.* мнітельный
- соперник** спадушнік (*преимущественно в спорте*), супэрнік
P -ка *M* -ку
- соплячка** смаркачка *P* -чки *ДМ* -чцы [-щц-] *Рмн* -чак
- сосна** хвоя *РДМ* -оі [-ойі] *Рмн* -ояў/-ой, сасна *P* -ны *Рмн* соснаў
(*отдельное дерево - еще*) хваіна [-айі-] *P* -ны *Рмн* -наў/-н

- сасно́вы** хваёвы, сасновы \diamond **с. лес** бор *P*-ру *M* бары́, хвойнік, сасоннік [-нън-] *только ед. РМ* -ку
- сосо́к** смочка *P* -чкі *ДМ* -чцы [-щцы] *РМН* -чак, сысок *P* -скá *M* -ску́
- сочэ́льнiк** *нар. календ.* кушця [-щцы-]
- сою́з** звяз [зъв-] *P* -зу, задзіночанне [-нън-] *P* -ння *РМн* -нняў, злучнасць, лучнасць [-сьць] *РДМ* -спі *РМн* -сцяў, злуч *РДМ* -чы *РМн* -чаў \diamond **Советский С.** Савецкі Саюз \diamond **Европейский С. (ЕС)** Еўрапейскі Звяз (ЕЗ)
- сою́зник** супольнік *P* -ка *M* -ку
- спáльня** спачывáльня *РДМ* -ні *РМн* -няў
- Спас** *религ.* Збаўца *P* -цы *МК* -цу \diamond **Спáсская цэ́рковь** царквá
Збаўцы \diamond **Спасская башня** (в *Москве*) Спáсская вежа
- специáли́ст** адмысловец *P* -оўца *M* -оўцу
- специáльно** наўмýсна, сумысля́ [-сьл-]; адмыслова
- спíкер** *гiст.* маршáлак *P* -лка *МК* -лку
- спорти́вный** спартовы
- спортсме́н** спартовец *P* -оўца *M* -оўцу
- спортсме́нка** спартоўка *P* -оўкі *ДМ* -оўцы *РМн* -овак
- средневеко́вый** сярэднявэчны
- средневеко́вые** сярэднявэчча *P* -ча *M* -чы
- ставши́й бли́зким** ужо блізкі
- станови́ться** *несов.* рабіцца **1 ас** -блюся **2 ас** робішся [-сьс-] **3 ас** робіцца, ставáцца **1 ас** -аюся **2 ас** -аёшся [-сьс-] **3 ас** -аёцца **3 мн** -аяцеся
- стари́кашка** *пренебр./шутл.* астáрак, падстáрак *P* -рка *M* -рку *РМн* -ркаў
- стáрушэ́нция** *пренебр./шутл.* астáрак *P* -рка *M* -рку *РМн* -ркаў.
- стáршинствова́ть** *несов.* старшынява́ць **3 ас** -нюе
- стира́ть** (белье) праць **1 ас** пярú **3 ас** пярэ́ **2 мн** пераце́, перыць **1 ас** пэру́ **3 ас** перыць **2 мн** перыце, мыць **1 ас** мбы́ **3 ас** мбы́е
- сто́лб** (в *ограде*) шу́ла *P* -ла *M* -ле *мн* -лы *РМн* -лаў
- столе́шница** стальні́ца *РДМ* -цы *РМн* -ц(аў)
- столе́шница** стальні́ца *РДМ* -цы *РМн* -цаў/-ц ! *также бел.*
стальні́ца = *бел.* шуфля́да = *рас.* ящик стола́
- сто́лик** сталок *P* -лка́ *M* -лку́ *мн* -лкі

- столо́вая** *суш.* **1.** (общественная) сталоўка *P* -оўкі *ДМ* -оўцы
Рмн -овак. **2.** (комната) сталоўня *РДМ* -ні *Рмн* -няў
- сто́я** *сто́ячы*
- стойка́** *стоішча* [-ойі-] *P* -ча *M* -чы *Рмн* -чаў
- стра́ніца** *бачына* *P* -ны *M* -не *Рмн* -наў/-н
- стра́стный** **1.** жа́рсны, жа́рслівы [-сьл-], па́лкі \diamond **стра́стное**
жа́ла́ние *корць* *РДМ* -ці *Рмн* -яў, жа́рснае, па́лкае жада́нне.
2. паку́тны, паку́тлівы
- страсть** **1.** (*эмоциональное возбуждение*) жа́рсць, я́трасць
[-сьць] *РДМ* -ці *Рмн* -цяў. **2.** (*страдание*) паку́та *P* -ы
Рмн -т(аў) \diamond **страсти** (**Христовы**) **по Матфею** (**Христовы**)
паку́ты паводле Маце́я
- стре́льбище** *стральбоўня* *РДМ* -ні *Рмн* -няў
- стро́бить** *воен. несов.* шыхтава́ць **3** *ас* -ту́е
- стро́биться** *воен. несов.* шыхтава́цца **2** *ас* -ту́ешся [-сьс-]
3 *ас* -ту́ецца
- строй** шыхт *P* -хту *M* -хце́
- стра́пать** *несов. перех. разг.* **1.** (*готовить пищу*) гатава́ць
3 *ас* -ту́е. **2.** *перен. (создавать что-л. наскоро, кое-как, небрежно)* ма́дзіць
- страпу́ха** (*кухарка*) ку́хта *P* -ты *ДМ* -це
- стул** *крэсла* *P* -сла *M* -сле [-сьл-] *мн* -слы *Рмн* -слаў
- стул** *мед. эвф.* надвора́к *РМ* -рку
- су́мка** *кайстра* *РДМ* -ры *Рмн* -раў, *торба* *P* -бы *M* -бе *Рмн* -баў
- суп** *нар.* ра́дкае *как суш.*, *шчалакі* *только мн.* *P* -коў
- суста́в** *суглом* *P* -ма *M* -ме
- су́тки** *только мн.* со́дні *Рмн* -няў ! *бел.* су́ткі = *рас.* *отхожее*
место
- табу́рэтка** *услон* *P* -на *M* -не
- таве́рна** *страўня* *РДМ* -ні *Рмн* -няў
- тамада́** (*особенно на свадьбе*) ма́рша́лак *P* -лка *M* -лку \diamond **быть**
тамадой *несов.* ма́ршалкава́ць **3** *ас* -ку́е
- танцо́вщик** *танцаўнік* *P* -ка́ *M* -ку́
- танцо́р** *танцаўнік* *P* -ка *M* -ку
- та́я** (*от таять*) та́ячы
- та́ясь** то́ячыся

теку́щий: в **текщем** году сёлета
тира́ж накла́д *P* -ду *M* -дзе
тиражи́ровать *несов.* мно́жыць **3 ас** =
то е́сть разг. то бок
торг це́ста *P* -ста *M* -сце [-сьц-] *мн* -ты *Рмн* -таў
тоя́ (от **тоить**) тоячы
тра́нспортный тра́нспартавы
трембѝта муз. сурма́ *P* -мѝ *Рмн* сурмаў
трембѝтчик муз. сурма́ч *P* -ча́ *M* -чў
тротуа́р ходнік *PM* -ку
увековѝчить *сов.* увѝчніць **3 ас** =
углово́й *спорт.* кўтні
угна́ть *сов.* сагна́ць **3 ас** згоніць
угон згон *P* -ну
угона́ть *несов.* зганя́ць **3 ас.** -яе
уда́рник муз. бубна́ч *P* -ча́ *M* -чў
уда́рные *сущ.* муз. *мн.* бубны́ *Рмн* -наў
ударя́ть *несов.* би́ць **3 ас** б'е́ **2 мн** б'яце́, тнуць **3 ас** тне́ **2 мн**
 тняце́
удовлетворѝн (чем) здаволены (з чаго) ◊ **председа́тель был у.**
результатами встре́чи старшыня́ быў здаволены з вынікаў
 сустрѝчы
удовлетворѝнность (чем) задаволенасць [-сьць] *РДМ* -ці (з чаго)
удовлетворѝтельно здавальня́льна
удовлетворѝтельный здавальня́льна
ужин вяча́ра *РДМ* -ры
упива́ться *несов.* усаладжа́цца **2 ас** -аешся [-сьс-] **3 ас** -аецца
упоѝние усалоджанне [-ньн-] *P* -ння *M* -ннѝ *мн* -ннѝ *Рмн* -нняў
управляѝмый кірава́ны
управляѝющий кіроўны
управляѝющий *сущ.* кіраўнічы; (имением) аканом *P* -ма *M* -му
K -ме
уса́дба аседак *PM* -дку
уси́ливающий узмацня́льны

успэние *религ., поэт.* спачын *P* -ну ◊ **цэрковь Успэния**
Богоматэри (Богорóдицы) царквá Спачыну Маці Божае
устанóвочный усталява́льны ◊ **устанóвочное устройство**
 усталява́льная прыла́да
усыпа́льница пахава́льня *P* -ні
усыпа́льница пахава́льня *РДМ* -ні *Рмн* -няў
уто́йв утаішы [-айі-]
утя́тница сага́н *P* -на́ *P* -не́
уче́ный I *сущ.* навуковец *P* -оўца *M* -оўцу
уче́ный II *прилаг.* навуковы ◊ **у. сове́т** навуковая ра́да
уще́лье страмні́на *P* -ны *M* -не *Рмн* -наў/-н
фальшывомо́нэтчик фальшы́вамане́тнік *P* -ка *МК* -ку
фарфо́р парцаля́на *P* -ны
фарфо́ровый парцаля́навы
фе́нечка *разг.* апáска *P* -скі́ *ДМ* -сцы́ *Рмн* -сак
фе́нечка *сленг.* апáска, апая́ска *P* -скі́ *ДМ* -сцы́ *Рмн* -сак
филе́ любі́вае (мяса)
филе́йный любі́вы ◊ филейная част’ любі́вае *как сущ.*
фы́ркать чмы́хаць *З адз.* чмы́ша
харче́вня страў́ня *РДМ* -ні́ *Рмн* -няў
хво́йные *ботан.* хваёвыя
холоди́ льник холадня, лядоў́ня *РДМ* -ні́ *Рмн* -няў ! *еще бел.*
 лядоў́ня = *рас.* морози́льник
храм свята́ня [сьв-] *РДМ* -ні́ *Рмн* -няў/-нь, бажні́ца *РДМ* -цы
Рмн -цаў/-ц ◊ **Х. Грóба Госпа́дня** Свята́ня Дамаві́ны
 Гаспа́дняе
хрущ *зоол.* хрушч *P* -ча́ *M* -чы́, маёвік *P* -ка *M* -ку
цели́тельный ле́кавальны
цель: с **целью** дзе́ля (*чаго*), каб (*што*), з мэ́таю
цифэрблáт падстра́лак *P* -лка́ *M* -лку
ча́вкать цма́каць *З ас* -ае
чай гарба́та *P* -а́ты *ДМ* -а́це ◊ **зелены́ ч.** зялёная гарба́та
 ◊ **черны́ ч.** чорная гарба́та ◊ **травяно́й ч.** зёлкі *только мн*
P -лак
ча́йка (штўшка-)марты́н *P* -на́ *M* -не ! бел. ча́йка = *рас.* лóдка
чайна́я *сущ.* гарба́тня *РДМ* -ні́ *Рмн* -няў

- ча́стность** прыватнасць [-сьц-] *РДМ* -ці, прыватнае \diamond **в частности** сярод іншага [йі-], сярод іншых (*пра жывых*)
- черепа́ха** жолва *P* -вы *РМН* -ваў, жаўла *P* -лы *МН* жоўлы
РМН -лаў. *У.* Арлоў, Ластоўскі ды інш.
- черепа́ца** дахоўка *P* -ўкі *ДМ* -ўцы
- черни́ла** атрамант *P* -нту *M* -нце
- черт** чорт *P* -та *M* -ту = -це *МН* -ты *РМН* -тоў
- черте́жник** красьляр [-сьл-] *P* -ра *P* -ру́
- че́ртик** чарток *P* -тка *M* -ткú, чарцо́к *P* -ка *M* -кú
- че́ствовать** *несов.* ганаравáць **3** *ас* -ру́е
- чино́вник** (*позитивный контекст*) службовец *P* -оўца *M* -оўцу
- чино́вничество** чынавенства *P* -ва
- число́: пя́того числа** пятага дня
- член I** 1. (организации и подобн.) сябра *P* -ры агульн.р. *ДМ*
(мужчина) -ру, (женщина) -ры. **2.** (правительства и подобн.)
чалéц *P* -льця *M* -льцú
- член II** (половой) чéлес *P* -са *МН* -сы
- чти́во** чыта́нка *P* -нкі *ДМ* -нцы, чытво *P* -ва
- чува́к** сленг чала́н *P* -на́ *M* -ну́
- шага́ть** *несов.* крочыць **3** *ас* =
- шагну́ть** *сов.* сягну́ць **3** *ас* -не́ **2** *МН* -няце́
- швэйник** швач *P* -ча́ *M* -чу́ *РМН* -чоў
- швэйница** шва́чка *P* -чкі́ *ДМ* -чцы [-цц-] *РМН* -чак
- швэйный** шва́цкі \diamond **швэйное производство** швацкая
вытворчасць [-сьц-] *РДМ* -ці
- швейца́р** 'привратник' адзвэрнік [-дзэв-] *P* -ка *M* -ку, адзвэрны
- швец** **1.** 'портной' кравéц *P* -аўця́ *P* -аўцú; **2.** 'сапожник' шавéц
P шаўця́ *M* -цú
- швэя** шва́чка *P* -чкі́ *ДМ* -чцы [-цц-] *РМН* -чак
- Шенге́н** Шэ́нген *P* -ну
- шенге́нский** шэ́нгенскі \diamond **шенге́нская віза** шэ́нгенская віза
- шеф-по́вар** кúхмістар *P* -тра *M* -тру, (*женщина*) кúхмістры́ня
РДМ -ні́ *РМН* -нь
- штрафо́й** *спорт.* ка́рны
- шубка** футэ́рка *P* -ка *Д* -ку *РМН* -каў
- шуйца** 'левая рука́ архаич. лэвіца *РДМ.* -цы

шўпальце мацак Р -ка М -ку ! *еще бел. мацак = рас. крепьш*
экземпляр асобнік Р -ка М -ку
электричка электравік Р -ка М -ку
юрыдычески праўна
юрыдыческий праўны
юрыст праўнік Р -ка М -ку
ягодицы *только мн.* крумянкі Р -нкаў, пялюткі Р -так,
 пялюцце [-цыц-] *только ед.* Р -ця М -ці
ягодичный крумянкавы, пялюткавы
якорь котва Р -вы Р_{мн} -тваў, катвіга Р -ігі ДМ -ізе Р_{мн} -гаў/-г
 ◇ **поднять я.**! узняць [-зьн-] котву, катвігу
ярлык цэтлік Р -ка М -ку
ярлычок цэтлік Р -ка М -ку

ДЗЕЯСЛОВЫ З ЭЛЕМЕНТАМ -ІР-: РАСЕЙСКА-БЕЛАРУСКИ СЛОЎНІК

абаніраваць	абаніраваць
абсалютызіраваць	абсалютызавáць
абсорбіраваць	абсарбавáць
абстрагіравацца	абстрагавáцца
авансіраваць	авансавáць
автаматызіраваць	аўтаматызавáць
агітіраваць	агітаваць
агонізироваць	аганізаваць
адаптіраваць	адаптаваць
адміністріраваць	адміністраваць
адоптіраваць	адаптаваць
адсорбіраваць	адсарбавáць
акліматызіраваць	акліматызавáць
аккомпаніраваць	акампанавáць
аккумуляіраваць	акумуляваць
актывізіраваць	актывізаваць
актывіраваць	актываваць
актуалізіраваць	актуалізаваць
акцэнтаваць	акцэнтаваць
амерыканізіраваць	амерыканізаваць
амністіраваць	амніставаць
амортизіраваць	амартызаваць
ампутіраваць	ампутаваць
аналізіраваць	аналізаваць
ангажыраваць	ангажаваць
анестэзіраваць	анестэзаваць
анкетіраваць	анкетаваць

аннекси́ровать	анексава́ць
аннигили́ровать	анігілява́ць
анноти́ровать	анатава́ць
аннулі́ровать	анулява́ць
анонси́ровать	анансава́ць
апеллі́ровать	апелява́ць
аплоди́ровать	пляскаць (у ладкі)
апроби́ровать	1. ухваля́ць. 2. выпрабоўваць
аранжи́ровать	аранжырава́ць
аргументи́ровать	аргументава́ць
артикулі́ровать	артыкулява́ць
архаізі́ровать	архаізава́ць
ассенизі́ровать	асенізава́ць
ассимили́ровать	асімілява́ць
ассисти́ровать	асістава́ць
ассоци́ровать	асацыява́ць
асфальти́ровать	асфальтава́ць
атрофи́роваться	атрафава́цца
афиши́ровать	афішава́ць
аэри́ровать	аэрава́ць
бази́роваться	базава́цца
баланси́ровать	балансава́ць
баллоті́роваться	балатава́цца
бальзамі́ровать	бальзамава́ць
баррикади́роваться	барыкадава́цца
бетони́ровать	бетанава́ць
блоки́ровать	блакава́ць
бойкоти́ровать	байкатава́ць
большеви́зировать	большавізава́ць
бомбарди́ровать	бамбава́ць
брави́ровать	бравіраваць
брикеті́ровать	брыкетава́ць
брони́ровать	рэзервава́ць
букси́ровать	буксіраваць
бюрократизи́роваться	бюракратызава́цца

вакцыні́ровать	вакцынава́ць
вальсы́ровать	вальсавáць
вары́ровать	вар’ірава́ць
венгілі́ровать	вентылява́ць
вібры́ровать	вібрава́ць
визы́ровать	візава́ць
визіты́ровать	візітава́ць
вітамінізы́ровать	вітамінізава́ць
военізы́ровать	ваенізава́ць
вожы́ровать	ваяжава́ць
вуалі́ровать	вуалява́ць
вулканізы́ровать	вулканізава́ць
вульгарызы́ровать	вульгарызава́ць
газы́ровать	газірава́ць; <i>параўн.</i> газавáць
газифіцы́ровать	газіфікава́ць
галлюцыні́ровать	галюцынава́ць
галопа́ровать	галапава́ць
гальванізы́ровать	гальванізава́ць
гаранты́ровать	гарантава́ць
гармонізы́ровать	гарманізава́ць
гармоні́ровать	гарманіява́ць
гастролі́ровать	гастралява́ць
гектаграфі́ровать	гектаграфавáць
генералізы́ровать	генералізава́ць
генеры́ровать	генерава́ць
гербарызы́ровать	гербарызава́ць
германізы́ровать	германізава́ць
герметызы́ровать	герметызава́ць
героізы́ровать	гераізава́ць
гільютыні́ровать	гільятынава́ць
гіпертрофі́роваться	гіпертрафава́цца
гіпнотызы́ровать	гіпнатызава́ць
глазі́ровать	глазурава́ць
госпіталізы́ровать	шпіталізава́ць
гофры́ровать	гафрава́ць

гравировать	гравераваць
градуировать	градуяваць
гранулировать	грануляваць
грассировать	грасавачь
гримировать	грымераваць
группировать	групаваць
гуммировать	гумаваць
дати́ровать	датаваць
деба́тировать	дэбатаваць
дебю́тировать	дэбютаваць
девальвировать	дэвальваваць
дега́зировать	дэгазіраваць
дегенерировать	дэгенераваць
деградировать	дэградаваць
дегумми́ровать	дэгумаваць
дегустировать	дэгуставаць
дедуци́ровать	дэдукаваць
дезауви́ровать	дэзауяваць
дезактивировать	дэзактываваць
дезерти́ровать	дэзерціраваць
дезинсекти́ровать	дэзінсектаваць
дезинфици́ровать	дэзінфікаваць
дезинформировать	дэзінфармаваць
дезодори́ровать	дэзадараваць
дезориенти́ровать	дэзарыентаваць
декалькировать	дэкалькаваць
дека́тировать	дэкаціраваць
деквалифици́роваться	дэкваліфікавацца
деклами́ровать	дэкламаваць
декларировать	дэклараваць; <i>параўн.</i> дакляраваць 'абяцаць'
деклассироваться	дэкласавацца
декоди́ровать	дэкадаваць
декори́ровать	дэкараваць
декретировать	дэкрэтаваць

делегі́ровать	дэлегавáць
демаркі́ровать	дэмаркава́ць
демаскі́ровать	дэмаскава́ць
демакратызава́ць	дэмакратызавáць
деманстрава́ць	дэманстрава́ць
демантава́ць	дэмантава́ць
демпферава́ць	дэмпферава́ць
дэнацыяналізава́ць	дэнацыяналізавáць
дэнансавáць	дэнансавáць
дэпанірава́ць	дэпанірава́ць
дэталізава́ць	дэталізава́ць
дэтэрмінава́ць	дэтэрмінава́ць
дэтанава́ць	дэтанава́ць
дэфілява́ць	дэфілява́ць
дэфармава́ць	дэфармава́ць
дэшыфрава́ць	дэшыфрава́ць
дыягнастава́ць	дыягнастава́ць
дыпламава́ць	дыпламава́ць
дырыгава́ць	дырыгава́ць
дысгарманава́ць	дысгарманава́ць
дыскваліфікава́ць	дыскваліфікава́ць
дыскрэдытава́ць	дыскрэдытава́ць
дыскрымінава́ць	дыскрымінава́ць
дыскутава́ць	дыскутава́ць
и дискутава́ць	
дыслакава́ць	дыслакава́ць
дысанава́ць	дысанава́ць
дыстылява́ць	дыстылява́ць
дысцыплінава́ць	дысцыплінава́ць
дыферэнцыява́ць	дыферэнцыява́ць
дагматызава́ць	дагматызава́ць
дазава́ць	дазава́ць
дакументава́ць	дакументава́ць
дамінава́ць	дамінава́ць
дацірава́ць	дацірава́ць

драматизировать	драматызаваць
драпировать	драпіраваць
дренажировать	дрэнажаваць
и дренировать	
дрессировать	дрэсураваць
дублировать	дубляваць
европеизировать	еўрапеізаваць
жестикულიровать	жэстыкуляваць
жонглировать	жангляваць
жуировать	жуіраваць
зомбировать	замбаваць
зондировать	зандаваць
игнорировать	ігнараваць
идеализировать	ідэалізаваць
идентифицировать	ідэнтыфікаваць
изолировать	ізаляваць
иллюминировать	ілюмінаваць
иллюстрировать	ілюстраваць
имитировать	імітаваць
иммигрировать	іміграваць
иммунизировать	імунізаваць
импонировать	імпанаваць
импортировать	імпартаваць
импровизировать	імправізаваць
инвертировать	інвертаваць
инвестировать	інвеставаць
индивидуализировать	індывідуалізаваць
индустриализировать	індустрыялізаваць
инкассировать	інкасіраваць
инкорпорировать	інкарпараваць
инкриминировать	інкрымінаваць
инкрустировать	інкруставаць
инспектировать	інспектаваць
инспирировать	інспіраваць
инструктировать	інструктаваць

інструменті́ровать	інструментава́ць
інсцэні́ровать	інсцэні́зава́ць
інтэгрі́ровать	інтэ́грава́ць
інтэнсіфі́ровать	інтэнсі́фікава́ць
інтэрв’ю́ровать	інтэрв’ява́ць
інтэрні́ровать	інтэрнава́ць
інтэрполі́ровать	інтэрпа́лірава́ць; <i>параўн.</i> палява́ць
інтэрпреті́ровать	інтэрпрэ́тава́ць
інтоні́ровать	інтанава́ць
інфіці́ровать	інфі́кава́ць
інформі́ровать	інфармава́ць
іоніза́ровать	іані́зава́ць
іроніза́ровать	ірані́зава́ць
йоті́ровать	ё́тава́ць
калькулі́ровать	кальку́лява́ць
камуфлі́ровать	камуфля́ваць
каналіза́ровать	каналі́зава́ць
каноніза́ровать	канані́зава́ць
капіталіза́ровать	капі́талізава́ць
капітулі́ровать	капіту́лява́ць
картаграфі́ровать	карта́графава́ць
касі́ровать	касі́рава́ць; <i>параўн.</i> касавáць
кастрі́ровать	лягча́ць, паклада́ць <i>незак. трыв.</i> , в’блегча́ць <i>зак. трыв.</i>
каталіза́ровать	каталі́зава́ць
каталогіза́ровать	катала́гізава́ць
катапульта́роваться	катапу́льтава́цца
кваліфі́ровать	квалі́фікава́ць
квартиро́вать	кватарава́ць
класіфі́ровать	класі́фікава́ць
клоні́ровать	кланава́ць
коагулі́ровать	каагу́лява́ць
кодзі́ровать	кадава́ць
кодыфі́ровать	кады́фікава́ць
коллектывіза́ровать	калекты́візава́ць

коллекционировать	калекцыянава́ць
командировать	камандзірава́ць
комбинировать	камбінава́ць
комментировать	каментавáць
компенсировать	кампенсава́ць
компилировать	кампілява́ць
компостировать	касава́ць (квіток)
компрометировать	кампраметава́ць
конвейеризировать	канвеерызава́ць
конвертировать	канвертава́ць
конвоировать	канваірава́ць
конденсироваться	кандэнсавáцца
кондиционировать	кандыцыянава́ць
конкретизировать	канкрэтызава́ць
конкурировать	канкурава́ць
консервировать	кансервава́ць
консолидировать	кансалідава́ць
конспектировать	канспектава́ць
конспирировать	канспірава́ць
констатировать	канстатава́ць
конституировать	канстытуява́ць
конструировать	канструява́ць
консультировать	кансультава́ць
контрастировать	кантрастава́ць
контролировать	кантралява́ць
концентрироваться	канцэнтравáцца
концертировать	канцэртава́ць
кооперироваться	кааперава́цца
кооптировать	кааптава́ць
координировать	каардынава́ць
копировать	капіява́ць
корректировать	карэктава́ць
корреспондировать	карэспандава́ць
корригировать	карэктава́ць
коррумтировать	карумпава́ць

коті́роваться	каці́равацца
крэйсы́ровать	крэйсе́раваць
кремі́ровать	крэмі́раваць; <i>параўн.</i> крэмава́ць 'пацягваць, пакрываць крэмам'
культыві́ровать	культывава́ць
куры́ровать	куры́раваць
курсíровать	курсавáць
лаві́ровать	лаві́раваць
лакірова́ть	лакерава́ць (ад <i>лакер</i>)
латинізі́ровать	лаціні́заваць
легалізі́ровать	легалі́заваць
легітíміровать	легіты́маваць
ліді́ровать	лідэ́раваць (ад <i>лідэр</i>)
ліквідíровать	лікві́даваць
лімітíровать	лімі́таваць
літаграфі́ровать	літагра́фаваць
лоббі́ровать	лабія́ваць
логарифмі́ровать	лагары́тмаваць
локалізі́ровать	лакалі́заваць
локауті́ровать	лакаў́таваць
магнетізі́ровать	магнеты́заваць
макеті́ровать	макета́ваць
маневрíровать	манеў́раваць
маніпулі́ровать	маніпу́ляваць
маніфесті́ровать	маніфеста́ваць
манкі́ровать	не звярта́ць увагі, не шманáць; грэ́баваць, пагарджа́ць
маркірова́ть	маркера́ваць (ад <i>маркер</i>)
маршпірова́ть	марша́ваць
маскірова́ть	маскава́ць
масса́жы́ровать	масажа́ваць
масы́ровать	масажа́ваць
мастурбі́ровать	мастурба́ваць
матрыці́ровать	матры́цаваць
машынізі́ровать	машы́нізаваць

меблiровать	мэбляваць
менструiровать	менструяваць
металлiзiровать	металiзаваць
механiзiровать	механiзаваць
мигрiровать	мiграваць
микрофiльмировать	мiкрафiльмаваць
минiровать	мiнiраваць
мистифицировать	мiстыфiкаваць
моделiровать	мадэляваць
модернiзiровать	мадэрнiзаваць
модифицировать	мадыфiкаваць
модулировать	мадуляваць
монополизiровать	манапалiзаваць
монтiровать	мантажваць
моралiзiровать	маралiзаваць
мотивiровать	матываваць
мраморiровать	мармураваць
музичiровать	музичiраваць
мультиплицировать	мультиплiкаваць
мумифицировать	мумiфiкаваць
муниципалiзiровать	муницыпалiзаваць
муссiровать 1 (взбивать)	збiваць, пэниць
муссiровать 2 (раздувать)	мусiраваць
наркотизировать	наркатызаваць
национализировать	нацыяналiзаваць
нерви́ровать	нерваваць
нивели́ровать	нiвеляваць
никели́ровать	нiкеляваць
нокаутировать	накаўтаваць
нормировать	нармаваць
обмундировать	абмундзiраваць
объективировать	аб'ектывiзаваць
озонировать	азанаваць
окупировать	акупаваць
онани́ровать	ананiзаваць

опері́ровать	аперавáць
опломбі́ровать	апламбава́ць
опшо́ні́ровать	апаніраваць; <i>параўн.</i> апанава́ць
оріе́нтаваць	арыентава́ць
па́льпаваць	пальпава́ць
па́ніраваць	панірава́ць
параді́ровать	парадава́ць ‘удзельнічаць у парадзэ; <i>параўн.</i> пара́даваць ‘прынесці радасць’; <i>параўн.</i> парадзіраваць
паразі́таваць	паразітава́ць
парафі́наваць	парафінава́ць
парафа́ваць	парафава́ць
парашута́ваць	парашутава́ць
па́рыраваць	па́рыраваць; <i>параўн.</i> паравáць ‘вылучаць па́ру’ (напр., пра вараную бульбу)
парадзі́раваць	парадзірава́ць
па́рцэлява́ць	па́рцэлява́ць
па́шпартава́ць	па́шпартава́ць
па́ссы́раваць ⁵⁰	‘поддерживать при исполнении упражнений’ пасірава́ць; <i>параўн.</i> пасавáць ‘аддаваць пас (у гульні)’
па́транава́ць	па́транава́ць
па́трулява́ць	па́трулява́ць
па́рлюстрава́ць	па́рлюстрава́ць
па́рсаналізава́ць	па́рсаналізава́ць
па́рсаніфікава́ць	па́рсаніфікава́ць
па́рфаравáць	па́рфаравáць
па́гментава́ць	па́гментава́ць
па́кетава́ць	па́кетава́ць
па́латава́ць	па́латава́ць

⁵⁰ Часам гэты дзеяслоў блытаюць з *пассероваць* ‘обжаривать на масле’.

плани́ровать	планава́ць
пломби́ровать	пламбава́ць
позі́ровать	пазірава́ць
поли́ровать	палірава́ць
полонізі́ровать	паланізава́ць
популяри́зовать	папулярызава́ць
портрети́ровать	партрэтава́ць
постулі́ровать	пастулява́ць
поэти́зовать	паэтызава́ць
превали́ровать	прэвалява́ць
премі́ровать	прэміява́ць
препари́ровать	прэпарава́ць
провоци́ровать	правакава́ць
прогно́зировать	прагназава́ць
програ́мміровать	праграмава́ць
проекти́ровать	праектава́ць
прое́цировать	праекцыява́ць
прокла́мміровать	пракламава́ць
пролонгі́ровать	пралангава́ць
пропаганді́ровать	прапагандава́ць
прореа́гміровать	зрэагава́ць
протежі́ровать	пратэжава́ць
протезі́ровать	пратэзава́ць
профани́ровать	прафанава́ць
профи́лировать	прафілява́ць
пульверизи́ровать	пульверызава́ць
пульсі́ровать	пульсыва́ць
пункти́ровать	пункцірава́ць ‘праводзіць пункцір’; <i>параўн.</i> пунктава́ць ‘адзначаць пункты
радиофи́цировать	радыяфікава́ць
ради́ровать	радыява́ць
разблоки́ровать	разблакава́ць
разміні́ровать	размінірава́ць
райони́ровать	раянава́ць

ранжы́ровать	ранжырава́ць
рати́фіцаваць	ратыфікава́ць
рафі́наваць	рафінава́ць
раціана́лізаваць	рацыяналізава́ць
рэабіліта́ваць	рэабілітава́ць
реа́гаваць	рэагава́ць
рэванша́ваць	рэваншава́ць
рэвалюцыяні́заваць	рэвалюцыянізава́ць
рэгенері́ваць	рэгенерава́ць
рэгістра́ваць	рэгістрава́ць
рэгламенті́ваць	рэгламентава́ць
рэгрэсыва́ць	рэгрэсыва́ць
рэгу́ляваць	рэгулява́ць
рэда́гаваць	рэдагава́ць
рэду́каваць	рэдукава́ць
рэжысы́раваць	рэжысырава́ць
рэзерва́ваць	рэзервава́ць
рэзані́раваць	рэзанірава́ць
рэзюма́ваць	рэзюмава́ць
рэйді́раваць	рэйдава́ць
рэквізы́раваць	рэквізава́ць
рэкла́маваць	рэкламава́ць
рэкагна́сцыява́ць	рэкагнасцыява́ць
рэканстру́яваць	рэканструява́ць
рэкрута́ваць	рэкрутава́ць
рэманта́ваць	рэмантава́ць
рэпартры́яваць	рэпартрыява́ць
рэпета́ваць	рэпетава́ць
рэплі́каваць	рэплікава́ць
рэпрэзента́ваць	рэпрэзентава́ць
рэпрэсыва́ць	рэпрэсыва́ць
рэпраду́каваць	рэпрадукава́ць
рэстаўра́ваць	рэстаўрава́ць
адступáць, адступáцца	адступа́ць, адступа́цца
рэтрансла́ваць	рэтранслява́ць

ретушіровать	рѣтушаваць
реферировать	рѣфераваць
рефлектировать	рѣфлексаваць
реформировать	рѣфармаваць
рецензировать	рѣцэнзаваць
рокироваться	ракіравацца
романизировать	раманізаваць
романтизировать	рамантызаваць
русифицировать	русіфікаваць
саботировать	сабатаваць
сагитировать	загітаваць
саккомпанировать	закампаніяваць
сальдировать	сальдаваць
санировать	санацыяваць
санкционировать	санкцыя(на)ваць
сбалансировать	збалансаваць
сблокировать	зблакаваць
сгруппировать	згрупаваць
секвестрировать	секвестраваць
секуляризировать	секулярызаваць
сенсibiliзировать	сенсібілізаваць
сепарировать	сепараваць
сервировать	сервіраваць
сигнализировать	сігналізаваць
символизировать	сімвалізаваць
симпатизировать	сімпатызаваць
симулировать	сімуляваць
синтезировать	сінтэзаваць
синхронизировать	сінхранізаваць
систематизировать	сістэматызаваць
скандировать	скандаваць
складировать	складаваць
славянизировать	славянiзаваць
советизировать	саветызаваць
солидаризироваться	салідарызавацца

соліраваць	саліраваць
сортіраваць	сартаваць
соцыялізаваць	сацыялізаваць
спекуліраваць	спекуляваць
спецыялізавацца	спецыялізавацца
спецыфікаваць	спецыфікаваць
стабілізаваць	стабілізаваць
стажыявацца	стажыявацца
стандартызаваць	стандартызаваць
шклёграфіраваць	шклёграфіраваць
стэнаграфіраваць	стэнаграфіраваць
стэрэатыпаваць	стэрэатыпаваць
стымуляваць	стымуляваць
стратыфікаваць	стратыфікаваць
сублімавацца	сублімавацца
субсідіраваць	субсідіраваць
суміраваць	суміраваць; <i>параўн.</i> сумаваць
суфлераваць	суфлераваць
схематызаваць	схематызаваць
зымправізаваць	зымправізаваць
тарыфікаваць	тарыфікаваць
татуяваць	татуяваць
тэлеграфіраваць	тэлеграфіраваць
тэлефанізаваць	тэлефанізаваць
тэлефанаваць	тэлефанаваць
тэарэтызаваць	тэарэтызаваць
цэплафікаваць	цэплафікаваць
тэрмінаваць	тэрмінаваць
тэрасаваць	тэрасаваць
тэрарызаваць	тэрарызаваць
тыпізаваць	тыпізаваць
тыражаваць	тыражаваць
танізаваць	танізаваць
танаваць	танаваць
тарпедаваць	тарпедаваць

торшоні́ровать	адці́скаць
травмі́ровать	траўмава́ць
транскрыбі́ровать	транскры́баваць
транслі́ровать	транслява́ць
транслі́ровать	транслі́таваць
транспарті́ровать	транспартава́ць
трансформі́ровать	трансфармава́ць
трэні́ровать	трэнава́ць
трэпані́ровать	трэпанава́ць
трэ́гіровать	трэ́таваць
тушы́ровать	тушы́раваць; <i>параўн.</i> тушава́ць
	‘накладаць цені малюючы
узурпі́ровать	узурпава́ць
украінізі́ровать	украіні́заваць
уніфіці́ровать	уніфі́каваць
уцілізі́ровать	уцілі́заваць
утры́ровать	утры́раваць
фальсіфіці́ровать	фальсі́фікаваць
фантазі́ровать	фантазі́яваць
фаршы́ровать	надзява́ць (фаршам, накрывкаю)
фапізі́ровать	фашы́заваць
фемінізі́ровать	феміні́заваць
ферменті́ровать	ферментава́ць
фетишызі́ровать	фетышы́заваць
фігу́рировать	фігу́раваць
фікса́ровать	фіксава́ць
фінансі́ровать	фінансава́ць
фінішы́ровать	фіні́шаваць
флані́ровать	фланава́ць
флюорэсці́ровать	флюарэ́сцэнаваць
и флюорэсці́ровать	
фокусы́ровать	факу́саваць
фонтані́ровать	фанта́наваць
формі́ровать	фармава́ць
формулі́ровать	фарму́ляваць

форсі́ровать	фарсіраваць; <i>параўн.</i> фарсавáць 'улучаць фарсаж'
фосфоресці́ровать	фасфарэсці́раваць
фотографі́ровать	фатаграфавáць
фразі́ровать	фразава́ць
фракціоні́ровать	фракцыянава́ць
фронді́ровать	франдава́ць
функціоні́ровать	функцыя(на)ва́ць
фуражы́ровать	фуражава́ць
хімізі́ровать	хімізава́ць
хлоры́ровать	хларавáць
хрысціанізі́ровать	хрысціянізава́ць
хромі́ровать	храмава́ць
хронометры́ровать	хрòнаметрава́ць
цементі́ровать	цэментавáць
цэнтры́ровать	цэнтрава́ць
цэнтрыфугі́ровать	цэнтрыфугава́ць
цыркулі́ровать	цыркулява́ць
цыті́ровать	цытава́ць
шаблонізі́ровать	шабланізава́ць
шантажы́ровать	шантажава́ць
шаржы́ровать	шаржава́ць
шакі́ровать	шакава́ць
штабелі́ровать	штабелява́ць
штуды́ровать	штудыява́ць
эвакуі́роваться	эвакуява́цца
эвалюціоні́ровать	эвалюцыянава́ць
экіпі́ровать	экіпава́ць
экранізі́ровать	экранізава́ць
экрані́ровать	экранава́ць
экспеді́ровать	экспедыява́ць
эксперымэнті́ровать	эксперыментава́ць
экспліці́ровать	эксплікава́ць
эксплуаті́ровать	эксплуатава́ць
экспані́ровать	экспанавáць

экспортíровать
 экспроприировать
 экстрагíровать
 экстрадíровать
 экстраполировать
 электрифици́ровать
 элимини́ровать
 эмалирова́ть
 эмансипíровать
 эмигри́ровать
 эмитíровать
 эпатíровать
 эрегíровать
 эскорти́ровать

экспартава́ць
 экспрапрыява́ць
 экстрагавáць
 экстрадава́ць
 экстрапалява́ць
 электрыфікава́ць
 элімінава́ць
 эмалява́ць
 эмансіпава́ць
 эміграва́ць
 эмітава́ць
 эпатажава́ць
 эрэгава́ць
 эскартава́ць